DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

İlk Çağlardan Günümüze

TÜRKLER KÜRTLER İRANLILAR

Egon von Eickstedt

Çeviren: Haydar Işık

Tarih

Pêrî Yayınları

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İlk Çağlardan Günümüze
Türkler Kürtler İranlılar

Egon von Eickstedt

Almanca'dan Türkçeleştiren:

Haydar Işık

Biyo-Tarih & Araştırma

Pêrî yayınları

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İlk Çağlardan Günümüze
Türkler Kürtler İranlılar
Yazar: Egon von Eickstedt
Çeviri: Haydar Işık
Birinci Baskı:
İstenbul -Eylül / 2010

Editör:
Ahmet ÖNAL

Kapak
Onur Öztürk

Baskı:
Kayhan Matbaası
Davutpaşa Cad. Güven San. Sit. C.Blok, No: 244
Topkapı/ İstanbul
Tel: 0.212.576 01 36

ISBN 978-605-4375-13-4

Tanıtım ve alıntılar dışında
Pêrî Yayınları 'ndan izinsiz çoğaltılamaz!

Pêrî Yayınları
Söğütlüçeşme Cad.
Pavlonya Sok.
Nuhoğlu Apt.No: 8/4
Kadıköy / İSTANBUL
Tel-Fax: 0 216. 347 26 44
GSM: 0533 488 01 12
e-mail: periyayinlari@yahoo.com.tr

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İlk Çağlardan Günümüze
Türkler Kürtler İranlılar

Egon von Eickstedt

Almanca'dan Türkçeleştiren:

Haydar Işık

Biyo-Tarih & Araştırma

Pêrî yayınları

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İÇİNDEKİLER

YAYINCI NOTU 07
GİRİŞ 11
TÜRK, SURİYELİ VE HİTİT TİPOLOJİSİ 19
GUTİLER, KARDUKLAR VE KÜRTLERİN TARİHİ 47
LORLAR, ELAM VE KASSİT BİLMECESİ 71
KASSİTLER 83
MEDLER, PERSLER VE İRAN KÜLTÜRÜ 95
LİTERATÜR- KAYNAKÇA 111

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

YAYINCI NOTU

Bir toplumu incelerken, o toplumun ilişkide bulunduğu toplumlar ile birlikte her birini kendi ünitesi içinde tarihsel gelişimini; ekonomik, siyasal, sosyal, kültürel, dil, coğrafi, etnik şekillenme ve uluslaşma sürecindeki kendine has özelikleri, çelişki ve içiçeliğinin yanı sıra tipolojik evrimleşme özelikleri ile birlikte ele alınmaksızın ortaya koymak eksik olur.

Bir topluluğu ortaya çıkaran karekteristik ve fiziki şekillenmesi bakımından da ele alınması bir başka açıdan önemlidir. Bunların kendi uzmanlık alanı içinde ele alınması, birden fazla düşünsel boşluğun giderilmesi anlamına gelir.

Ancak görmekteyiz ki, şoven ve milliyetçi zemin üzerinde kendini şekillendiren ulus-devletler ve bu minvaldeki organizasyonların hamaset politikalarıyla saldırıya hazır, kendini üstün gören bir mantalite ile hep *"öteki"*sini yaratarak, merkeze kendini oturtarak egemenliklerini varedebilmiş ve sürdürmeye çalışmışlardır. Bu "kafatasçı" ırkçı anlayış zaman zaman şovenizm ve faşizm ile de örtüşerek farklı farklı halklar ile hatta ken-

disi ile savaşan, huzursuzluk ve güvensizlik yaratan, *"tehlikedeyiz", "dört tarafımız düşmanla sarılmış", "ırkımıza zincir vurabilecek behdbahtlar", "saf, temiz, asil kanımızı bozan kansızlar", "dış düşmanla birleşen iç düşman"* vs. eskimeyi bilmez(!), klişeleşmiş ve adeta toplumu teakuz ve gerilim durumunda bırakarak varlıklarını sürdürmeyi politika haline getiren sistemler, çeteleştikçe ırk söylemi üzerinden devlet ve sokak linçlerini tetikleyip geliştirir. Oluşturduğu bu atmosferde kendi kimliğinden kaçan bir topluluk yaratır. Ancak biyo-histori (biyo- tarih) özellikleri ile tüm bu çabalara rağmen adeta kendini ve aidiyetini ele vermekte kurtulamadığını görürüz.

Ortadoğu'da, ulus devletler yaratılırken, sömürgeci zihniyet, diller arası savaş ve etniksel etkileşimleri pek derinlikli kılar.

Fetihçilikte farklı sonuçların ortaya çıktığını biliyoruz. Zira egemen olmak isteyenin ilhak ettiği toplumda yarattığı mağduriyet kadar, pek çok özelliği ile yerel olana benzeştiği de olmuştur. Fakat görülmeyen bu benzerlik kendisinin benzersizliğine addederek, ötekileştirdiği kimliği aşağılamak, yok saymak ve kendine katarak görünmez kılmaktadır. Bu kendine katma pek çok alana sirayet edilir. Bunu yatay ve derinlemesine tektipleştirdiği topluma yedirmek için tüm tatlı-sert politikaları devreye sokar. Sonuçta hepsi olmazsa da toplumun önemli bir kesim, *"sömürge insan"* ruhunu içselleştirerek, kendini işgalciden biri sayarak, kendisi olmaktan çıkar ve kaçar, yabancılaştığı kendisini koruma savunusuna geçer ve *'katilini kutsayan, yücelten ve katili ile siyam ikizi"* olduğunu, kendisi olanları ya da olmak isteyenleri ise kendi zehirini görmediği halde *"içindeki zehir"* olarak nitelendirir.

Fetihçi, öncelikle eğemenliğine aldığı topluluğun ruhunu almak için projeler geliştirir. Ondan gelecek direnme refleksini devşirerek yok saymakla yetinmez, kendisine saldırtmak üzere cephesine, kavgasına katar ve hatta savaştırır. Ancak ken-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

disinin değil, eğemenc iltihak ettirilir, egemen için çarpışan ve çırpınan bir güruh haline sokar.

İşgalci, ekonomik ve siyasal gücünü kullanarak, kendisinden zayıf olan toplumu sömürgeleştirebilir. Ancak kendine kattığı bu toplumun pek çok karekterini içine alarak kültürel, ırksal, etnik ve ulus olarak işgal ettiği toplumla kendisini de melezileştirir.

Ekonomik olarak zayıf, ancak siyasi olarak güçlü olan bir toplum bir başka toplumu işgal edebilir, ancak siyasi güçünü kullanarak işgal ettiği toplumun ekonomisini talan ve tahrip edebilir, ancak kendi içerisinde eritmesi ve sömürgeleştirmesi mümkün olmaz. Bu durumda siyasi gücünü kullanarak ancak bağımlılık ilişkilerini yaratabilir. Uzun vadede bu ilişki, ikisinin harmanlanmasından yeni bir topluluğa da evrilebilir.

Bir üçüncü durum ise siyasi olarak işgal ettiği toplumdan nispeten daha güçlü olan bir siyasi organizasyona sahip ve fakat ekonomik olarak sıfır düzeyinde olan fetihçi bir topluluk, kendisinden siyasi olarak geri, ekonomik olarak ileri başka bir topluluğu işgal edebilir. Bu durumda, işgalci egemen olmak isterken işgal ettiği topluluğun içinde eriyip yok olur. Zira efendi olmak isteyen işgalci, işgal ettiği topluluğun içinde erimek durumunda kalır, artık *"Dimyata pirince giderken evdeki bulgurdan da olmuştur!"*

Tüm bu olgular, biyo-tarih açısında işgal, göç ve çatışmalı bir tarihe sahip olan Türk, Kürt, Ermeni, Rum ya da Pers vs. halklarının Ortadoğu'da kendi sade özelliğini korumaları mümkün olmamıştır.

Türkler, biraz Rumlara, Kürtlere, Farslara, Ermenilere vs. benzerken, diğerleri de pek ala bir başka tipolojîyle benzeşmiş ya da melezleşmiştir. Bu açıdan yapılan DNA testlerinde de bu durum ortaya çıkmaktadır. *"Türkiye'nin % 99'u Türktür"* derken DNA testlerinde bu durumun % 5'lerin altında

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

seyretmesi tezi gerçek durumu yansıtmaktadır. Zira 9. ve 10. yüzyılda Orta Asya'dan gelen tipolojiyle bugün Ortadoğu'da pek rastlanmadığını görmek mümkündür.

Ulus devlet ideolojisi ile egemen olup, şovenizme, faşizme yönelip, hatta bunun üzerinden bir ferdinin bile *"dünyaya bedel"* olduğunu söyleyenlerin; Ermeni, Kürt veya bir başka Oriyent halk ile yakın ya da aynı tipolojiye sahip olması kadar doğal bir şey yoktur. Zira Ortadoğu *"geçiş kapısı"*, savaş ve katliamların sayısının dahi belli olmadığı bir coğrafyada bu benzerliği bulmak zordur.

Egon von Eickstedt de bu benzerliği ve farklı tiplerin nasıl değişerek yeni tipler ortaya çıkardığını araştırarak ve saha çalışması yapmak süretiyle bu sonuca varmıştır.

Egon von Eickstedt'ın saha çalışmasındaki verilerini bu kitapta bulacaksınız. Kan, soy üzerinden yapılan *"üstünlük/ırkçılık"* politikları ile yaşamı farklılıklara yaşanmaz kılan bu geleceği olmayan *"Güneş, dil, tarih"* tespiti gibi resmi olan ancak bilimsel olmayan vb. şoven tespitlerin gayri insani olduğu kadar, anti-bilimsel olduğu da çok daha rahat anlaşılmaktadır.

Saygideğer siyasetçi, yazar, eleştirmen ve çevirmen Haydar Işık, bu kitabı Almanca'dan çevirerek yayınevimize ve biz okurlara kazandırdığı için ayrıca kendisine teşekkür ederiz.

10.10.2010

Pêrî Yayınları

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

GİRİŞ

Hemen belirteyim ki, dikkatimizi özellikle çeken şey, Yakındoğu'nun antropolojik olarak dünyanın en az tanınan bölgesi olmasıdır. Avrupa'ya bunca yakınlığına karşın, ne yazık ki durum değişmemektedir. Oysa Oriyent'teki bunca arkeolojik kazılara, seyyah ve araştırmacılara ve giderek gelişen ticaret ilişkilerine, bunca Oriyent enstitülerine ve karşılıklı sempati gösterilerine rağmen, durumda herhangi bir değişme ne yazık ki olmamıştır. Evet tüm bu ilişkiler olduğu halde, antropoloji burada gelişmemiştir. Bu nedenle Oriyent, antropoloji için 'yeni dünyadır', diyebiliriz.

LUSCHAN'dan, ARIENS KAPPERS, KANSU ve COON ile HENRY FIELD dışında, elle tutulur şekilde kim Türkiye'deki, İran'daki tipolojileri açığa çıkarmak için çalışma yaptı kî? Şimdiye dek yapılan tüm çalışmalar, rastgele sondajlardan ileri gidememiştir. Bunlar da soruna cevap vereceklerine daha çok sorun ortaya çıkarmışlardır. Bu nedenle bugünkü tipolojiye bakış, tipolojiler arasındaki ilişkileri ortaya çıkarma, zaman ve

mekan içinde inceleme henüz yapılamamıştır.

Bunun yapılamamasının doğaldır ki anlaşılır nedenleri vardır. Çünkü arkeologlar için insan ikinci veya üçüncü sırada gelir. Linguistler için ise, halkların dil birliği ilişkileri önde gelir. Bunlar için bir toprakta yaşayanların ırk bağları, tipleri ve halkın biyolojik dinamiği önemli değildir. Hem sonra Oriyent kısa bir süre öncesine kadar girilmesi güç bir yerdi.

Ayrıca hem Türkiye hem de İran bugün bile daha bir çok eski ulusal problemlerle karşı karşıyadırlar. Bu devletler sözde uygarlığa yönelirken, aynı zamanda ülkelerindeki eski kültürlere de zarar vermektedirler. Çok değer verilmesi gereken durum, işte bu eski kültürleri araştırmaktır. Oriyent'teki insanlara yönelmek, bir zamanlar ataları muhteşem kültürler yaratmış, büyük dünya devletleri kurmuş bu insanlar, bugün de dünya tarihinin gelişiminde aktif rol oynuyorlar. Bu bölgenin insanının toprağa bağlılığı ve ekonomik ilişkileri de oldukça ilginçtir. Ayrıca teknik gelişmeler Oriyent'i ve onun yarattığı değerleri daha çığ gibi altına almadan, gitmek zamanı olduğuna inandığımızdan gitme gereği duyduk.

Bilindiği gibi insan boşlukta yaşamıyor. Özellikle insan yaşadığı çevreyi değiştiriyor. Zaman içinde yaşam biçimim geliştiriyor. ileriye götürüyor, işte burada ekonomisi ve ona bağlı kültürü doğuyor. Bu değişimler, önce insanın içte meydana getirdiği yatırım ile dış olanaklarına bağlıdır, insanın tarihsel gelişimi içinde biyolojisi incelenir. Sonra da coğrafyası içinde biyolojisi incelenir. Eğer bunlar tam olarak yapılamazsa, o takdirde antropolojik sonuç hiç bir zaman yeterli olamaz.

Mekan ve zaman teorik olarak düşünülemez. Bunların yaşanmış olmaları gerekir. Zaman değişiklik olarak, mekan ise gerçekliğin resmi olarak algılanmalıdır, işte bu nedenle antropoloji için laboratuvar ve kütüphanede çalışmakla insan kendini yormuş sayılmaz. Yani buna bir kalkışı olmaz. Önemli olan şey, insanın bizzat yaşamasıdır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Halkların geçtikleri dar boğazlar görülmeli. Onların ekonomik olanakları, aşiretleri, kültürleri, iklim ve bitki örtüşü koşulları yerinde izlenmelidir. Hem sonra bu boğazlar bizzat geçilmelidir. Ki bu dağları keserek geçen yalnızlık hissedilsin. Tehlike anındaki kaçış yolları görülsün. Sonra açık arazide yaşayan halkla ilişkisi anlaşılsın. Ayrıca alüviyonlu ovalarda yaşayan, nüfusça daha yoğun halkı tanısın. Bu halkların biyolojik ritmim ve halk sınıflarım, ayrışma süreçlerim tahmin edebilsin. Herşeyden önemlisi, insan araştırıcısı olarak, araştırma yapılan insanların arasında ve onlar gibi onlarla yaşamalıdır. Ancak böyle olursa, o takdirde geçerli olabilecek bir çeyler söylemeye hak kazanır insan.

Şaşırtıcı olan şey, yeni halkların göç yolları ya çoğu kez geçişi güç dağları aşmakla ya da yoğun yerleşim bölgelerinin ortasından geçmekle gerçekleştiğinin iddia edilmesidir. Oysa bu yollar sadece dilin sızma yollarıdır. Bunun gibi daha şaşırtıcı olan bir başka şey ise, devlet sınırlarının haritalarıdır. Bunlar da gerçeği yansıtmıyorlar. Hatta çoğu kez çıkar alanlarını bile gösteremiyorlar. Herşeyden çok şaşırtıcı olan ise, bilim adamları bir yandan insanı yargılıyor, diğer yandan ise bunlarla ne iç, ne dış ilişkileri olmuş.

İşte bizim seyahatimizin amacı, Türkiye ve iran'da olanakları kullanarak ırksal ve tipsel değişiklikleri incelemekti. Oriyent'te tip variyabilitesinin şekillenmesi üzerine bir çalışmada bulunmaktı. Buranın biyohistorik gelişimine aydınlık getirmekti. Çeşitli yönde sınırları aşarak ulaştıklarınını tespit etmekti. Buna rağmen hemen söylenmesi gereken şey, bu çalışmanın bile azlığıdır. Hem eski çağlardan kalma iskeletler, tarihi kentler ve tarihi buluntular çoktan insanın ilgi alanına girmiştir. Bu eskiden kalma buluntular doğaldır ki bulundukları durum ve şekliyle bugünkü halk ile ilişkisi azdır. Bu şu demektir. Bugün bile halkın tipolojik yapışı bilinmiyor ki eski zamanlarda yaşamış halkla mukayese edilebilsin.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Yapılan bir kaç araştırma ile ve bir bölgeden toplanan genel orta derece verilerle halkın biyotipolojik yapısını ortaya koymuş sayılmayız. Eğer bu iş, yaşayan insanın mekan ve kültür bağlılığını tespit etmekse, o zaman daha derin çalışmak gerekir. Bu nedenledir ki antropolojinin ana amacı, yaşayan insanı parçalara ayırarak incelemek değildir. Bilakis insanı bütün içinde düşünmek gerekir. Yani fonksiyon gösteren bütünlük (canlı) tüm çağlarda göz önünde bulundurulmalıdır. Yalnız bugünün yaşayan insanı olarak değil. Yalnız halk topluluğu olarak değil, aynı zamanda yüz ve vücut yapısı da incelenmelidir. Davranıştan yaşam ve çevre koşullarına kadar bakılması gereği vardır. Bunlara bakacak olursak, şimdiye dek bu doğrultuda hemen hemen hiç bir inceleme yoktur. Böyle olduğu içindir ki, bugün ile eski arasındaki ilişkiler boşluklarla dolu.

Bu nedenle bugünkü Türkler ile Persler'in ilk çağlarda Oriyent'te tarih yapmış atalarıyla ilişkilerim incelemek istedik. Böyle tarihi yalnız yaşanan olaylarla değil, aynı zamanda olayların nedenlerim ve tarihi yapan yaşayan insanıyla görmekti.

Burada açık olan önce mekanın rolüdür. İnsan olaylar gibi mekana da bağlıdır. Tipik çevrede, tipik şekillenmeler birlikte oluşur. Çünkü insanın yaşam çevresi ve yarattığı ekonomik yapı, aynı zamanda sosyal yaşamın ilişkilerim de ortaya koyar. Bütün canlılarda olduğu gibi, insanlar da tarih öncesinde bizim biyolojik olarak *"geotip"* adını verdiğimiz ırklar veya onların varyeteleri halinde ortaya çıktılar. Bu ırklar geçmişte olduğu gibi bugün de yaşıyorlar. Irklar süreç içinde oluşmuşlardır. Bunlarda elbette her zaman yeni gen veya mutativ süren değişiklikle oluşan tipik özellik her insanda aynı şekilde ve kuvvette ortaya çıkmaz. Bilakis bazısında az tipik, diğerinde daha belirgin görülür. En iyisi bir çok özellikleri kendisinde toplayan tipler müspet tip olarak incelemeye alınır. Bu tiplerdeki biçimlenme zinciri her geotipten geotipe ayrılır, işte bu suretle denebilir ki, genel geotip değişkendir, ama bireysel geotip ise karekteristiktir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bu arada zamanın görevi de azımsanmaz. Tüm canlı varlıklar çevreye, onun yaşam olanaklarına bağlıdırlar. Burada toprağa bağlılık, tiplerin sabit katışma neden olur. Öbür yandan zaman ise, bu bağlılığı açan faktör oluyor. Evrim potansiyeli, tipleri bir çeşit mutativ ve yavaş süren değişimlerle ortaya çıkarır.

Böylece çevreye bağlılıktan ötürü ortaya çıkan değişmeme temayülü, yerini değişme eğilimine bırakıyor. İşte sona ermeyen bu iki temayül, vital dinamiğin aktifatörü oluyorlar. Zaman yeni şekillenmeleri getiriyor. Ayrıca insanlarda buna ek olarak, insan faktörünün biyolojik bağlarının oluşmasında dil rol oynuyor. Bunu biz sürüler halinde yaşayan dağınık insanların önce aşiret ve aynı zamanda geotip ve kültür yaratarak sonunda halk olmasından anlıyoruz.

Uygarlığın bu şekilde durmayan yükselişi, doğal lokal tiplerin ve ırk tiplerinin söyle ya da böyle iç içe girmelerine neden olmuştur. Tiplerin karışık olmadığı bir halk olası değildir. Halklar yaşam koşullarının uygun olduğu bölgelere gitmek için yollara dökülmüşlerdir. Ya da oldukları yerlerde beklemişlerdir. Bu halde ya mekan engel olmuştur, ya da toprağın işlenmesi kesafeti artmıştır. Her iki halde de genetik gelişme lokal ve karışık gruplarda ve sonraları yine sosyal tabakalarda eskiden olduğu gibi gelişimim sürdürmüştür. Burada tip, vücut ve ruh birliği ve bunların kendi aralarında harmonik olarak çalışmasının bütünüdür. Mendel kanunlarına karşı olsa bile, eski geotiplerin yeniden ortaya çıktıklarını izlediğimizi söyleyebiliriz.

Şimdi hala insan geotipleri dağda, ovada ve bölgeden bölgeye ayırtedilinebiliniyor. Ve hem de çeşitli halklara baktığımızda, bu değişikliği aynı halkın içinde, değişik doğa koşullarında ve toplumsal sınıflarda yaşayanlarda da izliyoruz. Uygarlık doğal çevreden belli bir bağımsızlık getiriyor. Ama bu hiç bir zaman kesin bir bağımsızlık olamıyor.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

İşte biyohistori (biyotarih) halklar tarihini, iskeletten ırklar tarihi, resim ve kültür değerleri, tiplerin çeşitliliğim ve eski insan varlığının özelliklerim araştırıyor. Böylece uygarlıklar kuran halkların ilk tarihi olaylarını açar ve aydınlatırız. Ayrıca onların mekandan gelen çok yanlı dinamiğim günümüze kadar takip ederek inceleme olanağına sahip olmuş oluruz.

Bir ırk ya da bir tip topluluğu kendini daha uygar gösteremez. Çünkü bütün insan grupları kendilerim ehlileştirmede ve uygarlığı yaratmada aynı potansiyele sahiptirler. Bütün insan gruplarının uygarlığı yaratmada eşit görülmelerine karşın, tek tek insana kalıtım yoluyla zeka yeteneği geçer. İnsanda kalıtımla geçen farklı zeka yeteneği, beraberinde toplumdaki farklılıkları getirir. Toplum elekten geçirildiğinde işte burada sosyal sınıflara rastlanır.

Uygarlık farklılıkları, aynı zamanda zaman farklılığıdır. Buna karşılık ama, daha ilginç olan ise, biyolojik tiplerin duruş ve var oluşlarıyla farklı oluşlarıdır. Yani yalnız bireysel değil, aynı zamanda gruplar halinde de bu farklılık gözlenir. Çünkü her insan tipi vücut ile ruh arasındaki harmonik birlik ile bir bütün teşkil eder. işte bu bütün kendine özgü yaşam biçimim yaratarak yine kendisine özgü kültürünü oluşturur. Bu nedenle kültür farklılığı, varoluş farklılığıdır diyebiliriz. Bu durum bir halk, bir toplumun veya kültürün içinde kadın erkek ilişkilerinin belirlenmesinde, ya da enine boyuna tipler ve yaş grupları için geçerlidir. Yani toplumun sosyal katmanlarındaki veya bölgesel geotipler için bu durum böyledir.

Bu geotipler ne kadar büyükse, kültür yapma olanağı da o derece büyük olur. O halde denebilir ki, uygarlık entelektüel güç, kültür ise onun bireye yansımasıdır.

Bundan ötürü uzak mekanlardaki tip benzerliğim araştırarak, bunların nasıl olduklarını ve varoluşları hakkında belli bir düşünceye varmak ve bunların eski ve yeni kültürleri arasındaki bağı çözmektir. Doğaldır ki önce Avrupa'daki bilinen

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ya da en ?zından kabul edilen ırkların geotiplerinden hareketle Oriyent'e gidildi.

Sonra zayıf vücudu, badem gözü, hafif kıvrık burnu ve uzun kafasıyla *"Oriyentalid"* tipi sorunu geliyor. Bu Oriyentalid sorunu (çok eskiden Mediterranid= Akdeniz tipi), Arabo Suriye'nin çöl steplerine uyum veya oranın gelişim formunu gösteriyor. Ayrıca kısa boylu, dipçik burunlu Ermeni tipini, ki öncelikle söylemek gerekir, çünkü bazı itiraz noktaları olmakla beraber, bugüne kadar bu soruna henüz açıldık getirilememiştir, Anadolu Ermeni dağlarında bunun da ilişkileri olduğu görülüyor. Sonra Avrupa'dan gelen geotipler akla geliyor. Bunlardan birincisi *"Alpinid"* tiptir. Bu tip tıknaz kısa kafalı, düz burunlu olup yuvarlak yüzlüdür. Yüksek yapılı, dik kafalı ve çengel burunlu *"Dinarid"* ise uzun yüzlü ve uzun çenelidir. Bu iki tip Orta Avrupa kuşağında Neolitik çağdan günümüze kadar temsil edilmektedirler. Sonuncu olarak ise, Akdeniz doğasına uymuş, zarif, uzun kafalı, düz burunlu ve çok siyah saçlı Mediterranid ile arada bir uzun boylu sarışın (Nordid = Kuzeyli) tipe dikkat etmek gerekir.

Bu son sayılanlar MÖ 2000 yıllarında kuzeyin açık arazisini bırakarak Orta Avrupa'ya, Turan'a göçmüşlerdir. Bu suretle Hint Germen dili bu halklarla Güney Avrupa'ya ve Oriyent'e yayılmıştır. Bunların Turan'dan daha güneye göçmelerinden sonra, burada doğan boşluğa Turanid ırkı bölge ye giriyor. Turanid tipim biz antropolojik olarak şöyle tanımlarız. Hafif Moğol tipi, son olarak Transavrasya'nın dağlık ve kısa kafalı kemerindeki geçici form. Bu tipin etkileri tarihsel olarak Viyana kapılarına kadar dayandı. Fakat Turanid tipinin biyolojik itici gücü Kuzeybatı iran'da azaldı. İleride bunlardan yeniden bahsedeceğiz.

Demek oluyor ki, inceleme yapacağımız yerde bizi bekleyen ana formlar bunların yayılmaları, histerik (tarihi) dağılımları, biyolojik bağları ve geotipik lokal koşulları hemen

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

hemen bilinmiyor. Ayrıca bir zamanlar büyük devletler kurmuş, hem de dünya devleti olma ününü kazanmış, en eski kültürler yaratmış, fakat bugün sessiz duran halkların yaşamlarını yakından incelemekti.

Bu çerevedeki problem daha uzaklara gider. Tarihsel, morfolojik aynı zamanda sosyal ve psikolojik önemim de incelemek gerekmektedir. Bu nedenle kendimizi belli çerçevede kalmaya zorladık. Özellikle üç probleme öncelik verecektik. işimiz bu problemleri arkeolojik ve antropolojik alanda aydınlatmaktı. Bunun fevkalade elverişli olacağı kesindi. işte burada mekan ve zamanın insan dinamiğinin grup oluşturmasındaki rolünü örneklemek amacındaydık. Bu problemler HititTürk problemi, Kassit Hint Germen problemi ve Med Kürt problemleriydi.

Yani tipoloji hakkında sorulara yanıt bulmak, büyük halklar ve eski zamanların gizli halkları arasındaki ilişkileri şüpheye yer bırakmadan açıkla m aktı.

Bu kitabın amacı şudur: Gözlem ve çalışmamızı teorik sonuçlarıyla ve yorumlarla yan yana sunmaktır. Bu amaçla seyahatin gidişi içinde tipolojik problemin doğa şekillenmesiyle ve bölgedeki arkeolojik buluntularla ilişkileri tartışıldı. Böylece okuyucuya seyahati birlikte yaşama olanağı vermiş bulunuyoruz. Onun için okuyucu, insan mekan, zaman ve yaşayan biyohistorik dinamik ilişkilerim ve bunların antropolojiden tarihe geçişini tanısın.

Seyahat, 1956 yılının yaz aylarından aynı yılın sonbaharına kadar sürdü.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

TÜRK, SURİYELİ VE HİTİT TİPOLOJİSİ

Her Türk'ün izin yapmak için hedeflediği güzel İstanbul Boğaz'mı daha henüz geçmiştik ki, birden bu inceleme gezimizin asıl probleminin yakalanmak üzere olduğu belirlendi. Burada hemen şu soru akla geliyor.

Anadolu'nun bugünkü yerlileri, ister Yunanlıdan boşaltılan Batı'da, ister Selçukluların yabancılaştırdıklan Orta Anadolu'da, isterse Ermenilerden boşaltılan Doğu bölümünde biyotipolojik ve halkın dinamiği esasında eskiden bu topraklar üzerinde yaşamış Hititlere benziyor. Ama binlerce yıl Önasya iran güçleriyle uğraşan Anadolulular, biyohistorik olarak ne kadar etkilenmişler, buradaki rol nedir?

Önce bir çelişkiden hemen bahsedelim. Hititler MÖ 17001200 yılları arasında büyük Hitit devletim kurdular. Bunların tipolojisinin sözüm ona önemli ölçüde Ermeniler gibi olduğu söyleniyor. Oysa Ermeni tipinin özelliklerim MÖ 1300 yıllarında yaşayan Ramessid zamanındaki gibi Mısırlılar oldukça belirgin bir şekilde gösteriyorlar. Son yıllarda gün ışığı-

na çıkarılan gerçek; Field Den:ker'in de söylediği şekilde, Hitit iskeletleri tipolojik olarak birlik göstermedikleri gibi, özellikle çok azının Ermeni tipinin özelliklerim taşıdığıdır. işte bugünkü Anadolu halkının Ermeni tipinde olma genel kanışı itiraz edilmesi gereken bir noktadır.

Sonra yine adı geçen kişinin yazdığı kitapta, 22.3.1929 yılında Hindistan'dan dönüşünde Konya ile Eskişehir arasında rastladığı tipleri günlüğüne şöyle geçmiştir: *"Karakteristik Ermeni tipi pek görülmüyor. Ama Alpinid ve kısa boylu Dinarid oldukça bol. Bazen de Nordid tipleri görülüyor."* Daha sonra da rahatlamış olarak burada Alpinid, Dinarid ve Nordid karışımı olduğunu yazıyor.

Ama iş bu kadar kolay olmasa gerek. Özellikle toprak birliği ve bunların ortasından geçen biyodinamik geçiş yolları ve örneği görülmeyen bir sızmayla gelen Osmanlı Eski Anadolulu, Türkmen ve herşeyden önemlisi Kürtler ile eskiden yaşamış Ermeni halkı çok önemli rol oynamaktadır.

Önasya, halkların geçtiği bir köprüdür. Hititlerin dağdağalı savaşlarından yüzyılımızdaki dünya savaşlarına kadar, bu yavaş fakat kesintisiz olan halkın biyolojik yayılması tespit edilememiştir. Genellikle batıya doğru yola çıkanlar, tarihi olayları ve isimleri açıklayacaklarına mahrem tutmuşlardır. Ama zaman ve olayları hatırlama öylesine uçarı ki, çoğunlukla yanıltabilir. Ne varki, mekan ve olanakları ise doğal olarak kalıcıdır.

En belirgin Mediterranid tip kendisini önce batıda kıyıdaki halkın arasında gösterir. Yani alçak rakımlı eski Bithynienlerin yükselen Anadolu yaylasına varmadan önceki bölgelerinde. Hem kuzeyden hem de güneye dar olan bu hafif meyilli bayırın yüksek yaylalara varıncaya kadarki alanlarında, daha Neolotik çağdan beri Akdeniz (Mediterranid) tipinin belirginleştiğim biliyoruz. 1921 yılında bir buçuk milyon erken Akdeniz tipini kazanmış Yunanlı, Küçük Asya'dan zor kullanılarak sürüldü. Ama buna rağmen tipolojide bir değişme olmadı. Bunların ye-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

rine yarım milyon Güneybatı Avrupa muhaciri yerleştirildi. Bunlar kan bağı itibarıyla yabancıydı. Müslümanlığı kabul eden Avrupalılardı.Ya da başka bir deyişle Avrupalılaştırılan Müslümanlardı. Muhacirler Trakya'ya değil de, boşalan kıyı şeridindeki bölgelere yerleştirildiler.

Bu sürülen Yunan halkının bir kısmı eski iyonid tipini almıştır. Sonra da Hint Germen dilini konuşuyor. MÖ. 1000 yıllarında HOMER ve HERODOT gibi ve daha birçok ünlü insan yetiştiren yine bu halktır, işte bu halkın yarattığı kültür sayesinde, Avrupa'da klasik kültürün doğması mümkün olabilmiştir. Batı Anadolu'nun bu yerli halkı sürüldüğü halde, bunların tipolojisi bölgeye egemendir.

Bunların tipi daha eskilere dayanıyor. Grezikleşmeden öncelere. Tam söylenecek olursa, İyonik döneme gidiyor. 1921 yılında yurdundan sürülen bu halkın topraklarına yeniden dönmesini isteyeceklerine, yeni Küçük Asyalılar Batı kültürünün beşiği üzerinde oturmakla övünüyorlar. Bu durum aynı zamanda Adana ve Seyhan bölgesi için de geçerlidir. Burada çok eskilerden beri Akdeniz iklimi ve coğrafyası etkileriyle oluşmuş Mediterranid tipi görülmektedir.

Özellikle Bithyniklerin kıyı şeridi Üsküdar'dan izmir körfezine oradan Adapazarına kadar uzanan ve buradaki Sapanca Eftem gölleri eskiden daha doğusuna varan bölge hemen hemen hepsi Mediterranid tipti. Hem buradaki mimari, kiremit çatılı evler Güney Avrupa karekterindedir.

Burada hemen çok güzel ve ormanlık olan Bolu'dan bahsetmek gerekir. Doğu Anadolu'nun ağaçsız çıplak steplerinden, Kuzey Yunanistan'dan güzel olan Bolu'ya gelindiğinde insan sevmiyor. Bu arada fotoğraflarını çektiğimiz Gerede köylüleri oldukça temiz, mutlu ve zengin izlenimim verdiler. Bunlardan genç olan biri doğu Alpinid tipinde göründüğü halde, yaşlı olanı Dinaroid ve belki de daha iyi söylemek gerekirse, Anadolid tipindeydi. Anadolid tipi buradan itibaren Mediterranide

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

nazaren kendini göstermeye başladı.

Yalnız şunu da söylemek gerekir ki, yüksek bölgelerde oturanlar sürekli kıyı şeridine akmayı gözden uzak tutmamışlardır. Buralar büyük Hitit beylerinin ve büyük krallannin son hedefleri durumundaydı. Ayrıca Ahemenid ve Sasaniler de buralara kadar yayıldılar. Ayrıca Konya'nın (İKONİUM) sulak topraklarında oluşturdukları güçle Osmanlı Türkmenleri 1326 da Bursa'yı ve 1389 da Kosovo Polje'yi ve son olarak da 1493 te Bizans'ı ortadan kaldırdılar. Bu katettikleri uzun yol nedeniyle, Turanid, Selçuk Transoxanid ve zaten saflığı kalmayan Moğol tipini tamamen kaybettiler. Sadece Moğol dili geride kaldı. Haklı olarak üzüntü duyulması gereken bir nokta ise, Türklerin arada bir acemice kendilerim *"Moğol ırkından"* saymış olmalarıdır. Oysa Moğol tipine Türkiye'de çok az rastlanmaktadır. Hatta buradaki Moğol tipi Iran'dakinden bile çok azdır. Yalnız bazı grupçuklar halinde örneğin Ankara, Bursa ve Kayseri'de bir kaç on bin Güney Rusya Tatarları izlenmek olanak dahilinde.

Düzce ile Bolu arasındaki doğa giderek yükselmektedir. Buna Glata yaylası denir. Burada İstanbul'dan yaklaşık 250 kilometre uzaktaki Bolu'nun batısında Bakacak boğazı var. Bu boğaz Anadolu'yu batıya bağlayan en önemli bir boğazdır. Buradan Hitit, Galata ve Roma ordıuları geçmiştir.

Doğu'ya, Sıvas'a doğru gidildikçe iki türlü yaşama bölgesi kendisini gösteriyor. Birincisi kıyı bölgesince Mediterranid ikliminin egemen olduğu Batianadolu, Kuzeyde daralan kuzeygüney kanadı. Sonra da bunların bittiği yüksek yaylalar ile Orta Anadolu'nun kurak stepleri geliyor. Sivas'tan sonra üçüncü bir yükselme başlıyor. Derin vadilerle yardan Doğuanadolu yaylaları ve oldukça yüksek dağları var. Burada değişken kıta iklimi hüküm sürüyor. Hiç şüpheye yer bırakmayan yan, bu üç coğrafi bölgenin antropolojik olarak farklılıkları gözle görülüyor. Bunlar Anadolu'nun biyohistorik

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

yapısında önemli rol oynuıyorlar.

Orta Anadolu'nun yaylaları yaz sonuna doğru adamakıllı kurumuş vaziyette, iki renk doğaya egemen. Sarıkahverengi doğa ve alabildiğine koyu mavi gök. Bu topraklar Bizans zamanında buğday ambarı görevini yapıyordu, ilk çağlarda Bithinen ve Karadeniz kıyısındaki Paphiagonen zamanlarında olduğu gibi Galatiler ve Kapadokya zamanında da sık ve zengin yerleşim bölgesiydi. Eskiden buralarda ormanlar ve kalabalık şehirler vardı.

Bugün giderek gelişen 500.000 nüfuslu başkent Ankara'nın Antik çağda adı *"Ankyra"* idi. Merkezdeki tepede hala kale duvarları görülmektedir. Burada sırasıyla Hititler, Galatiler Romalılar, Bizanslılar ve Osmanlılar bu kaleyi kullanmışlardır. Kalenin altında eski Türklerden kalma sokaklar ve modern Sümerbank'ın arkasında bir tapınağın duvarında kral August'un yaptıklarının yazılı olduğu Ancyranum anıtı bulunmaktadır. Hemen alt tarafında ise, pisliğin arşa yükseldiği karışık metal pazarı duruyor.

Modernleşme, kültür yolunda yükselme, eski ile yeni yan yana görülmektedir. Gerek yapıda, gerekse giyimde hemen farkedilmektedir.

Burada şunu ilave etmek gerekir. Batı uygarlığının gelişimi ne kadar büyükse, o ölçüde de eski Anadolu kültürü azalmaktadır. Bu duruma sevinmek olası değildir. Çünkü yaratacağı sosyal sorunlar daha sonraları gelecektir. Osmanlı Devleti zamanında uzun süre ihmale uğrayan Ankara'da çeşitli antropolojik tipler var. Şehrin modern bölgelerinde Meditarranid tipi oldukça sık görülüyor. Eski kent bölgesinde de İstanbul pazarındaki çoklukta olmamakla birlikte, Alpinid ve doğu kökenli Armenid (Ermeni) tipleri var. Daha sonra burada şurada Kürtler ulusal giysileri içinde görülmeye başlıyorlar. Bunlar güney bölgesinden sürgün edilen ve buralarda koloniler halinde yaşayan Kürtlerdir. Ayrıca Turanid ve Moğol tipi

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

gösteren Rusya'dan sürülen Müslümanlara burada rastlanılıyor. En sıkça rastladıklarımız ama, önceleri Armenid tipi olarak kabul edilen, Dinaroid tiplerdir.

Burada şunu vurgulamak gerekir. Başkenti Ankyra olan Galatilerin Nordik tipinden oldukça az kalmış.

M. S. Şenyürek'in yönettiği Paleantropolojik Enstitüsü, Hitit döneminden kalma bir takım kafataslarına sahipti. Yaşayan halkın arasında az Ermeni tipine rastladık demiştik. İncelediğimiz bu iskeletlerin arasında da gerçek Ermeni tipinin azlığına tanık olduk. Oysa klasik antropolojik öğretiye göre çok çıkması beklenirdi. İşte öyle olmadı. Çok az sayıda Ermeni tipine karşılık, Alpinid, Dinaroid, ve Mediterranid formları hakim durumdalardı.

Hitit müzesinde ise durum daha başkaydı. Prof. Dolunay'm Alacahöyük'ten çıkardığı buluntuları açıklamak gerekti. Burada bir çok belgede açıklandığına göre, Torosların güneyinden olan Ermenilerin Hitit üst sınıfını teşkil ettikleri resimlerden anlaşılıyor. Daha çok sanat değeri olan güzel tarihi eserlerin proto ve son Hitit dönemine ait eserlerde bu durum gösterilmektedir.

Bunlardan bize en iyi ulaşan tipin resminden Hattuşa'daki kral kapısının savaşçılarıydı. Yani savaş tanrısını temsil ediyor galiba. Resim Hititlerin MÖ IS.Yüzyıldaki en iyi döneminden kalmadır. Buradaki tip ise Armenid olmayıp daha çok Dinaroid olarak gösterilebilecek Anadolid tipindedir. Bunu daha sonraki, Toroslardaki ivris Ermeni Hititleriyle bir Tanrı ve bir kral mukayese edince morfolojik farklılıklar bu Orta Anadolu yaylasında bulunan resim ile Torosların güneyinde bulunan resim arasmda ortaya çıkıyor. Böyle bulunan sanat eserleriyle antropolojik eserler birbirleriyle çelişiyor. Çok açık Armenid gösterilen bir Ermeni beyi ile tanrıların, Güney Toroslarda ilk tarihe ait eserleri ile günümüz modern insan tipi uyuşmamaktadır. MÖ 20. Yüzyılda yüzlerce yıl başkent olmuş Boğazköy,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ankara'nın 207 km doğusuna düşmektedir. Bizim eski planımıza göre, Boğazköy'den Erzincan sonra da bugünkü Batı Kürtlerinin asıl yerleşim bölgesi olan ve eskiden Hurrito Mittani'lerin yerleşik oldukları bölgeye, oradan da M ısul'a şey a ha t edecektik. Demek oluyor ki Boğazköy ilk durağımız olacaktı.

Alaca'nın 14 km kuzey batısında tarihi önemi olan Alacahöyük yerleşim yeri. Eskiden Euyük veya Höyük derlermiş. Yanında yeni kurulmuş önemsiz bir köy. Kuzeye açılan kavise gelince, Küçükasya'nın en büyük ırmağı olan, antik çağdaki adıyla *"HALYS"* Kızılırmak dolaşıyor, işte bu yuvarlak çukurlukta Hitit federal devleti kurulup gelişti. Bu devlet Oriyent'in en eski feodal ve askeri devletinden biriydi.

Türkler bunları ünlü ataları olarak görmektedirler. Bu durum sadece bölgesel olarak, bir ölçüde de antropolojik olarak, Anadolu'nun eski yerlileri geçerli olabilir. Ama Ermeniler duyar duymaz buna hemen itiraz ediyorlar. İki nedenden ötürü. Bir defa Hititler, Hint Germen dilini konuşuyordu. ikincisi de Armenid tipine dayandırdıklarından. Çünkü Ermeniler için önemli olan Hint Germen dilinin Hititler tarafmdan konuşulmuş olmasıdır. Bu gerçeklik 1890 lı yıllardan beri, yani Luschan'dan beri itiraz edilmeden kabul görüyor.

Bu durum aynı zamanda Doğu Anadolu'nun eski Ermeni yerleşim bölgeleri için, hem de Küçükasya'daki eski halklar için geçerlidir. Bütün antropologların düşüncesi de böyleydi. Fakat bu düşünce yakın zamanlarda oldukça eleştiri gördü. Önce az farkına varılmasına rağmen, WagenseilHausschild'in Türk askerlerinin fotoğrafları, sonra da topraktan çıkarılan eski eserler. Tabii Türk bilim adamlarının hoşuna giden bir durum. 1936 yılında Londra'daki antropologlar kongresinde Türk delege, hiç sevilmeyen Ermeni adinin on yıllardan beri Türk, Ermeni tiplerinin benzerliğim söylemek suretiyle, bu iki ismin bir arada anılmallarına enerjik olarak karşı çıktı. Bunun üzerine Fransız

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

ve Polonya delegeleri, tiplerin benzerliğim söylemekle konferans politika yapmış olmaz, şeklinde yanıt verdiler.

Böylece Türk öğretim görevlileri son yıllarda Kuzey Amerikalı antropolog Krogman'm açtığı yoldan gitmek için çok acele ettiler. Buna göre Ermeni tipi var olsa bile, hiç bir zaman bugün Türkleşen Anadolu'nun eski devirlerinde burada Ermeni yaşamamıştır. Burada sorun oldukça karışık. Ne eski Anadolu uygarlıklarından kalma eserlerde bir birliktelik var, ne de bunlar tepedeki tabakaları ve tabandaki halk kitlesini eski ve yeni zamana göre temsil edebiliyor. Kaldı ki Moğol Türkçe'si ancak orta çağın sonlarında Küçükasya'ya yayıldı.

Alacahöyük'ün eski ve çok anılan proto Hitit çağında hatta daha önceki Hititler'de başkent Kuşara mı değil mi bilinmiyor. Ama kesin söylenebilir ki, Hititlerden önce, MÖ 18. Yüzyıldan itibaren önemli bir kent olduğu ve eski çağın derinliklerine kadar bu önemini sürdürdüğü bilmiyor. Bunu biz en eski rölyeflerdeki av sahnelerinden, devlet sfenklerinden ve Hitit zamanındaki temel duvarlardan ve son olarak da Hititlerin genç dönemine rastlayan seramiklerden anlıyoruz. Kentin önemi bu dönemde giderek artmıştır.

Dikkat çeken başka bir durum da, taşlara yapılan kabartmalarda ki rölyef tipleri bile çok az miktarda Ermeni tipine benzemektedir. Hatta hemen hemen bunların Armenid gösterilmeleri çok güç. Bilakis bu tipleri çoğunlukla Mediterranid görmek zorunluğu var. Herşeyden çok dikkat çeken ise, bu bulunan tarihi eşyaların en eski olmalarıdır. MÖ üç binli yılların ortası veya sonlarından kalma bu tarihi eserler Ankara'da küçük bir müzede muhafaza edilmektedirler.

Bronz çağından üç beyin zengin eşya listesini ihtiva ediyorlar. Burada altın ve diğer süs eşyalarının zenginliği oldukça şaşırtıcıdır. Ayrıca çok süslenmiş savaş aletleri, seramik ve çok sayıda bronz eşyalar ve resimler. Bütün bunlar bize, burada oldukça zengin bir devletin kurulduğunu gösteriyor. Manda,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

koyun, köpek gibi hayvanların çoktan evcilleştirilmiş olduğu görülüyor. Geyik resimleri ya süs ya da sembol olarak görülüyor. Geyik avını, hem de Hititlerin yükselme dönemindeki kabartmalardan görüyoruz. Bu şimdi ağaçsız olan bölge, o zamanlar zengin ormanlarla kaplıydı. Bu durum hem de Tschichatscheff tarafından yapılan başarılı paleobotanik araştırmaların sonuçlarından anlaşılıyor.

Anadolu'nun çok fazla kuruması ve ormanların kesilmesi tenkid edilmesi gereken noktadır. Oysa Bizanslılar zamanında Anadolu'da daha büyük ormanlık alanlar vardı. Bu ormanların Ermenistan'daki son kalıntıları da yüzyılımızda ortadan kaldırıldı.

Kral mezarları zamanında -bu zaman MÖ 3000'li yılların sonuna düşüyor- burada Akdeniz ikliminin hüküm sürdüğü anlaşılıyor. Deniz iklimi kuzey rüzgarlarıyla Karadeniz'den sürekli olarak buralara taşınıyordu, ilginç olan Alacahöyük'te ortaya çıkarılan ilk Hitit çağma ait kafataslarının çok azı Armenid, fakat özellikle çoğunluğu Mediterranid insan tipinde görülüyorlar. Biz bu durumu ayrıca bıraktıkları rölyeflerden görmekteyiz. Bu bölgeye yalnız Akdeniz iklimi egemen değildi, aynı zamanda Akdeniz insan tipi de egemendi. Bu iki özelliğin, bugün deniz kenarına doğru geri çekildiği görülmektedir.

Bir zamanların Alaca'sında, çok verimli ekime elverişli topraklarında hatta bataklıklar arasında, stepleri mera olan (öküz, aslan) ve yüksek yaylalarınada vahşi hayvanları (geyik sembolü) olan yerleşik bir halk yaşıyordu. Jafetik dilini konuşan bu halk, Mediterranid insan tipinde olup toprağa yerleşik köylülerdi. Pederşahi toplum düzeninde ve özellikle toprak işleme konusunda belli kültüre sahiplerdi. Bu nedenledir ki, bir çok küçük devletlerin ve özellikle toprak arayan halkların almak için iştah duydukları bölgeydi burası. Ayrıca o dönemlerin başlarında yerleşim bölgelerinin istihkamına pek önem verilmiyordu. Bu durum aşağı yukarı bütün Oriyent'te böyley-

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

di. Şövalyelerin kastelleri, kale içindeki feodal kral sarayları sonradan yapılmaya başlandı. Büyük devletler kuran yarı göçmen bu istilacı halklar, henüz o zaman ortalıkta yoklardı.

Fakat yarı göçmen Hitit askeri beylerinin MÖ. 18. yüzyılda kurdukları feodal sistem tamamen başkaydı. Bunlar o zamana kadar bilinmeyen korkunç bir silaha sahipti. Step atlarının çektiği hafif savaş arabasıydı bu. Bu suretle eski göçebe yaşamı organize ederek, Halys (Kızıl) Irmağı'nın yarım yayında küçük köylü şehirlerini egemenliklerine aldılar. Hititler bunu yaparken öbür halklara oldukça hoşgörülü yaklaştılar. Kendilerinden daha yüksek kültürlere uyum gösterdiler. İşte bu nedenledir ki, kısa zamanda göze batmaya başladılar. Bu hızla toprak edinmek için büyük fetihlere başladılar. Üçüncü büyük kral I.Mursilis zamanında Halep'e saldırdılar. Sonra da oldukça uzaktaki dünya kenti Babil'e ani ve şaşırtıcı bir saldırıda bulunma cesareti gösterdiler. Bunlar o zamanlar tutulacak gibi değillerdi. Babil'de meydana getirdikleri tahribat öylesine büyüktü ki, amca çocukları sayılan, kendileri gibi bir yarı Hint Avrupalı olan ve at besleyen yine yarı göçmen KAŞŞU (KASSİT Kosseer) adı verilen Zagros'taki halk, bunu fırsat bilerek Babili işgal etti.

Her iki halk da steplerden ok hızıyla ilerlemişti. Bu nedenle, bu karşılaşma tesadüfü olmasa gerek. MÖ. 200'li yıllardan itibaren Turano Pontus steplerine seri halinde kuraklık geldi. Bu steplerdeki Hint Germen, Nordid kuzeyli aşiretler güneye doğru, köylüleşen yerlilere doğru akın ettiler. Hititler, Erzurum Sivas kapısından batıya yönelip Hattilere doğru giderken, Kassitler ise Zagros dağlarının güneyine yönelerek Lulubulara doğru harekete geçtiler. Mittaniler ise, Van'ın merkezindeki Subartu ve Hurrilere doğru akın ettiler.

Bunların arkasından da **Med Pers** dalgası gelecektir.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bu iki (Med ve Pers -yn.) akraba halk, Hitit ve Kassit halkları değişik yollardan ulaştıkları ve elde ettikleri ülkelerde 500 yıldan fazla süren bir zaman egemenliklerini sürdürdüler. Bunların başarılarına karşın Mittaniler az ömürlü oldular. Kalsitler; Merkez Zagroslardan Babil'i istilaya kalkıştılar. Hititler ise, Halys yarım dairesinden geliş meye başladılar.

Hattuşa'da en ileri zamanlarında bir kaç on bin insanın yerleşik olduğu olasılığı vardı. Halk toprak damlı evlerde oturuıyor ve nehir kıyısında çiftçilik yapıyordu. MÖ.1200 yıllarından sonra, Ege bölgesinden büyük olasılıkla Frigyalıların buraya sızmaları sonucu kenti ateşe vermişlerdir. Galiba bu nedenle Hattuşa tamamen yerle bir edildi. Daha sonra yanan kente oldukça az sayıda insan yerleşti. Önce Frigyalılar, sonra Roma ve Bizanslılardan kalma yerleşim bölgeleri oluştu. Kral tepesinde Frigyalıların savunma tesisleri birkaç yüzyıl durdu.

Kral tepesindeki kazılardan çıkarılan eşyalardan, mektuplar B. Hrozny tarafından çözümlendi. Bu suretle Oriyent'in eski tarihi gün ışığına çıkarıldı. Kentin 2 km kuzeyine doğru Yazılıkaya'da dokuz rölyef oldukça güzel süslenmiş. Ne yazık ki tanrılar ayinlerinde kralları gösteren kayalardaki rölyefler 3000 yıllık yağmur, yangın nedeniyle oldukça zarar görmüş. Buna rağmen çoğunun yüz hatları görülebilmektedir.

Hititlerin merkezi bölgelerinde yükselme devrine ait dönemlerde hemen hemen Armenid insan tipi görülmemektedir. Olanlar ise, söylendiği gibi çok değildir. Bu durum bölgelerde bulunan sonraki çağlara ait daha kaba rölyeflerde görülmektedir. Ayrıca buralarda bile Mediterranid insan tipi daha çok görülmektedir.

Bizim için Hitit insan tipinin nasıl olduğu hakkında bilgi sahibi olmak önemlidir. Bu bilinirse, Ermeni insan tipinin Anadolu'da yayılışı da bilinir. Hititleri yalnız çekirdek bölgeden ibaret mülahaza etmek yanlış olur. Çünkü Suriye Hitit bölgelerinde bulunan resimlerden anlaşıldığına göre, eğer burada

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

görülen tipleri Ermeni karikatürü olarak görülmek istenmezse, hemen hepsi Hititleri andırıyor. Özellikle 1880 ve 1890'li yıllarda Zincirli'de ve Karkhemiş'te yapılan kazılarda kabul edildiğine göre gerçek Hititlerin merkezlerinin burada olduğu yönündedir. Buradan kuzeye doğru yayılmışlardır. Hem de Ari ırkından olmayan bir halk olarak kuzeye yönelmişlerdir.

Ne Hint Germen halkının üst sınıfı, ne de Hattuşa'da kimse toprak levhaların yapılmasını bilmiyordu. Sözde Hititlerin egemen oldukları dönemde, kısakafalı(brakisefal) ve dipçiğe benzer burunları olan insan resimlerinin yapıldığı bu durum, hem de Mısırlıların başarı raporlarında görüldüğüdür. Bunların Hitit zamanına ait oldukları onaylanıyor. Sonra bu insan tipinin Güney Anadolu'yu kaplayan Ermeni tipi olduğu görüşü geliyor.

F. v. Luschan 1880'li yıllarda yaptığı araştırmalarda, Ermeni insan tipinin, Anadolu'nun eski insan tipi olduğu yönündedir. Ama ilave ediyor ve diyor ki: Bu ırkın eski çağlarda Orta Anadolu'da olabileceğini şüphe götürmeden kabul ediyorum. Ne var ki, Hitit başkentindeki bulunan resimlerle ifadesi çelişiyor. Çünkü Halys'in çekirdek bölgelerinde bulunan profillerin hem kabaları hem de zarifleri incelendiğinde Mediterranid ve Dinaroid oldukları görülü-yor.Yamız bir profilde Ermeni burun tipine rastlamak mümkün olu-yor. Yazılıkaya'da sert yürüyen tanrıları gösteren kabartmanın arkasındaki bölmede, en açık olarak soldan ikinci tanrı örnektir. Üstelik bu açıkça Torosların güneyinden olduğu söylenen Arınenid tipli tanrıların bazıları Hurrilerin adındadır.

Bu durum bize Oriyental'dakinin aksine Hitit askeri hiyerarşisinin toleranslı olduklarını ve bir çeşit federal devlet kurduklarını gösteriyor. Bu devlet ne kültürde, ne dilde, ne de dinde birliktelik göstermemiştir. Büyük bir olasılıkla güney Toroslardaki ayrı dinsel kentler olduğu görüşü ortaya çıkıyor, insan hemen bir paralellik kuruyor ve yine Hint Germen olan Hititlerin dindeki hoşgörülerini akla getiriyor. Herşeye rağmen,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

bu çok dilli ve çok dinli, kültürlü metropolden çıkarılan tipler, Hititlerin çıkış yeri olan bölgelerden çıkarılan tiplere benzememektedir. Tiplerin metropoldeki çeşitliliği, başkenttekinden daha çok fazladır. Yerkapı'da bulunan sfenk Armenid'den çok Alpinid tipini gösteriyor.

Bunun gibi bugün yaşayan halk arasında da gözlemlediğimiz kadarıyla durum aynıdır. Alaca'daki gözlemlerimizde Mediterranid kalıntı ve öbür yandan kaba kuzeyli (Nordid) ve Cromagniform insan tiplerine rastlanıyor. Bu durumu J. Schaeuble savunmaktadır. Bunun görüşü, Alpinid tipi ile kuvvetli doyurulmuş Alpinid tipinin tüm Anadolu'da en çok rastlandığı yönündedir. Ne var ki bu biyo-historik açıklama kendisiyle birlikte iki yeni soru getiriyor. Çünkü daha yeterli ölçüde Alpinid formunun hangisi gerçek Alpinid'dir, sorusu açıklanmaya muhiaçtır. Yani kısa boylu, kısa burunlu, yuvarlak kafalı Alpinid ve uzun boylu, kartal burunlu, yüksek kafalı Dinaroid ve Protodinaroid farklılıklarıdır. Üstelik Ermeni tipi hem eskiden hem de şimdi yok. Bu orta boylu, dipçik burunlu, dik kafalı Ermeni tipi Orta Anadolu'da belirleyici değil. Fakat bunların bu dipçik burunlu özelliği, kısa burunlu, yuvarlak yüzlü Alpinid'den olduğu gibi ince burunlu Dinaroid'den de farklıdır. Benim gördüklerim ise, çok sayıda olan bu sonunculardı.Yani Dinaroidlerdi.

Batı Anadolu'da yönetici sınıf içinden bazıları kesin olarak Türk sultanlarının portrelerini andırıyorlar. Böylece burada en iyisi bir Anadolid tipinden bahsedilebilinir. Bu bir ırk değildir. Bu tip Dinaroid de değildir. Buna karşılık bazı özellikleri; örneğin küçük boylu oluşu, zarif, hafif hatlar ve daha esmer renk, ayrıca çengel kıvrımlı burun gösterme eğilimi var. Sonra oldukça düz enseli oluşları Güney Avrupa Dinaroid tipine benzerlik gösteriyor. Bu tip, Orta Avrupa tip formunun oluşturduğu kemerin doğuya doğru yönelişidir. Yalnız bu tipin morfolojik olarak ve mekanda Doğu Alpinid tipine karşı ki bu tip çok az

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

görülmektedir, nasıl geliştiği açıklanmaya muhtaç. Bir başka karanlık nokta ise, bölgelerdeki dağılışıdır. Bu durum başka bir çalışmanın konusudur.

Bundan ötürüdür ki, bütünüyle yeni tiplerin menşei konusundaki sorulara daha açıklık getirilememiştir. Bu tipler birden orataya çıkıyor ve çoğalıyor. Bu durum kitle halinde yabancı unsurların Hitit istilasıyla bölgeye sızmalarıyla olmuştur. Sonra da bu yeni gelen halk.mutativ impuls kazandırdığından brakisefalizasyona yardımcı olmuştur.

Bugün biz iyi biliyoruz ki, substitusyon, seleksiyon ve transformasyon faktörleri aynı zamanda ve fakat tarihin seyri, tarihin çığırı ve kültürü ile birlikte ve iç içe etkilerini gösteriyorlar. Hem halk, hem de ırk plastiktir. Irkların plastikliği ve stabilitesi (kalıcılığı) insan ve hayvandan gelen bilinmeyen nedenlerle zaman ve mekan içinde değişebiliyor. Bu plastik mutasyon olmasaydı, elbette bu modifikasyon (değişiklik) yalnız başına çevreyi etkilememiştir. Avrupa'da ilk ortaya çıkan kısa kafalıların doğaldır ki hemen Anadolu'da görülmeleri beklenemezdi. (Kısa kafalılar MÖ. 5000 yıllarında Avrupa'da, MÖ. 2000 yıllarında da Önasya'da görülmüş-lerdir.) Bu konudaki görüşlerim önceleri eleştirildiği halde, şimdi çoktan gerçekleri görülüp kabul edilmişlerdir. Ve böylece biyohistorik tabloda çelişkiler ortaya çıkmasına karşın, diğer yandan çok yanlı ve bağlayıcı bir duruma da geldi.

Önce şu basitinden kabul gören Eski Anadolulular arasında giderek çoğalan Alpinid, yahut Eski Anadolulular arasında Anadolu prototipleri üzerinde duralım. Yani substitusyon teorisinde duralım. Böylece ilginç bir biyohistorik olayın tezahürüne dikkat edilmelidir.

Bu ortaya çıkarılan ve henüz daha tam anlaşılmayan her ilkel uzunkafalı kaba bileşenlere bakalım. Yani bunlar Protonordid mi, Protomediterranid mi veya Protoiranid unsurları ihtiva ediyor. Şimdiye dek bu konuda hizmet verenler,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

elde bulunan az sayıdaki materyal üzerinde ayrıntılı bir teşhis ve analiz yapamadılar. Tarih açısından bakıldığında Hattuşa'da bulunan Protonordid veya Protoiranid ile Kafkasya'nın öbür geçişindeki Turanid-nordid kaynağı düşünerek ilişki kuruluyor. Çünkü Hattuşa'daki erkekleri gömme seremonisi bu Kafkasya ötesi Neşterler gibi olması göz önünde bulunduruluyor.

Bunlar büyük kralın muhafız mezarları gibi etki bırakıyor. Bu düşüncenin tutarlı olduğu ilk bakışta görülüyor. Çünkü eski taş devrine aitmiş gibi gelen kafatasları Anadolu'nun öbür bölgelerinde, İran'ın ve Mezopotamya'nın metropollerinde görülmektedirler. Ve bu da MÖ. 2000 yıllarından sonra Turan steplerinden Oriyent'e akın eden Hint Germen akımıyla ilgilidir. Bundan ötürü buralar Protonordidlerle doldu. Temel tabaka Nordidlerle Mediterranid ve iranidlerle nasıl olsa benzerlik içindeydi. Herşeye rağmen şu sıralarda bu adı geçen bölgelerde başka bir formdan söz edilemez.

Hareketli klasik Alpinid tip dinamiğinin oluşması, sürekli öbür ırkların genlerinin kombinasyonumu delmek zorunda olmakla ve belirli değişiklikleri alarak harmonik hale gelmiştir. Böylece halk ve tipler meydana gelmiştir. Yani bir öneriye göre, işte bu nedenle Anadolu Alpinidleri doğu Alpinid olarak gösterilmesi amaca daha uygundur. (J.L.Angel 1951, Senyürek 1951) Anadolid insan tipi, Önasya'daki halkın temel yapısını oluşturmaktadır. Bana göre, Senyürek ve Scheuble'nin iddialarına karşılık, hem de Hitit zamanından kalma iskeletlerde de durum aynıdır.

Bu suretle Anadolu'nun kuzeyi için teorik olarak herşeyin açıklandığını söyleyebiliriz. Ne var ki bu kazanılmış tablo, tarihin ilk çağlarından gelen, Anadolu'da Mediterranid, Anadolid tipine geçiş, Luschan zamanındaki düşünceye uygunluk göstermiyor. Ona göre her tarafta üstelik yalnız olarak Ermeni insan tipinin etkileri var. Bu etki Önasya'da yaşayan halklar ve bugünkü Ermenilerle günümüze kadar gelmiştir. Gerçekte ise

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

böyle bir Hitit halkı ve eski Anadolu halkı, Anadolu Suriye Hititlerinden kalma resimlerden görülüyor. Bunun gibi Hititlerin düşmanları Mısırlıların, Karnak, Abu Simbel de bulunan resimleri de bunu gösteriyor. Şüphesiz çoktan biliniyor ki uzun süre Kuzey Suriye Hititlere aitti. İşte bu Mısır'da sözü edilen Hititler, Kuzey Suriye Hititleridir. Kim haklı? Eski resimler mi? Yoksa eski iskeletler mi? İkisi birden haklı olamazlar. Suriye Anadolu sınır bölgesinde, Zincirli ve Karkhemiş'te yapılan kazılar, tahmin ettiğim gibi problemin çözümüne ışık tutacağa benziyor.

Burada açık şekilde gördüğümüz Boğazköy ve çevresindeki bugünkü halkın karakteristik Ermeni tipini hemen hemen hiç göstermediğidir. Orada gerçekten Armenid insan tipinde yalnız bir kişi gördüm. Bu da Kayseri'den buraya göçmüş ve bir konakta çalışan hizmetçiydi. Bu koşullar altında, halkın biyolojik tablosunun yapılması, komşu köylerdeki tiplerin çok doğru saptanması gerekir. Çünkü herhangi biryer de olsa, (göçmen köyleri hariç) buna göre klasik metropolün insan tipi dökümü burada bize bir takım bilgiler verir. Askeri gücün sunni olarak yarattığı bu geçici metropol görevini bitirip ortadan kalkmış olsa bile, elbetteki insanları yine orada kalırlar. Gerçekte bölge gerek trafik, gerekse teknik bakımdan izole edilmiş gibidir. Daha öküzlerin çektiği kağnılar ile şalvarlı kadınlar görülmektedirler. Tarım ise çok ilkel metotlarla yapılıyor. Bu suretle Boğazköy bize pek çok antropolojik bilmeceyle beraber, çözümlerinde ve yönlenmemizde yardımcı oldu.

Buradan sonra da yol sorunu göründü. Doğu ve Güneydoğu'ya giden yollar üzerinde bilgiler oldukça olumsuz ve haritalar ilkeldi. Ankara otobüs garında önce Adana'ya gitmemiz gerektiğini öğrendim. Sonrada nasıl devam edilir soracaktık. Sınır anlaşmazlığı nedeniyle Musul'a gitmek olanaksız.

İkinci hedefimiz Zincirli'ydi. Gavur Dağılarıyla Kürt Dağı arasında kalan alçak düzlükteki bu dünyaca ünlü Zinciri'ye

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

doğru yola çıktık. Bu isimler bize arka arkaya iki şeyi hatırlatıyor. Son Haçlı seferinde dinini değiştirenleri ve oldukça batıya, buralara kadar uzanan Kürt yerleşim bölgelerini ve Suriye Anadolu'nun ilk kazılarını.

18 Mayıs 1883'te daha o zamanlar genç bir antropoloğ olan Luschan, burayı buluyor. Bu çok yönlü, çok zeki bilim adamı, bir kaç fakir Kürt evinin yakınındaki toprak örtülü tepede yaptığı kazıyla bu ünlü kenti ortaya çıkarıyor.

Tepedeki kazılar ünlü eski Şamal kalesini hemen ortaya çıkarı-yor. Burası Hititlerin son dönemlerinde, MÖ. 1400-1200, Mısır'a karşı sınır kalesi olarak kullanılmıştır. MÖ 12. Yüzyıldan itibaren MÖ. 5. yüzyıla kadar Hititlerden sonra kurulan küçük fakat zengin devletin başkenti olmuştur. Burada eski Arame dili konuşuluyordu. Demek oluyor ki burada Sami ırkından bir sınıf yönetimdeydi. Ayrıca bu yönetim sıkı bir biçimde Asur'a bağlıydı.

Bu Şamal Kalesi sonunda MÖ. 700 yıllarında Asur tarafından istila edildi. Buraya büyük kralın beyleri taşınarak, kalenin ihtişamlı sarayına yerleştiler. MÖ. 606 yılında son yıkılışından sonra artık kale olarak kullanılmadı. Bunun yerine güneyine düşen Nikopolisislahiye, Amanuslardaki Antiochia (Antakya) ile Caesearea Germanica (Maraş) arasına düşen uzun çöküntü bölgesinde bekçilik görevini yüklendi. Çünkü burada da Şamal ve Hattuşa gibi ticaret yolları iyi korunuyordu. Yollar bu kez bataklık bölgeler ile dar dağ silsileleri arasından geçtiği için uygun değildi. Karkhemiş yakınları daha uygundu.

Şamarın önemini kaybetmesi, Asur devletinin tarih sahnesinden silinmesiyle ilişkilidir. Bilindiği gibi, Med Babil koalisyonu Asur devletini ortadan kaldırdı. Şimdi burada dünyadan habersiz Kürtlerin yerleşik olması, doğaldır ki ataları Medlerin Şamal'ı ortadan kaldırmalarıyla ilgilidir. O halde Kürtlerin burada yaşamaları oldukça doğal bir olaydır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Bu uzun süren teknevari çöküntü, Gavur Dağı'nın yüksek inişinin üzerindeki jandarma karakolundan başlar. Burada manzara oldukça güzeldir, işte bunaltıcı sıcaklığın hüküm sürdüğü bu tekneden Kürt Dağı'na kadar bir çok höyük var. Burada bir kısa fakat oldukça komik yol dikkatimizi çekti. Bozuk kaldırım taşlarından yapılması ilginçti. Çünkü bu yolun bugün için hiç bir önemi ve anlamı yoktu. Belki de eskinin kağnı arabalarının üzerinden geçtiği bir yoldu. Çünkü 2 km sol arkada, çukurluğun kenarında bir küçük düz tepecik var. Tepenin yarısı küçük evlerle kaplı. Bunlar Zincirli Şamal Kalesi'nin artıklarından yapılmış.

Bir zamanları ünlü kalesi Zencirli Şamal'ın dış duvarları yuvarlak görünüyor. Fakat bu duvarlardan o kadar az kalmış ki, üstünden arabayla geçildiği halde farkedilmiyor. Tepe adam akıllı karıştı-rılmış, aşağıya çökmüş. Ortaya çıkarılan çevre duvarları, saraylar, kazamatlar parçalanmış toz toprağın içinde duruyor. Oraya buraya giden patika yollar görülüyor. Kullanılması olanak dahilinde olan taşlar ev yapımında kullanılmak üzere götürülmüş. Hatta bu evlerin cemellerinde kullanılan rölyefler bile insanın dikkatim çekiyor. Eğer araştırmacılar çalışmalarını durdururlarsa, sonra da bu ünlü yerler bu şekle dönerler. Emek verilerek büyük kralın sarayına, ikamethanelere ve büyük kapıya giden merdivenler yeniden yapılmış.

Etrafta toplanan Kürtlerden bir genç ileri atılarak: *"Evet, burada kazı yapıldı. Oradaki ihtiyar beraberdi."* deyince topallayarak ilerleyen ihtiyar: *"Ben yardım ettim. Çünkü ben şefin yanındaydım. O Dr. Luschan'dı"* Bu ismi duyduğum zaman sevindim. Çünkü Dr. Luschan'la ve Koldewey ile sık sık Zencirli ve Ermeni tipi üzerinde tartışmalarda bulunmuştuk. Bu isimleri duymanın sevinciyle bir bahşiş verdim. Benden sonrakilerin veremiyecekleri ölçüde büyüktü.

Bu kaledeki kalıntılar bir zamanların en ünlü generallerini

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

görmüşlerdi. Onların eğlencelerine, savaşlarına ve nice kervanlara tanık olmuşlardı. Şimdi ise unutulmuş, ot yürümüş, bozulmuş, çirkin, bir işe yaramaz, iç organları çıkarılmış bir hayvan kadavrası gibi duruyor.

Önce ihtişamlı Asur kalıntıları, kazı yapanların ilgisini çekmiş. Özellikle Asurluların Zafer Alanı buna örnektir. O zamanlar dünyanın beyi sayılan Asur kralı Asarhaddon (MÖ 681-668) başarılı Mısır seferinden döndükten sonra, burada kısa süre konaklıyor. Duvarları resimlerle işlenmiş saraylar. Ve son yangından arta kalan eşyalar. Daha sonraları ise Hititlerden kalma eserler önem kazanıyor. Bunlar Hitit sonrası bey olan Bar Rekub'un taht sahnesi ve büyük bölümü daha eskiye giden Hitit öncesi şehrin blok halindeki temelleri ve kale kapılarıdır.

Bunların insan resimleri çoğunlukla Armenid insan tipine uymaktadır. Tabii eğer burada insan; zaman, halk, moda ve okula çok ince bir eleştiri getirmezse!

Eskiden hiç kimse bunların büyük bölümünün Hititlerle ilişkileri olmadığını tahmin edemezdi. Ama bugün Teli Halatla karşılaştırma olanağımız var. Güney şehir kapısındaki rölyef ile dış kale kapıları MÖ. 3.000 yıllarının ilk yarısından kalmadır. (E. Herzfeld) Bundan sonra, tam 1.000 yıl sonra Hititler Anadolu topraklarıa ayak bastılar. Bunların dökme kalıpları her müzede görülmektedir. Ve bunların resimleri hemen hemen bütün tarih kitaplarında ve genel antropoloji kitaplarında klasik Hitit ve Ermeni insan tipi olarak görülmektedir. Bizim (1 metre kalınlığında seyahat kitaplığımız vardı.) seyahat kitaplığı yardımıyla, nasıl önce müze-lerle karşılaştırdıysak, bu kez de yerinde karşılaştırdık.

Hattuşa ve Şamal'm tamamen farklı oldukları ortaya çıktı. Böylece Armenid probleminin açıklanmasına yardım etti. Çünkü nasıl ki Hattuşa şüpheye yer bırakmadan Ermeni tipini göstermediyse, Şamal da bu şekilde Hitit tipini göstermemektedir. İkisinin aynı anda olması olanaksız görünüyor. Bunun için

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

bir sonuç kalı-yor. Hititler güneyde kısa süren ve politik egemen beyler olarak kaldılar. Buradakiler onların pekiyi ve aynı zamanda federal yoldaşlarıydı. Bu politik Suriye Hititleri veya Hiyeroglif Hititleri adı verilen güney Hititleri hiç bir zaman kuzeydeki asıl Hititlerle karıştırmamak gerekir. Bunlardan kalan resimler ise buradaki insanların Armenid tipinde olduğunu gösteriyor. Bu güneydeki halk, Hititlerden çok önce buradaydı, hem de çok sonra yaşamaya devam etti. Hititler MÖ. 1.200 yıllarında dağıldıktan sonra, güneyde egemenlikleri devam etti. Bu durum MÖ. 7. yüzyılda Asur'un Toroslardaki Psöydohitit devletlerini ortadan kaldırmalarına kadar sürdü.

Bunlar, eski efendilerinin kullandığı kralların, tanrıların yazısı olan Hiyeroglifi kullanıyorlardı. Ancak toplumun yukarı katında yaşayan beyler ise, günlük yaşam için bir çeşit Asur çivi yazısı kullanıyorlardı, işte burada ilk araştırmacıların şaşırmış oldukları anlaşılıyor. Çünkü bunlar kuzeydeki Hititlerin varlığından henüz habersizlerdi.

Şimdi akla şöyle bir soru geliyor. Kimdi, neydi bu güneyde Psöydohitit (Yalancihitit) diye adlandırılan halk? Buna yanıt aramak için, tarihi kalıntıların bulunduğu başka bir yere gitmek gerekti.

200 km Zincirli yakınlarında, Fırat'ın su taşımacılığına müsait olmaya başladığı bölgede ikinci tarihi kalıntı var. Burada kuzeygüney ve doğu-batı yolları kesişiyor. Yer ticaret için düşünülmüş, Bağdat demiryolu bile buradan geçiyor. Almanların yaptıkları ve teknik mucize olarak görülen Fırat'ın üzerindeki demir köprü. Hepsi çok eski tarihi kentin gölgesinde. Eskiden burası dün-yaca meşhur GARGAMIŞ bugün ise, KARKEMİŞ deniliyor. Çevrede kimsenin bundan haberi yokmuş, İngiliz araştırmacılar burayı ortaya çıkarıyorlar. Bu antik ticaret merkezinin ortaya çıkarılışı, yakınındaki Şamal Kalesi gibidir.

Önce bağımsız küçük şehir devletiyken, sonra Hititlerin

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

egemenliğinde sınır kenti oluyor. Sonra Hitit sonrası Sami ırkından halkın egemenliğine giriyor. Daha sonra da Asur'a bağlanıyor. MÖ. 717'den itibaren ise, Kuzey Suriye kentlerinin II. Sargon tarafından alınmasıyla, kesin olarak Asur'a bağlanıyor. Böylece Asur'un bir eyaleti oluveriyor. Bu gelişmeler zaman itibariyle aynen Şamal kalesi için de geçerlidir.

Kayaları nehre dik yükselen ovaya nazır kalenin tarafında, bugün bile görülebilen bir metre yüksekliğinde manialar duruyor. Bunların içinde zamanla önce eski, sonra yeni şehir kurulmuş. İşte burada, eski çağ Şamal Kalesi'nden daha iyi anlaşılıyor. Hem Hititlerden çok önce, hem de Hitit zamanında yapılmış tipik resimler, Armenid insan tipini görüntülüyor. Ama hiç bir halde bunlar Hitit değildir.

Burada çok açık olarak görülen odur ki, en az iki, iki buçuk bin yıldan beri gelen tip ve stile, geçici olarak Hitit yansımıştır. Kültürel ilişkiler, bazı eski Hitit etkilerini almakla beraber, Bahirin etkileri ağır basmaktadır. Hatta eski Sumerlerin bile etkileri var.

Henüz hepsi stratigrafik ve kronolojik olarak tamamen açıklanmamasına karşın, burada yaşayan halk gerçek Ermeni tipindeydi. Son zamanlarda Teli Halatta Freiherrn v. Oppenheim tarafından yapılan kazılar bunu doğrulamaktadır.

Tam Karkemiş'in 200 km doğusunda ve Şamal ile batıdoğu istikametindeki hat üzerinde, bugün çöl haline gelen yerde bir başka tarihi tepedeki kentin kalıntıları var. Bu kentte yaşayan halkın varlığı hakkında yüzyılımıza kadar bilgi sahibi değildik. Bunlar, Orta Anadolu Hititleriyle kuzey doğu Mezopotamya ve Asur arasındaki bölgede, *"verimli yarım ay"* adı verilen yerde yaşıyordu. Bunlara Hurriler deniyordu. Hurrilerin çekirdek topraklarını Babiller, yukarı Fırat ile Dicle arasındaki bölge olarak tanımlamışlardır. Daha sonra Eski Sargon zamanından kalma yazılardan da Hurrilerin topraklarına yeni bir düzeltme getirerek:

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

"Sedir ormanlarına kadar olan bölge" diye belirlenmiştir. Demek oluyor ki, Akdenizden başlayan Amanus dağlarına kadar olan bölgedir. Hammurabi'den kalan buyrultularda ise (yaklaşık MÖ. 1728-1686): *"Dağları uzak, dili zor bir halk"* denilmektedir. Hurriler, Toros ve Amanusların batısında, Hitit ile Mısır arasında tartışmalı bölgede olduklarından, Tevrat'ta bir çok defalar bahsedildiği gibi, MÖ. 2.000 yıllarında da en kritik dönemlerini yaşamışlardır. Bu dönemde Hurriler, bir Mısırlıların bir de Hititlerin eline geçmişlerdir.

İyi zamanlarında bunların sınırları Suriye'nin kuzeyinden Zagroslardaki Ninive, Kerkük'e kadar uzanıyordu, işte bu nedenledir ki Kürt sorunuyla ilgilenmek zorunludur.

Haritaya bir göz atıldığında, Hurrilerin bu yarım ayının fevkalade bir kapalılık gösterdiği görülür. Kuzeyden çekilen Kürt ve Ermenilerin Toroslan doğal bir sınır teşkil ediyor. Güneyde ise Arap çölleri bu yarım aya doğal sınır oluyor. Bu arada kalan bölge doğuda Yukarı Mezopotamya'dan batıda Suriye Filistini'nin Akdenizine kadar sokulan verimli yarım aydır. Böylece sınırları fevkalade açık ve doğal. Hurri halkının biyolojik dinamiği ise komşu olan kuzey ve güney halkları tarafından sürekli etkilenmek istenmiştir. Bu durum fevkalade gelişkin bölgenin tarihi kaderi olmuştur. Bu bir zamanların verimli bölgesi, çoktan verimsiz stepler haline dönmüştür. Kuzeyin yüksek yaylalarının Kürt göçebeleri, ovalıların her zayıf anında onları sıkıştırmışlardır. Aynı durum güneydeki Araplar için de geçerlidir. Fırsat bulunca bunlar ağırlıklarını hissettirmişlerdir.

Oysa bunlar, en iyi askerlere ve süvarilere sahiplerdi. Bizim yüzyılımızda bile Yukarı Mezopotamya'nın göçmen Kürtleri bu ta-lihsiz sınır çekilmesi nedeniyle bölündüler. Suriye'nin doğusundaki sivri uça doğru sıkıştırıldılar. Hurrilerin toprakları ilk çağlarda şehirlerin, kalelerin ve bahçelerin olduğu zengin bir bölgeydi. Babilliler buraya SUBARTU diyorlardı.

O zamar· için bunların yaşadığı bölge, biyocoğrafik olarak

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

oldukça kapalı bir bölgeydi. Tıpkı Halys Irmağı'nın vadisindeki Hititler gibi. Ancak bunların toprakları Hititlerden iki defa daha büyüktü. Hem topografik hem de kültürel olarak güneydoğuyla, güneybatıdaki Subartu arasında fark var. Bu suretle karşılıklı ilgi alanları, Kuzey Suriye'nin topraklarında birleşiyordu, işte bu nedenledir ki bu topraklar üzerine binlerce yıl süren savaşlar yapıldı. Önasya'nın güçlü devletleri burayı almak istiyorlardı. Hititler, Mısırlılar, Asurlular hepsi Suriye'yi almak istemişlerdir.

MÖ. 1.360 yıllarında ve MÖ. 1.200 yıllarına kadar Hititlerin Hurriler üzerinde geçici süren bir ağırlığı vardı. Ayrıca Asur'un da gözünün burada olduğunu söylemiştik. MÖ. 1.308 yılında Hurri devleti Taidi Asur tarafından yok edildi. Bu suretle her zaman buraya egemen olmak isteyen güneydeki Aramece konuşan Bedeviler, bu kez karşılarında Asurları buldular.

Eski Hurriler ile yeni Hititlerin kısa süren egemenliği birleşince üçüncü taraf olan Mısır'a karşı bir cephe kuruldu. (MÖ. 1.306 da Qadeş= Kadeş Meydan Savaşı) Hurriler, Hititlerin sınır bekçisi olmuşlardı. Bu suretle Mısır'da Rames zamanında Mısır ordularıyla Hitit ve onların politik müttefikleri olan Hurrilerin orduları karşı karşıya geldiler.

İşte bu nedenledir ki, Yazılıkaya'da Armenid tipinde insanların ve ayrıca Hurrilerin de tanrılarının adlarıyla bulunmaları şaşırtıcı olmasa gerek. Çünkü bunlar Hititlerin güney müttefikleriydi. Hititlerlerle birlik kuran Hurrilerdi.

Birlik kurduğu bu halkın kutsal tanrıları, doğal olarak kuzey Hititler için de bir anlam taşımış olması gerekirdi. Bu suretle Hititler kendine hiç benzemeyen insan tipine sahip olmuşlardır.

Burada yine bir Hint Germen ırkinin rol oynaması pek önemli değildir. Çünkü Hint Germen ırkından olan Hititler,

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

batıda Hitit devletini kurarken, aynı zamana denk düşen bir zamanda doğudaki Hint Germen ırkından olan Mittaniler ise Van gölü çevresinde gerçekten verimli Yarım Ay bölgesinin doğuşu olan Doğu Subarta'ya girdiler.

Bu iki Hint Germen halkı, gelecekte yaşayacakları bölgelere gi-rince, karşılaştıkları sorunlar karşısında birbirleriyle dayanışma içinde bulundular. Her ikisi de Hint Germen tanrıları İNDRA ve VARUNA'ya tapıyorlardı. Bu durum MÖ. 1.350 yılında Hattuşa'dan I. Şuppiluliuma'nın Mittani kralı Mativaza ile yaptığı anlaşmada görülüyor. Bu anlaşmanın her iki versiyonu da daha duruyor. Bunlar doğu Hint Germenleri Mittanilerdi. Arada Hurriler MÖ .1.600-1.400 e kadar rol oynadılar. Bunun gibi Batı Hint Germen halkı da Hititlerdi. Bu iki halk ne kökeni ne de tip olarak Armenid insan tipindeydi.

Hititlerin egemenliğinden sonra Hurriler büyük devlet olamadılar. Kısa bir zaman da olsa, Hitit sonrası Aramece'nin konuşulduğu devletçikler meydana geldi. Sonra uzun süren Asur zamanı daha sonra da Makedonya, bunları takiben de Romalılar bu bölgeye egemen oldular. Fakat Kuzey Suriye'nin son periyodundan kalan resimler Armenid hatlarını gösteren Hurrilerindir. Beyleri ne kadar değişmiş olsa bile, ırkının özelliklerini gösteren hatları muhafaza etmişlerdir. Bunun gibi efendileri kim olursa olsun, tipik Armenid sanatı özelliğini daima kendisini göstermiştir. Bu durum Urartular için de geçerlidir.

Bu halkın yok edilmesi çok sonraki tarihlere rastlar. MS 1401 yılında Timur Lenk yönetimindeki Moğol ordusu Mardin'e girer. Bu yarım ayda yaşayan zengin halk, ya tamamen katledilir yada ülkelerini bırakıp kaçmak zorunda kalırlar. Bu tarihten sonra burası çölleşti. Hurrilerin yerine güneyden Bedeviler, kuzeyden ise Kürtler yerleşti. Bunlar göçebe oldukları için, ziraat yerine mera ve çayır arıyorlardı. Ermenilerin sürülmesi felaketinin ardından bu akla uyması olanaksız sınırlar

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

çekildi. Ülke bölündü. Hem kültür, hem de ekonomik yapı nedenleriyle buradaki insan tipi değişti. Mediterranid Oriyentalid ve Doğu Anadolu tipi eski Arımenid Hurrilerin yerini aldı. Bunların kalıntılarına şurada burada Kürt ve Ermeni Toroslarında hala rastlanmaktadır. Bunlar Luschan, sonraları Oppenheim, Ariens Kappers vs. dediklerine göre, oldukça sık rastlanıldığı ve Hurrilerin yüz hatlarını gösterdikleri tiplerdir. Biz ne yazık ki Mardin'e kadar uzanabildik. Aslında bir zamanlar bir çok ırkların, halkların, dinlerin yaşadığı bu bölge bugün daha ayrıntılı bir incelemeye tabi tutulmaktadır.

Herşeye rağmen Anadoluya seyahat Türk-Hitit problemine bir açıklık getirdi. Hemen açıkça belirtmek gerekir ki, bu seyahatin sonuçlarından bir teori ortaya çıkmıştır. Bunu doğrulamak, ileri götürmek gerekmektedir.

Çok açık bir şekilde Hitit problemi için şu söylenebilir. Ne bugün Anadolu'da yaşayan Türkler, ne de eski gerçek Hititler bi-yotipolojik olarak Armenid insan tipinin özelliklerini taşıyan halka aitler. Daha çok burada şurada izlenen Alpinid tipiyle Mediterranid ve Anadolid (kuzeyde) güneyde ise Oriyentalid önemli rol oynamaktadırlar.

Yine bunun gibi sağlam dayanakları olan verimli Yarımay'da yaşayan halkın yalnız bir bölümü eski Hurrilere dayanıyor. Bunlar şüpheye meydan bırakmadan kendilerinden kalan sanat eserlerininde tam Armenid tipini veriyorlar. Ve bunların bu mirası bugün Kuzey Suriye ve Toroslarda görülen torunları tarafmdan sürdürülü-yor. Bu durum daha incelenmek zorundadır.

Dürziler içinde de arada sırada Ermeni tipine rastlanıyor. Bunun gibi Lübnan'da ve Güney Anadolu'da Ermeni tipi izlenmektedir. Bütün bunlar, yani modern antropolojik ve arkeolojik bilgilere ve gözlemlere istinad eden bu olayları eski antropologlar bilmiyorlardı. Onun için bunlar, ırkları, devletleri, halkları birbirine karıştırmışlardır. Eskiden Hitit sandıkları halk

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

gerçekte Hurriler çıktı. Armenid insan tipi var. Bunun gibi gerçek Hititler de hiç bir zaman Armenid olmayıp bugünkü Anadolulu tipinde, yani Doğu Alpinidlerdir.

Ermeni problemine bakacak olursak, yani Armenid özelliklerinin ve onların aşiret tipinin yayılışı, eskiden olduğu gibi bugün de Akdeniz bölgesinde yaşayanlarla Orta Anadolu'da yaşayanları bariz bir şekilde ayırt ediliyor. Biraz tek taraflı görünen, belki de bu Tauride adıdır. Eğer insan doğudaki Armenid tipiyle batıdaki Taurid arasındaki farkları inceliklerleriyle çıkarmaya kalkışsa görülür ki, modern morfognostik metotla açıklanması gereken bir çok çalışma daha eksiktir. Çünkü bir takım istatistiki rakamlar üzerinde oynamak ve bozmakla arzu edilen ilişkiler kurmak pek tabii ve mümkündür. Nitekim böyle de yapılıyor. Hatta ısmarlama bir istek üzerine, *"Türk Alpinid ırkı düşüncesi"* bile orataya atılabilinir. Ne var ki bu ne biyolojik olarak doğru olur, ne de bu düşünceye önem verilir. Gerçek olan, Anadolu'da ne eskiden Armenid çoğunluğu vardı, ne de şimdi var.

Tam Mittanileşmeyen ve özellikle Van Gölü'nün batı bölgelerinde yaşayan Büyük Subartu veya Urartu adı verilen bir devlet kuran Hurrilerin bu yerlerinde 1922 yılına kadar Türkiye Ermenileri oturmaktaydı. Burada Armenid, Kuzeybatı Kaldeili, Suriyeli, Asuri, ve Kürtler olmak üzere farklı tipler vardır. Antik çağın Suriye Toros Ermeni tipi ise, bugünkü Sovyet Ermenistanı'nda, Transkafkasya'da kendisini gösteriyor.

Şimdiye kadar kimse, bütün Ermeni bölgesini ve Toroslann tümünü Transkafkasya'ya kadar antropolojik olarak incelemek için dolaşmadı. Ayrıca güneye doğru uzanan uzun Zagrosları da yani İran Kürdistanı'nı da henüz bu amaçla dolaşan olmadı.

Loristan ve daha güneydeki Qaşgaji toprakları üzerine elimizde hemen hiç bir bilgi yok. Böylece bu bölgenin insanlarını bi-yotipolojik ve tip analizi itibarıyla hemen hemen bilmiyoruz. Yalnız Güney Zagros'un Elam ve Sümer yüz hatları

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

kuşa benzetildiğinden, Armenid tipi içinde düşünülebileceği görüşüne varılmış. Burada da işin böyle olmadığı anlaşılmıştır. İleride buna değineceğiz. Böylece Armenid tipinin yayılması üzerine bilgilerimiz daha oldukça zayıf veya çok sınırlıdır.

Yukarı Mezopotamya'nın yarım ayında ve Anadolu'da bulunan kalıntıların incelenmesinden sonra, Önasya'da eskilerden gelen tipolojinin görüntüsü ve biyohistorisinde bazı değişiklikler yapması olanak dahilindedir. Tabii insanın kesintiye uğramadan gelen bi-yotipolojisinin incelenmesi, materyal bulunması, bu materyallerin de lokaldeki miktarı ve ayrıca şimdiki sınırları içine alan genişlikte ve sağlamlıkta olacak şekilde aranıp bulunması gerekir. Çünkü o zamandan bugüne kadar alınmış numuneler ve yapılan tanzimler kafi gelmez. Önemli olan yaşayan halkın üzerinde, yerleşim bölgesinden yerleşim bölgesine yapılan gözlemler, analizler halkın yaşama biçimini, yerini ve yaşama dinamiğini göz önünde bulundurarak yapılmalıdır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - https://rantey.org

GUTİLER, KARDUKLAR VE KÜRTLERİN TARİHİ

Nasıl ki Türkiye ve Suriye'deki gözlem ve araştırmalarda Ermeni tipinin bugünkü Türkler ve eski Hititlerle ilişkileri henüz tartışmalıysa, İran'da da tipolojik ve tarihi olarak bir yandan Kürtler ile Lorlar ve diğer yandan eski Kassitler arasındaki ilişki daha açıklanmaya değerdir. Bu problemin çözümünde Kürtler önemli bir anahtar rolü oynamaktadırlar.

Ne yazık ki, tüm Avrupa'da insanlar bu önemli rolü oynayan Kürtler hakkında, haydutluklarıyla Türk ve Pers hükümetlerine arada bir ciddi politik güçlükler çıkarmalarından başka fazla bir şey bilmi-yorlar. Oysa gayet açık ifade edilebilinir ki, yazar Karl May hiç Kürdistan'a gitmediği halde *"Vahşi Kürdistan'dan"* kitabında, Kürtlerin bilgi ve kültürlerinden, şan ve şöhretlerinden anlatması, Kürdistan'a giden birçok gezgincinin bize anlattıklarından çok daha doğrudur. Bu duruma bir göz atacak olursak gerçeği görme olanağına kavuşuruz.

1293 yılında Şam'da ölen Eyubi Sultanlığı'nın kurucusu

Avrupalıların *"Pırlanta Sultan"* adını taktıkları Salaheddin Yusuf İbn Eyüp bir Kürt'tür. Kurduğu bu devlet Mısır'dan Suriye'ye kadar uzanı-yordu. Ayrıca 837 yılından 1849 yılına kadar yaşayan, Van Gölü'nün güney bölgelerini kaplayan *"Bitlis Beyliği"* de bir Kürt beyliğidir. Ünlü Arap coğrafyacısı El İdrisi (1.100-1.166), Sicilya kralı Rogers'in sarayındayken anlattıkları-na bakılırsa, Ortaçağda Güney Anadolu'da birçok Kürt beylik-lerinin olduklarını anlıyoruz. Bunun gibi yine bazı sultanların vezirlerinin de Kürt olduklarını bilmekteyiz. Hatta Genç(Jön) Türklerin hükümetlerine bakan bile vermektedirler.

Antik Çağda çeşitli isimler altında önemli roller oynamış ve Önasya'da geniş alanlara yayılmış olan bu halk, sonradan Ari dilini konuşarak tarihte geçmişte olduğu gibi bugün de önemli roller üst-lenen Kürt halkıdır.

Ardelan'da bir Kürt aşiretinin reisi olan Kerim Zend Han'ın 1.760-1.769 arasında Pers İmparatoru oluşu ya tarih tarafından unutuldu ya da özellikle üzerinden geçildi. Kürtler bugün beş devlet Türkiye, İran Irak, Suriye ve Rusya tarafından bölün-müştür.

Kürt Dağı(Karabağ'ın Kuzeyi)'ndan Suriye'nin Akdeniz'ine, Transkafkasya'dan Hazar Denizi'ne, oradan Zagros Dağları'nın güneyine Basra Körfezi'ne kadar uzanan bu geniş bölgede yaşayan Kürtler üzerine, antropolojik inceleme ve güvenilir bir bütünlük içeren ciddi bir çalışmadan söz edile-mez. Yalnız birbirleriyle bağları kopuk olan gelişigüzel yapılmış incelemeler var. Bunlar da Kürtleri yaşadıkları yer ve tabakalara göre biyotipolojik ve historik(tarihi) olarak farklı göstermektedirler.

Bu durum Kürt halkının çok hareketli tarihine ve aşiret yapısına bağlılığından aranmalıdır. Aşiret dağınıklılığı, aşiret-lerin izolasyonları, düşmanlıkları, soygunları, kan davaları ve de bir kliğin elindeki ekonomik neden olarak gösterilebilir. İster baskı altında, ister kısmen özgür ortamda olsun, son on yılda

bundan bahsetmek olanaksız, halkın biyolojik katmanlarının yapılanması, yayılması, önemli ölçüde değişiklikleri izlenmektedir.

İran'daki Kürtlerin hemen hemen dörtte biri daha göçebedir. Sayıları bir milyona yakın olan Kuzey Zagros'un bu Kürtlerine daha doğudakiler ve güneydekiler dâhil değildir. Doğa burada dağlık, stepvari, kuru ve insansızdır. Alplerden büyük ve onlar gibi yükseklikleri olan tepeleri vardır. Kuzeydeki Urmiye Gölü'nün batısından güneydeki Hamadan'a (Ekbatana), oradan Kermenşah'a oradan da Bağdat'a (Babil) giden asker yolunun yaklaşık otuz kilometre güneyine kadar uzanan hat tamamen Kürtlerin yurdudur.

İran Kürdistan'ı; Kermenşah, Ardelan ve Mehabad olmak üzere üç bölgeye ayrılmaktadır. Ardelan'ın batısındaki Kuzey Irak'a düşen bölgenin tomografik yapısına bakılırsa, Ardelan'a ait olması gerekmektedir.

Bu bölgelerde konuşulan dil Kürtçe, aynı zamanda Van ve Urmiye Göllerinin batı bölgelerinde, daha batıda Akdeniz'e kadar uzanan bölgelerde de konuşulmaktadır. Batı İran'daki bu küçük Kürt şehirlerinin çarşılarını İranlıların askeri karakolları çevirmektedir. Eskinin Ordular Yolu'nun öbür geçişinde Kürtler yerlerini kademeli olarak Lorlara bırakıyorlar. (Avrupa'da Luren diye yazılan bu kelimeyi burada tanıyan yoktur.) Büyük aşiretler halinde yaşayan Lorların batıdakilerinse Küçük Lorlar, doğudakiler ise Büyük Lorlar denmektedir. Lorlar güneydeki Fars vilayetinden uzun Zagros sıradağlarına Turklorlara veya Qaşgaiji denen aşiretlerine kadar uzanır. Lorlar Kürtlerden daha fazla bölünmüş olup, ayrıca düşündürücü olan ve sonradan anlatacağım bir ünleri de var.

Gösterildiği gibi Kermanşah birinci dereceden bir biyohistorik düğüm oluşturmaktadır. Doğuyu batıya bağlayan ve büyük öneme sahip olan yol, burada kuzeybatıya ve güneydoğuya uzanan geniş dağ silsileleri tarafından kesilmektedir. Bu

yol İran ile Mezopotamya arasındaki ilişkiler bakımından çok önemli rol oynamıştır. Dağlardaki son taş devri yerleşim bölgelerinden günümüz kültürüne antropolojik bu ilişkileri incelemek gerekmektedir. Fakat daha önce Kürt Lor problemine geçelim.

Kürtler ve Lorları MÖ .3.000 yıl önce Mezopotamyalılar tanı-yorlardı. GUTI ve LULU ya da GUTIUM, LULUBIUM sık sık anılan, Zagros dağlarını geçilmez sarp vadilerinde yerleşik halka verilen isimlerdi. Bu isimler Mezopotamya'nın korku duydukları isimlerdi.

Mezopotamyalı binlerce yıl süren mücadele etmiş. Geçilmez dağlık arazinin bu baş eğmez beyleri ya Asur tarafına ya da Akad tarafına geçmişlerdir, işte tam buradan da Hint Germen halkı Mezopotamya'ya yayılıyor. MÖ. 2.000 yıllarının ortalarında bu Hint Germen halkı bu dağlardan bütün Mezopotamya'yı ve Babil'i istila etti. Bu yabancı istilası 400 yıl kadar sürdü. (MÖ. 1.600-1.171) Bunlar Dicle ile Fırat arasında en uzun ömürlü devleti kurdular.

Bunlara KASSIT veya KOSSEER, doğrusu ise KAŞŞU deniyordu. Bu suretle Kürtler ve Lorlar, Kassit problemiyle birbirinden ayrılmaz biyohistorik bağlarla en yakından bağlıdırlar. Eski çağların en önemli ve en ilginç problemi olan* Kassit problemiyle doğrudan ilişkileri vardır.

Anadolu ve Suriye gezimizde Hitit problemi kendini nasıl gösterdiyse, İran'a yaptığımız gezide yukarıdaki problem kendini öyle gösterdi. Şimdi hemen burada bir soru sorulabilir. *"Antropolojik olarak Kassitler kimlerdi? Nereden geldiler? Biyodinamik ve tipolojik olarak bugünkü Kürtler mi yoksa Lorlar mı bunlara dayanıyorlar? Ve sonuç olarak Kürtler ile Lorların birbirlerine yakınlığı nasıldır?"* Bugüne kadar bilinenler çelişkili ve eksik bilgilerdir. Bu insanlar ve yaşadıkları alan, Orient'te en az tanınan bölgedir. Bizim yaz aylarının parlak güneşi altındaki incelemelerimizin amacı bu karanlığa adım

adım ışık tutmaktı. Ama attığımız bu adımın da doğaldır ki riskleri vardır.

20.9.1956 tarihinin akşamının geç saatlerinde denizden 1300 metre yükseklikteki, İran tarafına düşen, Paye Taq boğazına geldik. Bu bizim geniş ve insansız görünen Zagros dağ zincirine ilk tırmanışımızdı. Arkamızda Sare Pol yakınındaki Alwand (Arapça Halwan) Çayı'nın uçurumlu dar vadisi oldukça romantik görünü-yordu. Yolun henüz zor bölümünü geçmiştik ki, oldukça yüksek ve semer şeklindeki ikinci dağ zinciri yükseliyordu. Bu ikinci yükselişin de kendine ait boğazı vardı. Burada katlanmış genç sıradağ yapışı oldukça belirgindir. Dağlar, Irak taraf'ındaki düzlüklere dik iniyorlar. Bu arada kuzeybatıdan güneydoğuya uzanan düzineyle yaylayı görmek olasıdır. Alwand nehrinin dar karanlık, uçurumlu vadisi hariç, yaylalar nehirlerle kesilmiyor.

Zagros dağlarındaki biyodinamik halk hareketleri de bu suretle normal olarak kuzeybatıdan güneydoğuya doğru sıralanmıştır. Ne var ki, Zagros'a komşu halklar ise doğu batı istikametinde enine olacak bir şekilde insan akımıyla Zagrosları geçmişlerdir. Geçişleri kolaylaştıran en önemli boğaz, Paye Taq boğazıdır. Burası yüksek yaylalardan alçak ovalara ve tersine ovalardan yüksek yaylalara geçişin en ünlü yolu olarak bilinir. Tarihi izlerle doludur bu boğaz. Her kim ki doğu'dan batıya, ya da tersine bir yol izlemek istemişse bu boğazdan geçmek zorunda kalmıştır. Burası haydut Kürtlerin elinde eskilerden beri önemli bir araç olmuştur.

Kuzey İran'da kendisini gösteren son taş devrine ait kültürlerden (Sialk III) bu yolu kullanarak Asur'a geçmişlerdir. Dağın çıkışının hemen aşağı kısımlarında Sare Pol'ün (köprübaşı) biraz arkasına düşen yerde, birçok güç tarafından çeşitli zamanlarda kuşatılan Elam zamanından kalma bir kale bulunmaktadır. Gece karanlığında yanından geçtiğimiz bu kale, Paye Taq koyunun üstüne düşmektedir. Burada Lulu kralı Anubani'nin tarım-

dan kayalara işlenen zafer rölyefi İsa'dan 2.300 yıl önce ve Naramsin zamanında yaptırılmıştır.

Akadlar ve Babiller bu yoldan geçerek, buralarda yerleşik olup haydutluk yapan itaatsiz Gutilere ve Lulular karşı savaşmışlardır. Bunlar gibi Asurlar da Zagros'un yerleşik halkına, Ekbatana'ya karşı seferlerini yine bu yoldan düzenlemişlerdir. Buna karşılık Medlerin Asur'a ve Ninive'ye girişleri de bu yoldan olmuştur. Ayrıca Ahemenid kralı Darius, Lydia(Lidya) ve Helen üzerine yaptığı seferde ordularını ve iaşe kervanını bu yoldan geçirmiştir. Perslerin Kral Yolu Persepolis'ten Sardes'e uzanıyordu.

Bu yolu açık tutabilmek için Guti Kürtlerine büyük miktarlarda geçiş vergisi ödenmiştir.

Gaugamela'dan sonra Makedonya kralı Büyük Alexander de (İskender) ordularıyla Farslara, Transoxana ve Hindistan'a sefere çıkarken bu yolu kullanmıştır. Burada Lulularla çarpışarak süratle Kermanşah'ın Niseik düzlüğüne, verimli ovasına inmeyi başarmıştır.

Sasani İmparatorluğu'nun batı yarısının başkenti olan Dicle Nehri kenarındaki Ktesiphon (Ktesifon) ile Persepolis ve Fars kentleri arasındaki ticaret kervanları, özel haberciler ve askeri güçler Paye Taq boğazını kullanmışlardır. Ayrıca bu boğazdan Araplar geçerek İran'ı istila etmişlerdir. Daha sonraları Moğol İmparatorları Hülagu ve Timur Lenk, geçtikleri yerleri yakıp yıkan ordularını bu boğazdan geçirmişlerdir. Bunlardan sonra da Türkmenler, Farslar ve yakın tarihte de ittifak güçleri Paye Taq boğazından geçmişlerdir.

Günümüzde ise, Khanakin'de karşılaştığımız gibi dopdolu otobüslerle Şiiler Irak'taki kutsal kentlere Kazimen ve Kerbela'ya hac seferlerini yaparken buradan geçiyorlar. Ayrıca Bağdat ile Tahran arasında yük taşıyan kamyonların yolu buradan geçiyor.

Kısaca denebilir ki, Hayber Boğazı Hindistan'a geçiş için nasıl bir öneme sahipse, batıda da Paye Taq Mezopotamya'ya geçiş için o derece önemlidir. Tarihçiler bu boğazı *"Asya'ya geçiş kapısı"* olarak nitelendirmektedirler.

Antropolojik olarak boğazda halkın biyolojik dinamik yapısını göstermek olanaksız. Ancak bir kaç yüz kilometre doğuda veya batıda halkın biyolojik etkilerini görmek olanaklıdır. Bu tarihi boğazın doğusunda ve batısında yerleşik Kürt aşiretleri, bundan birkaç on yıl öncesine kadar bağımsız yaşıyorlardı.

Tepeye vardığımızda yöreye özgü evler ve çayhane göründü. Henüz arabamız durmuştu ki karşıdaki karakoldan üç asker bizi karşılayarak: *"Burası geceleri çok tehlikelidir. Çok hırsız var!"* dedikten sonra Kürtlerin yerleşik olduğu bu bölgenin derinliklerine bakarak, Kürtleri ima etmek istiyorlardı. Etrafta Kürt evlerinin önünde parıldayan ateşler görünüyordu. Gece zaten hiç bir İran Caddesi tehlikesiz olmuyor. Gecenin parıldayan ayışığında yüklü eşeklerini ve binlerce, on binlerce koyun ve keçilerini geçiren Kürtleri gördük. Erkekler atlara binmiş, kadınlar ise, ya eşeklere ya da atlara binmişlerdi. Yayladan dönüyordu Kürtler.

Paye Tak boğazı göçebe Kalhor Kürtleri'nin soyundan insanlarla kaynaşıyordu. Her sene İran Irak sınırı arasındaki yüksek yaylalardan, yine İran Irak sınırındaki alçak düzlüklere, kışlaklara inişte bu boğazı kullanıyorlardı. Burada yüzlerce senelik kervansaray vardı. Irak tarafında Şii hacıların pasaport işlemlerinin görüldüğü Khanakin'den sonra eski bir sınır kenti olan Qasr-i Şirin'e geldik. Yıkıntıları daha görünüyor. Son Sasani kralı Hosrev (591-628) burada çok sevdiği Hıristiyan karısı Şirin için bir saray (qasr) yaptırıyor.

Kürtlerin yaşam tarzı ve ritmi besledikleri sürülere bağlıdır. Bu göçebe Kürtlerin varlık durumları iyi. Buna karşılık yerleşik köylü Kürtler ise rençberleşmiş.

Göçebe Kürt erkeleri genellikle uzun boylu, kötü hava koşullarına dayanıklı, enerjik ve sert yüz hatlarına sahipler. Kalın çatık kaşlarının altında keskin gözleri ve onların altından fırlayan kartal burunları ile hemen dikkat çekmektedirler. Bu görünleriyle, Ermeni tipiyle Oriycntal tip arasına giren İran tipine girmektedirler. Her ne kadar Anadolu Kürtleri Alpinid ve Oriyental ve Ermeni tipleri gibi değişik tipler gösteriyorlarsa, İran Kürtlerinin de Fars tipinde olduğu görünmektedirler.

Hemen belirtmekte yarar var. Sosyal yaşam ve yaşadığı ortam, yani çevre ve dil birliği Kürtleri belirgin olarak ötekilerden ayırmaktadır. Kürtlerin konuştukları dil olan Kürtçe, eski Med diline dayanmaktadır. Buna karşılık Farsların konuştukları dil olan Farsça ise, eski Pers diline dayanmaktadır. Bu iki dil de Hint Germen dil grubuna girmektedir. Kürtçe hem doğu Kürtlerinin hem de sonradan batıya doğru genişleyen batı Kürtleri tarafından konuşulmaktadır.

Bütün İranlı kadınların örtündüğü çarşafı, Kürt kadını örtünmemektedir. Kadınsı vücut hatları, cesur görünümleri ve İranid ti-pinin yanında, arada bir Mediterranid tipi özelliklerini izlemek de olanak dâhilindedir. Püsküllerine altın takılmış türbanları, erkeklerinkinden oldukça büyüktür. Kürt kadını yerine göre erkeği gibi oldukça iyi bir at binicisidir. Kürt erkeğinin binicilikteki ustalığı ve ünü eski çağlardan beri bilinmektedir. Ahemenid kralları zamanında, Kürtler en iyi süvari unvanına sahiplerdi. Bu ünleri Nadir Şah zamanına kadar sürüp geldi. Çelik zincirli giysileriyle Kürt süvarileri, ordularda en ünlü silahşorlar olarak tanınıyordu. Med ordularında olduğu gibi Asur ordusunun da önemli bir kısımını Kürtler teşkil ediyordu.

Kısa aralıklarla tepeye tırmanan atlılara ve sürülere rastlıyordık. 500 km uzunluğundaki birçok iniş çıkışları olan bu yol, yüksek İran yaylasında kuzeybatıdan güneydoğuya doğru uzanıyor. Yer yer 3.000 metreyi aşan tepeler görünmektedir. Son yüksekliğe vardığımızda, Makedonyalıları hayran olduk-

ları Kermanşah düzlüğü alabildiğine görünüyordu. Yaz aylarının sonuna doğru olduğundan her taraf yanmıştı. Sarı ve kahverengi renkler egemendi. Ovadan yaylımlar yükseliyordu.

Kermenşah'ı kendimize üç haftalığına merkez yaptık. 100.000 nüfuslu kent, tipik bir Pers kenti görünümünde. Fakat gerçekte İran kenti demek daha doğru olur. Hem doğa bakımından hem de halkı itibarıyla bir vaha görünümünde. Çünkü Persler burada yalnız memur bulunduruyorlar. Halkın geri kalanı ise Kürtlerdir. Demek oluyor ki Kermanşah antropolojik olarak bir Kürt kentidir. Bu kentte Kalhor, Guran, Kerindi ve Hamawand Kürtleri yanında biraz Kalawand aşiretinden Lorlar ve Kakawandlar da yaşamaktadır, ilk saydıklarımız tabii askeri alayları oluşturmaktadırlar.

Kermenşah'ı çeviren verimli ve bol suyu olan ovada, eskiden beri aşiretlerin yerleşik olduğu çevredeki tepelerdeki yıkıntılardan anlaşılmaktadır. Sasani imparatoru 2. Ardaşir (379-383) ve sonradan 4.Bahram (388-399) burada bir kale inşa ediyorlar. Sonradan gelenler ise, bir av parkı yaptırıyorlar. Kilometrelerce süren duvarları ve bol sayıda iyi korunan kaya işlemeleri görülmektedir. 1.258 yılında baş gösteren Moğol istilasıyla felakete uğrayan kent, sonradan Nadir Şah (1.736-1.747) tarafından onartılıp, yenileniyor.

Kentin her tarafında Kürtçe konuşulmaktadır. Burada halı tüccarları ve diğer çoğu satıcılar, ülkeye uyum göstermeyen temiz Avrupalı kıyafetinde giyiniyorlar. Ancak çepeçevre etraftaki dağlık bölgede, Sanandaj'a kadar her tarafta yaşayan bu iri cüsseli, güçlü kuvvetli Kürtler, ulusal giysilerini giymektedirler. Kürtler bu giyim itibariyle pratik ve sağlıklı olmayan Avrupalı giysileri giyen satıcıları, Yahudileri, Ermenileri küçük görüp alaycı gözlerle bakı-yorlar.

Burada şüpheye yer bırakmadan söylenebilir ki göçebe Kürtler, eskinin doğu Kürtlerinin çekirdeğini oluşturmaktaydılar. Kısa bir zaman öncesine kadar ulaşılması olanaksız olan

dağlarında, yabancı etkilerden uzak yaşıyorlardı. Buna karşın alçak bölgelerde, özellikle geçiş yollarına yakın ve büyük yerleşim bölgelerinde yerleşik olan köylü Kürtlerde yabancı etkileri gibi rençberleşme de görülebilmektedir. Tipolojik olarak bir grubu diğerinden ayıran özellikler, kalıtım, ırk ve çevre etkileriyle sosyal antropolojik etki-lerdir. Bu durum vücut yapışı gibi psikolojik davranışında da kendisini gösterir.

Güçlü kuvvetli, dik başlı önemli ölçüde iranid tipin egemen olduğu bu dağlı göçmen Kürtler ile daha değişken, yumuşak karakterli ve karışmış köylü Kürtler karşı karşıya durmaktadırlar. Bu iki genetik ve sosyolojik farklılıklar gösteren tip grupları arasında bile hala farklılıklar arz eden bazı derecelere rastlanmaktadır. Tamamen yerleşik olma veya göçebe olma arasında bu durum iyi izlenmektedir. Kaldı ki Anadolu'da yaşayan Kürtler arasında birinci durum belirleyicidir. Yani göçebe Kürtler azalmaktadır. Göçebe Kürtlere, bütünüyle *"göçebe"* demek de doğru olmaz. Çünkü göçebe dediğimiz Kürtlerin yazın konakladıkları yerler, gerçekte kalıcı yerleşim yerleridir. Ancak belli bir zaman buralar terk edilmektedir. Buna rağmen sakat ve fakir aşiret üyeleri burada kalarak kışın bu yerleşim yerlerinin gözcülüğünü yaparlar.

Böylece göçebe Kürtlerle, büyük yerleşim yerlerindeki Kürtler ile köylü Kürtler arasında değişmeyen ilişkiler vardır. Özellikle hayvansal ürünlerin tarım ve teknik eşyalarla takasları eskiden beri süregelen bir olaydır. Kürtlerin büyük yerleşim bölgeleri ilk çağlardan beri bilinen yerlerdi. İran tarafına düşen bu kentlerin başlıcaları Mehabad, Sanandaj veya Kermanşah özellikle Dinawar şehirleridir. Bu kentler daha tarihin başlarında tanınıyorlardı. Daha sonraları Araplar zamanında ise, artık iyice tanınıyorlardı. Fakat bunların tarihi daha çok eski devirlere kadar uzanır. Kürt yerleşim bölgelerinin en eski çağlardan beri bilindiğini, buralarda bulunan çok sayıda çivi yazısıyla yazılmış eserlerden anlamaktayız.

Şimdi ise hemen ***'Kürtlerin kökeni nerden kaynaklanıyor?'*** sorusuna gelelim. Buna yanıt verebilmek için, önce oyuncuların değiştiği ve fakat sahnenin kaldığı yerden başlamak gerekir. Özellikle bu Kürt sorunu için yine etimolojiye başvurmak gerekir. Çünkü ne de olsa sonuca yardım eder ve açıklığa kavuşturur.

İsa'nın doğumundan 3.000 yıl önce Sümerler, Babiller daha sonraları da Asurlar birbirleriyle hiçbir zaman çelişmeyen bilgiler bırakmışlardır. Bunlardan bize ulaşan bilgilere göre, Zagros dağlarının orta ve kuzey bölgelerinde GUTİ ya da QURTİ adı verilen bir halk yaşıyordu. Bu halkın ülkesine de GUTİUM adı verildiğini yazmışlar.

İkinci olarak da, Kuzey Zagros Toros Dağları bölgesinde yaşayan halka, Sümerler *"Karda"*, Arami dilinde *"Beth Kardu"* diyorlardı, İsa'dan önce birinci bin yıllarda üne kavuşan, ünleri kadar da korku duyulan KARDUK'lardan tarihçi Xenephon ANABASIS adlı eserinde bahsetmektedir. Xenephon'un bu halkın ülkesine GORDUENE (KURDUENE) demektedir. Bugünkü Ermenicede bu isim 'Korduk' olarak Kürtleri ifade etmektedir.

Demek oluyor ki, hem yaşadıkları bölge itibarıyla hem de akrabalıkları gayet açık görülen bu GUTİ ve KARDUKLAR, bugünkü Kürtlerin merkezi yerleşim bölgeleri üzerinde yaşıyorlardı.

Mezopotamya'nın ilk halkları, Gutileri ara sıra yalnız vahşi bir aşiret olarak göstermekle beraber, daha çok sistemli tarımcılık yapan ve ciddiye alınması gereken bir halk olarak görmüşlerdir. Bu görüş Mezopotamya'nın tüm halklarında egemendir. Gutiler, Kuzeyli halk olduklarından yön tayinlerinde ve keramet gösterir, derinden sıkça bahsedilmiştir. Ayrıca çevre halkların politik ve askeri raporlarında Gutiler anılmışlardır. Örneğin bir hayır eserinde:

"Eğer gecenin şimşeği kuzeyi aydınlatırsa, hava tanrısı bütün Gutiumu seller altında bırakır." Sonra da dünyanın üç seçkin bölgesi Akad, Elam ve Amurru bunu izler. Aylara mahsus kralları sıralarken; dördüncü ayına düşen Guti ülkesinin kralı olarak belirleniyor. Guta Krallığı'nda insanlar hayvancılıkla özellikle koyun beslemede ünlüydüler. Bu durum bugün de değişmemiştir. Ayrıca araba yapımına ve arabaya şekil vermede Gutiler özen göstermişlerdir. Gutilerin ülkesinden kölelerin ve işçilerin geldiği, bunlar için yapılan ticaret anlaşmalarından görülmektedir. Bu durumu belgeleyen değişik yüzyıllardan kalma çok sayıda çivi yazısıyla yazılmış eser günümüze ulaşmıştır.

Bu eserlerin hemen hepsinde, Gutilerin ülkesinin dağlık oluşu ve özellikle uzaklığı söz konusu edilmektedir. Ayrıca Gutilerin oldukça geniş yerleşim alanlarından ve acayip dillerinden bahsetmektedirler. Bu dil, özellikle günümüze kadar gelen ve Orta Zagroslarda yaşayan Lulu ve Kaşşu (yani eski Lorlar) krallarının günümüze gelen isimlerine bakılırsa bunların konuştukları dil, Guti dili gibidir. Bunlardan başka, Güney Zagroslarda Susa ve Anşan'da yaşayan Elam diline de benziyordu. Son olarak da Güney Anadolu'da yaşayan Hurilerin dili de Gutilerin diline benziyordu. Bu dil Jafetik (Subareik, Asyatik, Önasyatik, Kafkas, Hazar Denizi) bölgelerinde konuşulan gruba girmektedir. Hint Germen dilinin bütün Güney Anadolu'ya, Kafkasya'ya, Batı İran'daki dağlık bölgelere egemen olmadan önce konuşulan dil Jafetikti.

Gutilerin zengin şehirlerinden, korkulu krallarında sık sık bahsedilmektedir. Her ne kadar insan bu zafer sonrası övünmelerin bazılarını göz ardı etse bile, eskilerin Gutileri bugünkü torunları olan Kürtlere göre daha müsait politik ve ekonomik şartlarda yaşadıkları bir gerçektir. Gutilerin ülkesinde bugüne göre daha yoğun yerleşim olduğu anlaşılmaktadır. Tarım ürünlerinin kazanılmasında ve yüksek kültürlü ve oldukça karmaşık

bir toplum yaratmada başarılı olmuşlardır. Gutiler her halükarda ne yalnız göçebe ne de ilkel göçebe aşiretlerden meydana gelmişti. Olumlu iklim koşullarını ise, ekonominin iyi olmasına hizmet eden etken olarak düşünmek gerekir. Bugün bölgedeki ağaçsızlık ve bitki örtüsünün yok edilişi insanların düşünmeden ormanı kesmelerine, keçi ve koyunun zararlarına bağlamakla beraber daha başka nedenler de var. Bitki örtüsünün yok edilişi, erozyonu ve beraberinde su sıkıntısını da getiriyor.

Bugün Arilerin çoğunlukta yaşadıkları bölgelerde çok eskilere giden mezarlıklar görülür. Bunların yanındaki tepelerde ise, Sasani zamanına varan yüksek kültürün izlenebildiği ve oldukça yoğun nüfusun yaşadığı yerleşim bölgelerini görmek olasıdır.

Demek oluyor ki yaşadıkları zamanda Gutilerin önemli bir yerleri vardı. Bu durumu Akad kralı Büyük Sargon (doğrusu Şarukin) yaklaşık olarak MÖ 2350 yılında Guti ve Lulu krallıklarını istila ettiği için duydığu övünçle anlıyoruz. Ayrıca Naramsin, (yaklaşık 2300 Gâvur Boğazı'ndaki Sumerlere ait çok değerli bir resimde) isyan eden dağlı halkları yendiğiyle övünmektedir. Hemen arkasından Gutiler de onu Diyala'da yenilgiye uğratıyorlar. Birkaç on yıl sonra Kuzey Mezopotamya'yı egemenliklerine alıyorlar.

Babil'de kurulan Kassit devletinin orduları da bu dağlık bölgenin insanından oluşuyordu. Bunlar yardımıyla itaatsiz halklar yeniden boyundurluk altına alınıyordu. Daha sonra ise, Asur krallarından Aşureşisi (MÖ. 1.330) veya I. Tiglat-Pilezar (MÖ. 1.112) yılında Paye Taq boğazındaki Sare Pol Kalesini zapdettiği için, *"genişleyen Gutiler"* üzerindeki başarısından bahsetmektedir. Ayrıca Sargon'daki yeni sarayda (MÖ. 721-705) ilk defa Gutilerin giysileri ve tipleri hakkında bilgiler verildiğini, canlandırıldıklarını biliyoruz.

Subartular ile Lulların sıkça ve de özellikle Gutilerle birlikte anılmaları oldukça ilginçtir. Bölgesel halkları sayarken, bazen

Subartuların, bazen de Lululuların Gutilerle birlikte ifade edilmeleri, Kürtlerin kökenlerini incelemek bakımından çok önemlidir. İşte bu ne-denle önce Türkiye'ye sonra da İran'a bu seyahati bilinçli düzenledik.

Subartu adı verilen bölge, Yukarı Mezopotamya'nın Suriye'deki Yarım Ay bölgesinden Asur'a kadar uzanan, oradan da Van Gölü çevrelerine, sonra da Kafkasya'ya kadar uzanan geniş bölgeleri kapsıyordu. Hurrice konuşulan Subartu'da Jafetik halk yerleşikti. Psöydo Hititler tarafından yapılan resimlerde Armenid özelliklerine rastlıyoruz. Ama çok eski zamanlardan beri, Asur'a kadar uzanan Kerkük'ün aşağılarına varan, Gutilerin Zamua ve Arafa'larının bulunduğu, yani bugün Kürtlerin belirgin bir şekilde üzerinde yaşadıkları topraklardır. Bu toprakların çekirdek bölgesi, Van Gölü'nün çevresi ve güneyiydi. Adı geçen bu bölge bugünkü Kürtlerin de çekirdek topraklarıdır.

İşte bu nedenle gayet açık anlaşılıyor ki, Babiller yakın komşuları Subartu ve Gutileri çoğunlukla bir arada anmışlardır. Şalmanesar; Gutilere karşı sefere çıktığında: *"Gutiler gökteki yıldızlar gibi sayılamayacak kadar çok ve ezilmeleri gereken"* diye söylemiştir. Ayrıca kral I. Tukulti Nimurta (MÖ. 1.255-1.218) dünyanın bu bölgesinin krallığını alınca, aynı zamanda *"Subartu ve Guti kralı"* ünvanını da kazanmıştır.

Demek oluyor ki bugünkü Kürtler, ard arda ve kesintisiz krallıklar kurmuş eski Guti Hurrilerinin, Gutilerin ve Kardukların soyundan gelmektedirler. Kürtlerin kesintisiz olarak yukarıdaki devletler kurmuş halklara dayandığı kesindir. Buna karşı söylenecek hiçbir şey, tersini gösteren en ufak bir işaret yoktur. Bu sürekli kesintisiz süren gelişmede yalnız isimlerin birlikteliğine bağlanmı-yor. Aynı zamanda Zagros Toros dağ zincirlerinin kapalılığına da muhtemelen bağlanıyor. Ve zaten tarih de bu durumu yerine koyup belgeliyor. Örneğin hiç bir zaman Bahirin bu bölgeye önemli ölçüde girdiği veya göç

ettiği görülmemiştir. Bunlar daha çok kendilerine bağlanan ülkelere oldukça serbestiyet tanımışlardır. Asur zamanında bu durum daha başkadır. Çünkü Asurlar bugünkü Irak Kürdistan'ına ve yine bugünkü Doğu Kürdistan'ın iç kısımlarına kadar ilerlemişlerdir. Lakin ülkenin tümünü almayı hiçbir zaman becerememişlerdir. Yalnız batı bölgesini alabilmişlerdir. İnsanın düşünmesi gereken bir şey ise, Zagros ve Toros dağ zincirindeki aşiretlerden bazıları Sami dilini alarak Asur devletini kurmuşlardır. İlk Asur krallarının saf Jafetik isimler alması buna bir kanıttır. Asurologlar tarafından ifade edildiğine göre, URASUR MÖ. 3.000'li yılların sonlarında Zagros Jafetik halkının yapıp yarattığı bir başarıdır. Bu durumu daha başka şöyle ifade etmek daha doğru olur. Ur Asur, Zagros'un eski Kürtlerinin bir yaratmasıdır.

Guti Kürtlerinin ikinci tarihsel başarısı da, Bahirin istila edilmesidir. Burada Guti Kürtleri sevilmedikleri halde, MÖ. 22. yüzyıldan itibaren tam 125 yıl hüküm sürmüşlerdir.

İsa'dan 2.000 yıl önce Hint German dili Mezopotamya'nın Toros Zagros'un komşu bölgelerinde kabul edilmeye başlandı. Bu dilin yayılması yavaş ve sırayla oldu. Çünkü ne Mittaniler ne de Kassitler bu dağlık bölgeye tamamen egemen olabilmişlerdi.

Daha sonraları Medler, Urartu ve Kaidelileri yenerek Kuzey Zagros'a, Orta Zagros bölgelerine ve güneydeki Lorlara doğru yayılmaya başladılar. Bugün yaşayan Kürtçe, eski Medlerin konuştukları dilden gelmedir. Yoksa kimilerinin söylediği gibi eski Pers dilinden gelme değildir.

İşte Kürtlerin tarihte üçüncü başarıları da Kürtçe'yi yaymalarıdır. Bu önemli biyohistorik başarıları şöyle gelişti. Kürtçe doğudan batıya doğru yayıldı. Tabii Güney Anadolu'nun derinlikle-rine kadar yayıldı. Dağlık bölgelerde, bugün Kürtlerin yerleşik olduğu alanlarda artık bu dil konuşulmaya başlandı.

Kuzey Urartuların vadilerine ise hemen hemen aynı zamanlarda yani MÖ. 8. ve 7. yüzyıllarda yine bir Hint Germen dili olan Ermenice oturmaya başladı. Bu tarihlerden beri Ermeniler ile Kuzey Urartu ve özellikle Güney Urartuların devamı olan Kürtler arasında çekişme süregelmiştir.

Çünkü Kürtler yeniçağa kadar dağlarda hayvancılık yaparak geçinirken, Ermeniler de vadilerde tarımla uğraştılar. Daha sonraları Ermeni krallıklarını ortadan kaldıran Kürtler, onları angarya işlerinde kullandılar. Ermeni sanatçıları, ticaret adamları artık korkulan aşiret beylerinin emrine girdiler ve onların işlerini gör-meye başladılar.

Mezopotamya birçok halklara ülke olmuştur. Bunların bir kısmı politik veya dinsel olarak takibe uğramış baskı görmüştür. Buranın en eski yerlileri olan aşiretler bu durumdan yeterince paylarını almışlardır.

Bugünkü Kürtler tarihte önce batıya doğru, sonraları yeniçağda da kuzeye doğru yayıldılar. Yayıldıkları bölgelerde yeni bir biyodinamik oluşturdular. Çekirdek bölgelerden yayılan Kürtler, değişik ırk ve biyotipolojide aşiretlerle içiçe karıştılar. Bugün bile aşiretler arası izlenebilen tipler arası parçalanmışlık, bu karışmanın sonucunda meydana gelmiştir.

Medlerin, MÖ. 645 yılında kuzeybatı İran ve ağırlık merkezi olarak Azerbaycan'da devlet kurmaları ancak dağlık bölgede yaşayan Guti ve Urartuların yardımıyla olmuştur. Bunun yapılmasında, göçebe ve köylü arasındaki mal değiş tokuşundan doğan ilişki yalnız başlıca rol oynamamış, özellikle ortak düşman Asur'a karşı olma bu birliği sağlamıştır.

Eski Kürtler şöyle bölünmüştür:

Büyük dağ zincirinin batısında Asurun Batı Kürtleri vardı. Bu dağ zincirinin doğusunda ise, Medlerin Doğu Kürtleri vardı. Aynen bugünkü gibi nasıl batıda Irak, doğuda İran Kürtleri yer alıyorsa. Her iki devletin ordularında Kürtler önemli görevler

alıyorlardı. Tabii bu durum yalnız o döneme ait kalmadı. Halifelerin zamanında olduğu gibi bugün de aynı bölünmüşlük sürüyor. Bugün Musul'da Irak ordusu, Kermanşah'ta İran ordusu için asker eğitimi yaptırılı-yor.

Böylece Kürt halkının yeni tarihinin önüne geldik. Her ne kadar kaba hatlarıyla açıklanmaya çalışılmışsa da, hala yeteri kadar biyolojik olarak yapılanması açıklanmaya muhtaçtır. Esasında bu görüntü kendisini tekrar ettiriyor: Bağımlılık ve süre giden başkaldırılar, Kürt beylerinin isyanları, sonra 7. yüzyıldan beri bu vadilerde süren egemenlikleri, Araplar ve son olarak da aşiretler arası kanlı çekişmeler.

Kürt devlet adamları, halifelere ve sultanlara vezir olmuş, ordularını yönetmiştir. Sonra kendileri de birkaç hanedanlık ve devletçikler kurmuşlardır. Bu sultanların ünleri Toroslar'ın ötele-rine yayılmıştır. Eyubi Devletini kuran Sultan Salahaddin bunlardan biridir. Ayrıca 16. yüzyılda bir Kürt Emiri İran şahı olarak tahta geçer. Ve Bitlis Beyliği zamanımızın sınırına kadar gelen Kürt hanedanlığıdır.

Bu olayların sonuçları göz önünde tutularak, halkın biyolojik yapışı daha etraflı incelenebilir. İsa'dan sonra 639 yıllarında Kürtlerin, eğer bunlar gerçek Kürtler ise, Kuzistan'ın oldukça güneyine kadar indikleri görülür. (Bunlar bugün Ramuz'dan Basra Körfezine kadar olan bölgelere yayılmışlardır.) Ne var ki bazı Arap yazarlarının Büyük Lorların ve Bahtiyarların 647-708 arası hükmettikleri bu bölgeleri *"Fars"* diye tanımlamaları, sadece kelimenin geniş anlamı nedeniyledir.

Gayet açık olan ise, Kürt hanedanlıklarının merkezi ve uzak batı Toroslarda kurulmuş olmalarıdır. Daha Moğol istilasından çok önce (13. ve 15. yüzyıl) Kürt ve İran tipiyle Kürtçe'nin batıya doğru yayıldığı, ilerleme kaydettiği bilinmektedir. Bu bölgeler Suriye'deki Hurilerin bölgelerini de kapsıyordu. Aynı zamanda kuzeye doğru hareket kendini göstermiştir. Bu kuzeye doğru gelişme Ermenilerin zayıflamalarıyla hızlanmıştır.

Gerçi 12. Yüzyılda başlayan Türkmen saldırıları Ermenileri aynı zamanda Kürtleri de oldukça zayıflatmışlardı. Özellikle Kilikya ve Suriye'deki Kürtler bu akınlardan çok büyük zararlar gördüler. Bura-daki Kürtlerin önemli bölümü askeri koloniler halinde olduklarından, Türkmen zararlarından kendilerini bir daha toparlayamadılar.

Diyarbakır'daki Akkoyunlu sultanları, sistemli olarak Kürt beylerini yok etmeye ve sürmeye çalışmışlardır. O zamanlar Kürt beyleri Akkoyunlulara karşı Karakoyunluları tutuyorlardı. Böylece sürülen Kürtler de talihsiz Ermenilerin topraklarına yerleşiyorlardı.

Şimdi halkın biyolojik gelişimini şöyle açıklamak mümkündür: Kürtlerin Kilikya'nın Akdeniz'ine kadar batıya yayılmaları Türkmenler ve Osmanlılar tarafından durduruldu. Buna rağmen İran dil grubuna giren Kürtçe, Torosların batı bölgelerine ulaşmış oldu. Kürtlerin Zagrosların güneyine doğru yayılma istemleri de, güneyin insanla dolu olması nedeniyle, Kermanşah yakınlarında önemli ölçüde tıkanıp kaldı. Fakat kuzeye, yani Ermenilerin bulunduğu bölgelere açılmanın biyodinamik olanakları daha vardı.

Çünkü eski Hurilerin ve Güney Urartuların yaşadıkları çekirdek bölgelerde, yani Van Gölü ve Urmiye Gölünün güney bölgelerinde meskûn olan Kürtlere doğa birinci sınıf korıma olanakları veriyordu. Yüksek dağların olduğu bu bölgeler bir kale işlevi görüyordu. Bu bölgenin kuzeyi ise, (Kuzey Urartuların Ararat ve Alagez Dağlarına kadar) alçak düzlükler olduğundan o ölçüde Ermeniler için tehlikeliydi.

Kürtlerin yaşadıkları bölgeler doğaldır ki önemli stratejik konuma sahipti. Bu çekirdek stratejik bölgeden üç yöne doğru açılmak olanak dâhilindeydi. Bu yönler: İran'a, Anadolu'ya ve Kafkasya'ya açılmak şeklindeydi. Kürdistan olağanüstü stratejik önemi nedeniyle birçok savaşlara sahne olmuştur. Önce Romalılar ve Partlar (Parther), sonra Bizanslılar, Sasaniler,

Araplar, Osmanlılar ve Moğollar ile İranlılar buraya egemen olmak istemişlerdir. Küçük bir halk olarak buraya göz diken büyük devletleri tutmak her zaman olanak dâhilinde olamamıştır.

İranlılar, daha 1492 yıllarından itibaren, Türkler 1514 yılından ve Ruslar da 1828 den itibaren bölgeye egemen olmak istemişlerdir. İsa'dan sonra 280 yıllarında Kral Gregor tarafından Hıristiyanlaştırılan Ermeni halkını Ruslar kendi egemenliği altına almak istemişlerdir. Sürekli savaşlarla zayıf düşürülen Ermeni halkı bugün güney Kafkasya'da kurulan küçük Ermeni Sovyet Cumhuriyeti ile yetinmiştir. Dünya halkları tarihinde, Ermeni Ulusunun trajik tarihine benzer bir tarih daha yoktur. Önce ilk çağlarda, sonra da 11. ve 13. yüzyıllarda ve nihayet içinde yaşadığımız yüzyılda Ermenilerin göçe zorlanmaları, bu ticaretle uğraşan halkın acılı tarihidir. Küçük Ermenistan'ın son kralı VI. Leo 1.379 yılında Paris'te ölmüştür.

Hemen belirtmek gerekir ki, burada gülen daima Kürtler olmuştur. Çünkü onlar alınması güç ülkesinden, dağlarının doruklarından, yaylalarından farkına varılmadan etrafa doğru sızmışlardır. Bu suretle daha orta çağda küçük Kürt beylikleri güney Ermenistan'ı egemenlikleri altına almışlardı. Bu suretle Ermenilerin efendileri haline gelmişlerdi. Dağlarda Kürtler, ovalarda ise Ermeniler yaşamaktaydılar. Bu yaşam her iki halka belli çıkarlar sağlıyordu. Onun için her iki halk birbirine bağımlıydı. Çünkü zaten Ermenilerin elinde başka olanak yoktu. Onlar Sünni Kürt beylerinin emrinde yaşamak zorundaydılar. Bu beyler bazen çalıp talan ediyor, Ermeni kadınlarını kaçırıyordu. Fakat bu talan ve yağma belli sınırlar içinde tutuluyordu. Çünkü karşılıklı ekonomik ilişkiler bunu gerektiriyordu. Ticaret, el sanatları, sulama tesisleri kurma, bahçe ve tarla işleri Ermenilerin elindeydi. Bu durum, her zaman iyi olmasa da yüzlerce yıl sürdü. Yaklaşık 1885 yılına kadar Kürtlerin Transkafkasya'ya yayılmaları için önemli ortam vardı. Fakat sonraları Ermeniler giderek

Ruslara dayandılar. Bu durum ise Türklerin baskısının artmasına neden oldu. Çünkü sınır halkı olarak Ermenilerin "*düşmanla*" işbirliği yapmalarından Türkler korkuyordu. Ruslar o zamanlar potansiyel düşmandı. Burada Ermenilerin akıl-sızlığına Kürtlerin kinini de eklemek gerekir. Kürtler artık Ermenilerin cellâdı olmuşlardı. Yüz binlercesi sürgün edilmek üzere yola çıkarıldı. Gerçekte ise bunları sonradan gören olmadı. Son olarak, Ermeni soykırımları 189-497 ve 191-518 ile 1.922 de yapıldı. Bu suretle Ermeniler sürgün edilerek Küçük Asya'da imha edildiler.

Ermenilerin yok edilmeleriyle Kürtler, büyük bir ekonomik kaosun içine düştüler. Bunun zararlarını bugün bile gidermiş değiller. Bu duruma bir de Türk hükümetinin çizdiği sınırlarla, Torosların güneyinde yaşayan Suriye Kürtlerinin hayvanlarına kışlık otlak bulamamaları eklenince, Kürtlerin zararları daha iyi anlaşılır.

Ermenilerin katledilmelerinden sonra onların yerleşim yerlerine bazı muhacir Türkler yerleştirildi. Buna rağmen ağırlıkla bu bölge-ler Kürtlerin eline geçti. Artık göçebe Kürtler de bu bölgelere yerleşerek, yerleşik bir yaşama geçtiler. Bu arada oluşan boşluk tabii olarak eski ekili bölgelerin kıraç ve verimsizleşmesine neden oldu. Özellikle dağların eski otlakları da artık kullanılmaz oldu. El sanatları ise Kürdistan'da ölmüştü. Çünkü İzmir ve İstanbul'dan getirilen ilkel fabrika malları ülkeye sokuluyordu.

Tabii ki Kürt yerleşim alanları kuzeye doğru oldukça gelişmişlerdi. Böylece güneydeki tarihi Ermeni yerleşim bölgeleri, Sovyetler Birliğindeki Ermenistan Cumhuriyetine kadar yok edilmişti. Ermeniler ise tüm dünyaya dağılmak zorunda kalmışlardı.

Hemen belirtmek gerekir ki Kürtlerin de çok kanı dökülmüştür. Ermeniler, muhacirler veya dini tarikatların ve özellikle Türkler tarafından kanlı bir şekilde baskı altında tutulmuşlardır. 1837 ve 1847 yılları arasında baş kaldıran Kürt bey-

lerine karşı düzenlenen savaşlarda Kürt başkaldırıları kanlı bir şekilde ezildi. Daha doğrusu o sıralarda Osmanlı Ordusunda danışman olarak görev yapan Yüzbaşı V. Moltke tarafından bu ayaklanmalar bastırıldı. Bununla beraber ayaklanmalar ve soygunlar 1930'lu yıllara kadar aralıksız sürdü. Son olarak *"Tunceli"* diye adlandırılan Dersim Bölgesi'nin on sene süreyle dünyayla ilişkisi kesildi.

Burada olduğu gibi yine aynı talihsizlik Kürtleri bırakmadı. Kürdistan Krallığı için başkaldıran Şeyh Übeydullah'ın da akıbeti benzer oldu. 1880 yılında Azerbaycan'da birçok savaşları kazanmanın başarısını gösterdikten sonra, kendisine bağlı Kürt beylerinin onu terk etmelerinden sonra yenildi. Şeyh Übeydullah gibi, Sultan Salahaddin'in torunlarından İbrahim Paşa bin Eyubi 1908 yılında kuzey Suriye'de yine bunun gibi Nakşibendî şeyhi Şeyh Said 1925 yılında (B.Nikitine) yenilgiye uğrayan Kürt halk hareketlerinin liderleriydi. Bu sayılanlar birçoklarından bazılarıdır. Güney Azerbay-can'da Gazi Muhammed'in kurduğu cumhuriyet, daha bir yıl dolmadan 1947 yılında kanlı bir şekilde oratadan kaldırıldı. (W:O.Douglas) Yine Ardelan'da 1954 yılında oluşan başkaldırıyı hiç sessizce geçmek mümkün müdür. 1918 yılından sonra operetuvari bir Kürt devletinin kuzey İrak'ta kurulmasını öneren Kürdistan Kralı Şeyh Mahmudê Berzenci de ne yazık ki istemleriyle kuma gömülü kaldı.

Bugün Kürdistan'ı aralarında bölüşen ülkeler ise çoktan güçlü hale gelmişlerdir. Bu suretle bir mahallî başkaldırı niteliğindeki girişimlerle sonuca götürülemez, içinden çok sayıda iç parçalanma yaşayan Kürtlük hareketinin, ulusal birliğini kurmadıkça başarı olanağı az. Bu birlik ise ancak politik bir yolla sağlanabilir.

Daha şimdilerde Kürt halkı sistemli bir şekilde okular ve askerlik yoluyla Türkleştirilmeye tabi tutuluyor. Ve de özellikle bunları *"Dağ Türkleri"* olarak adlandırmak, bu suretle halkına

yabancılaştırılmak isteniyor. İran'ın işgalindeki Doğu Kürdistan'ın ve İrak'ın işgalindeki Güney Kürdistanı'nın Kürt kültürü ağır bir takip altında tutuluyor. Tabii göçebe Kürtlerin yerleşmeye geçmeleri bu kontrolü daha da kolaylaştırıyor. Bu durum doğal olarak Kürtlerin kültürel olarak erimelerine neden oluyor. Buda göstermektedir ki gerçek Kürtlerin biyolojik varlığı için zaman giderek azalmaktadır.

Şimdiye dek Kürtler üzerine yapılan biyotipolojik araştırmalar bütün halkı içine alır şekilde yapılamamıştır. Küçük gruplar üzerindeki denemeler ise, bu durumu açıklığa kavuşturmaya yeterli değildir. Üstelik yüzlerce yıldır literatürde sosyal sınıfların varlığından bahsedilen çekirdek bölgedeki Kürtler üzerinde de şimdiye dek human biyolojik bir gözleme rastlamak olanaksızdır. Burada göçebe ve köylü Kürtler karşı karşıya durmaktadırlar. Özellikle Irak'taki köylü Gorani Kürtleri (Türkiye'dekiler değil) arasında, aşiret beyine kesinlikle bağlı göçebeler var.

Aşiretteki sosyal farklılıklar, halkın dinamik gelişimi üzerinde belirgin bir biçimde görülmektedirler. Bunun yanında halkın Kuzeyli insan ırkına benzer görünüşte olması, özellikle feodal beylerin arasında bu özelliklerin izlendiğinin altı çizilerek söylenmesi gerekir. Burada hemen Medleri düşünmek gerekir. Çünkü Kürtçe onların dilidir. Kürt halkının da bu kuzeyden gelen Ari aşiretlerine benzemesi doğal görülmelidir. Oysa MÖ. 8. yüzyılda Kimmerler de bu bölgeyi kendi egemenliklerine almışlardı. Kimmerlerin ise kuzey ırkından İskitlerle bağlarının olduğunu biliyoruz. Dış dünyayla ilişkileri olmayan kapalı bölgelerde sarışın insan tipinin yoğunlaştığını görüyoruz. F.v. Luschan'a göre Nemrut Dağı yakınlarında sarışın insan tipinin yüzde elli üzerinde olduğu halde, Doğu Kürtleri arasında hemen hemen yok sayılacak derecededir. Ne var ki bu konuda incelemeler de yoktur.

Bunun yanında ova Kürtleri, yani yerleşik Kürtler arasında

Ermeni tipi ve Hurrilerin gösterdiği tipler görülüyor. Tabii bunların Hurrilerden gelme olduklarını düşünmek gerekir. Doğu Anadolu'nun çekirdek Kürt yerleşim bölgeleri dışında, Türk tipine de benzeyen Kürtler görmek olanak dâhilindedir. Batı İran'daki Kürtler arasında bu sorun daha açıktır. Çünkü yüzlerce yıllık Sasani egemenliği veya Türkmen ve Moğol akınları bölgeyi nasıl olsa et-kilemişlerdir. Bu durum hem aşiret yapılanmasında, hem de aşiretin insan tipi üzerinde etkilerini göstermiş, İran Kürtleri arasında İranid insan tipi öncelikle görülmektedir. Güneye doğru gidildiğinde Qaşgayi ve Bahtiyarlar arasında Ermeni tipi de görülmektedir. Şimdi asıl soru Zagros'taki üç önemli aşiret gruplarının arasındaki bağlara geliyor. Bunlar Kürtler, Lorlar ve Güney Zagros'taki diğer aşiret ilişkileridir. Sonra önemli iç farklılıklar gösteren Lor ve Lor Qaşgayi ilişkilerine bakmak gerekir.

28 ve 29 Eylül tarihlerinde Kalhor Kürtlerine ziyaretimiz oldu. Kalhor Kürtleri doğu aşiretlerinin en büyüklerindendir. 1596 yılında yazılan Şerefname'de bu duruma işaret edilmektedir. Ayrıca Şerefname'de Kalhorların Kürtlerin önemli bir bölümünü oluşturduğu yazılmaktadır. Daha o zamanlar Kalhorların önemli bir bölümü vadilere inerek köylü yaşamına geçmişlerdi. Oysa Kalhorların dağlık bölgelerde yaşayanları hala göçebedirler.

Kış aylarında Kürt kadınları kilim dokurlar. Bunlar ev ihtiyaçları için yapılır. Satılmaları için değildir. Bir Kürt birini konuk etmişse, onun rahat etmesinden de o sorumludur. Kalhorlu kadınlardan birinin aşiret reisliği yaptığı bilinmektedir. Oldukça sert tipli kadınlara rastlanmaktadır. Kadınların saçları siyah olduğu halde, sarışın çocuklar görmek olanak dâhilindedir.

LORLAR, ELAM VE KASSİT BİLMECESİ

Bizim üçüncü incelememiz Kermenşah'ın 200 km güney doğusuna düşen Khoramabad bölgesine oldu. Khoramabad, Lorların merkezi bölgesidir. Daha doğrusunu söylemek gerekirse, Küçük Lorlardır bunlar. Böylece Kürt Lor problemine gelmiş olmaktayız. Bu problem daha biyohistorik olarak ilginçliğini koru-yor. Bazıları çoğunlukla yanlışlıkla da olsa Lorları *"Lur"* diye yazı-yor. Lorlar Orta Zagrosların yaklaşık Kermenşah yolunun 50 km güney doğusundan itibaren başlar ve buradan Disful yakınlarına kadar sürer. Yani yaklaşık 32. ve 34. paraleller arasında yaşarlar. Bunların doğusunda Bahtiyarlar veya Büyük Lorlar daha güneyde ise, Türkçe konuşan Qaşgayiler bulunuyor.

Böylece Lorların yerleşim bölgeleri kuzeydeki dağlık bölgelerden başlayarak büyük bir uygarlığa erişmiş tarihi Elamlılara kadar ulaşıyor. En gelişkin oldukları tarihlerdeki sınırları bugünkü İsfahan'a kadar uzanmaktaydı.

Antropocoğrafyaya göre Asurların Eski Kürtlerle ilişkileri nasıldıysa, Elamlıların da Eski Lorlarla aynı ilişkileri vardı.

Elam'ın başkenti Ansan gibi daha birçok önemli yerleşim yerleri özellikle dağlık bölgedeydi. Bu durum Susa'nın daha ticaret merkezi olmadan önceki tarihlerdeydi.

Ortaçağdaki Atabeyler zamanından itibaren Büyük ve Küçük Loristan olarak belirlenen bölgelerden, Büyük Lorlara Bahtiyarlar da deniliyor. Bura halkının biyolojik etkileri İsfahan'a kadar uzanı-yor. Bunlardan bağımsız olan Küçük Lorlar ise, Feili (Feyli) ile birlikte anılmaktadır.

Bugün Bahtiyarları Lorlardan saymak artık çok doğal görünmektedir. Gerçekten bu durum burada değindiğimiz gibi olmaktadır. Bu iki aşiretin dili Kürtçe'ye çok yakındır. Fakat eski çağların Doğu Hint Germen dilinin bir çeşit lehçesini meydana getirmiştir. Eski Medlerin diline dayanmayıp, eski Perslerin diline dayanmaktadır. Bu iki Loristan'ın ulaşılması güç bölgelerinin şimdiki konuşulan Ari dilini ancak ortaçağdan sonra aldıkları sanılmaktadır. Daha önceleri burada ve daha kuzeyde olduğu gibi her tarafta Jafetik Kaspik lehçesi (Jafetik Hazar) dili yaygındı. Tabii ki bu durum Elam için de geçerliydi.

Lorların tipi hakkında pek az şey biliniyor. Lorlar, Kürtlerden daha güçlü kuvvetli ve büyük görünüyorlar. Bağdat'ta hamallık yapıyorlar. Aynen eskiden Babil'de çalıştıkları gibi bir durum var bugün. Kürtlere göre daha haşarılıdırlar. Hırsızlıklarıyla bizzat övünürler.

Bazı yazarlar sarışın Lorlardan bahsetmektedirler. Fakat kesin bir kanıtlama yapılamamıştır. Bunun gibi, Dieulafoi ve Houssay'ın ileri sürdüğü Elam'ın Zagros'un da kuzeye doğru siyah derili insanların olduğu daha başında kabul görmemektedir. Böyle bir duruma rastlamadık.

Dört eski araştırmacı değişik bölgelerden on sekiz Bahtiyarlı üzerinde yaptıkları araştırmada ve H. Fiekrin 52'si Bağdat'ta oturan hamallardan, Puşte Kuh'dan Hasan Kuli Han aşiretine mensup 150 insan üzerindeki araştırmaların sonuçları-

na göre Bahtiyarların oldukça kısa boyunlu oldukları sonucuna varılmıştır. Buna karşın Lorlar ise oldukça uzun boyunlu bir yapıyı gösteriyorlar. Kafa indekslerinin 87, 6 ya karşı 74, 3 olduğu görülmektedir. Böylece 1866 yılında Chanykow'un Bahtiyarların iki sınıfından bahsetmesi ve bunlardan yalnız bazı gençlerin uzun boyunlu olduklarını söylemesi göz önünde bulundurulmalıdır. Hemen söylemekte yarar vardır ki. Lorların çekirdek bölgelerine kısa bir süre öncesine kadar ulaşılması, oraya gidilmesi bir yabancı için olanaksızdı. Bu nedenle sosyal tip, aşiret dağılması ve halkın tarihi ne yazık ki bilinmiyordu. Çünkü girilmesi güç bir bölge idi.

Son yirmi yılda yapılan karayolları ve yolların güvenliğini sağlayan karakollar yardımıyla izolasyonu kırılıp çevreye açılmıştır. Şimdilerde ana caddeler Küçük Loristan'da tehlikesiz geçilmektedir. Aşiret reisleri mal düşkünü ve haklarını sonuna kadar savunan insanlar olduklarından aşiretlerini oldukça ağır baskı altında tutmaktadırlar. Buna rağmen bugün Küçük Lorlar özellikle antropolojik olarak ilginç bir halk olmalarına karşın, politik olarak bakıldığında çok az etkileri olduğu görülür.

Buna karşılık Büyük Lorlar veya Bahtiyarların ekonomik olarak durumları daha iyidir. Eski ve ünlü şehir Isfahan ile ilişkileri var. Son zamanlarda Büyük Lorların hanları burada villalar, güzel saraylar inşa ettirmişler ve İsfahan'ın güzel halılarına sahipler. Lorların İsfahan'ı gibi Kürtlerin de Mamadan ve Kermenşah'ını düşünmek gerekir.

Ortaçağda, özellikle ilk çağlarda Lor aşireti önemli bir röle sahipti. Hatta dünya tarihi içinde bunların önemli bir yeri var.

MÖ. 3.000 yıllarının sonlarına doğru LULUBU veya LULU adı verilen bir halkın olduğunu ve bu halkın ülkesine de LULUBİUM adı verildiğini bugün biliyoruz, işte bu halkın adının anıldığı eserlerde, GUTİ ülkesi KÜRDİSTAN 'la birlikte anıldığını da biliyoruz. Bu durum coğrafi konuma da uygun düşmektedir, işte bu nedenle Lulu hemen hemen Gutiler kadar

bir öneme sahip oluyor. Lulların beyleri, kralları, şehirleri ve hazineleri tarihi öneme sahiptir.

Burada da Gutilerde olduğu gibi, yani nasıl ki Gutiler ne Asur'a, ne Babil'e, ne de diğerlerine yenik düşmemişlerse, Lorlar da yenik düşmemişler. Bu halkın dağlarına ulaşmak, sonuç alıcı darbeyi vurmak olanağını bulamamışlardır. Bunları yenen iklim olmuştur. Yavaş yavaş süren kurumaya yenik düşmüşlerdir. Binlerce yıl süren Mezopotamya'nın zengin başkentlerine, Akad'dan Babil'e, Ktesifon'a kadar kaçak ağaç kesimi, suyun geri çekilmesine neden olmuştur.

Loristan'ın bazı bölgelerinde yapılan kazılarda büyük yerleşim yerleri ve mezarlıklar bulunmuştur. Örneğin en iyi incelenen Nahavand yakınındaki Tepe Gian'da yüksek boyutlara ulaşan mezarlıklar ve yerleşim yerleri ortaya çıkarılmıştır. Daha Sasanilerin zamanına kadar gelebilen bu yerleşim bölgeleri, bugün için verimsiz fakir bölgeler haline gelmişlerdir. Eskiden bulunan tatlı su gölleri ise, çoktan kurumuştur. Kasan yakınındaki Tepe Sialk'ta görüldüğü gibi.

Gerek ilk çağlarda, gerekse onlardan önceki eski çağlarda burada yaşayan halk, gerektiğinde Mezopotamya'nın yüksek kültürlü halklarının kaderini etkileyecek güç ve enerjiye sahipti. Bunlar, cezalandırma seferleri, başkaldırma veya ününe ün katmak için açılan seferlerdir.

Gerçekte ortaçağdaki durum da bundan başka bir şey değildi. Bu büyük beyler ya tamamen bağımsız, ya da sıkı tutulmayan bir bağımlılıkla komşu devletlerin egemenliğine girmişlerdir.

Şurası bir gerçektir ki, iki ırmak arasındaki büyük devletlerarasındaki kapışmalar, genellikle dağlarda meydana gelmiştir. Bu durum daha sonraki tarihlerde daha belirgin olarak ortaya çıkıyor. Çünkü Elam ile Asur arasındaki savaşlar hiçbir zaman bu dağlı halkın istemiyle olmamıştır. Özellikle MÖ. 12.

yüzyılda bu durum iyi görülmektedir. Büyük Şilhak İnşuşinak'ın bu yüzyılda Kerkük Şerizor'a saldırısı örnek gösterilebilinir. Yine Eski Elam'ın KUSSİ = KAŞŞU bölgesinde kurulan ELLİPİ devleti, bugünkü Koramabad diye anılan bölgede ya da sonraki Küçük Loristan oluşmuştur. Bir de bakıyoruz ki bu devlet bağımsız olmuş veya çok geçmeden komşu devletin egemenliğine girmiş. Yani fırsat bulduğunda hemen bağımsız, güçten düşünce de boyunduruk altına girme sürüp gitmiştir. Bu durumu Suriye'nin durumuna benzetmek yerinde olur. Suriye, Mısır firavunları ile Hititler arasında daima ihtilaf ve çekişmelere neden olmuştur, işte Küçük Loristan da bunun gibidir. Ellipi toprakları bugünkü Lorların yaşadıkları asıl bölgelerdir. Bu bölge Nahavand ve Koramabad arasındaki dağlık bölgeyi içeriyor. İsfahan'nın kapılarına kadar uzanan bölgedir. Bu bölge kaçakların sığındıkları yer olmuştur. Sürgün edilenler ya da komşu büyük devletlerin hışmına uğramamak için kaçanlar hep bu bölgeye sığınmışlardır. Buraya kişiler gibi aşiretler de sığınmak zorunda kalmışlardır. Bunun gibi ordular bile bu bölgeye sığınmak zorunda kalmışlardır. Sasanilerin Araplara karşı yenilgiyle sona eren son müdafaa savaşı, 641 yılında yapılan Nahavand Savaşı, Loristan'ın kuzey bölgesinde meydana gelmiştir.

Aslına bakacak olursak Elam devleti, eski Lorların kurdukları bir Lor devletiydi. Susa'nın iyi korunan Karun çukurluğu da tarım alanlarına sahipti.

Elam için söylediğimizi Asur için de söylemek doğru olur. Çünkü Asur devleti de öncelikle bir Guti Kürt devletiydi. Bu devlet de ağırlık merkezi itibarıyla Irak Kürdistanı'ndaki Ninive'de politik ve ekonomik merkez oluşturmuştu.

Elam'da iktidarı elinde tutan klik en iyi askerlerim Ansan ve Awan bölgelerinden topluyorlardı. Yani bir başka deyişle bu bölge-lerden gelenler bu devleti kurdular. Bu insanlar bugünkü Bahtiyarlar, Feyliler, Mamaseniler ve Qaşgayilerin atalarıydı. O

halde bunların tümü de Lorlardır.

Burada yeri gelmişken Fars'tan Loristan'a kadar, yani hemen hemen güney Zagroslara yayılan Qaşgayilerden bahsetmek gerekir. Qaşgayiler elbette Lorların içinde düşünülür. Çünkü Elamlıların yerleşim bölgelerinde yaşamaktadırlar. Ayrıca ortaçağın başlarına kadar bunlar Lorlara bağlı olarak hesaplanıyordu. Bunlar bugün Türkmence konuşuyorlar. Bu nedenle de G.N. Curzon Qaşgayilileri *"Turk Lorları"* diye adlandırması oldukça isabetli olsa gerek. Gerek giyim, gerekse gelenek görenekleriyle tamamen Lorlardır bunlar. Hem de literatürde elimizdeki mevcut resimlerle karşılaştırdığımız zaman, Oaşgayililerin tipolojik olarak Bahtiyarlara yakın oldukları görülüyor.

1.880'li yıllarda aşiret çekişmesi yüzünden 5.000 Oaşgayili aile politik olarak yeniden Bahtiyarlara katılmışlardır.

Oaşgayilerin mevsimlik göçleri zaten Bahtiyarlarla kesişiyordu. Büyük bir olasılıkla Qaşgayililer Güney Zagros'taki *"kısa kafalılar"* grubuna girmektedirler. Türkmence'nin burada konuşulmasına gelince; bu dil 1.260 yılında Hülagu Han tarafından sokulmuştur. Doğaldır ki eski tipolojik yapı hiç bir şekilde değişikliğe uğramamıştır.

İlgi çeken başka bir durum ise, Qaşgayi adinin Kaşgar şehrinden gelebileceği düşüncesidir. Ama bu ismin daha çok Güney Zagros'ta yaşayan Kaşşu=Kassit halkıyla bağlantılı olması gerekir. Bu yeni isim ister bilerek, ister bilmeyerek ya da tesadüfen verilmiş olsa bile, her halükarda Zagroslar'da yaşayan en eski bir halkın adını anımsatmaktadır.

Zagros'un orta yerinde, Babil hizasındaki ünlü gücün doğması, kuzeyde Asur güneyde ise Elam devletlerinin doğuşu gibi olmamıştır. Oysa Elam devletinin kuzeye doğru yayılması, Babil devletinin zararına olmuştur. Buradaki dağlar dik ve yüksektir. Geçit vermeyen uzun Kabir Kuh dağ zinciri vadilere

karşı doğal bir duvar gibidir. Bugün bile bu dağların etkileri hissedilmektedir. Güneyde Elam bölgesindeki İran, ne de Bağdat hükümeti yaz aylarının korkunç sıcağından kurtulmak için bu dağlara çıkabilmişlerdir. Elam bölgesindekiler Kabir Kuh, Bağdat'takiler de kuzeydeki Irak Kürdistan'ı dağlarına daha çıkamamaktadırlar. Oysa Kabir Kuh zinciri çok serindir. Bu bölge eskiden olduğu gibi bugün de yasak bölgedir. Bu nedenledir ki burada ne insan karışımı, ne de kültür ve ticaret değiş tokuşu olmuştur. Ayrıca bunların hem kuzeyle, hem de güneyle politik ilişkileri olmamıştır. Daha çok sızma şeklinde bir yandan öbür yana doğru bu merkezlere varmışlardır.

Feyli Lorlarının çeşitli aşiretleri et, yün, odun, odun kömürü gibi eşyaları kendilerine pek uzak olmayan Bağdat'a götürüyorlar. Özellikle Bağdat'ta hamallık yapan insanlar da bu aşiretlerdendirler. Bu en güçlü ve en yetenekli insanlar Lorların alt tabakalarını oluşturmaktadırlar. Bu üstü başı kirli, paramparça, yamalı, öksürüklü hamal memleketine döndüğü zaman, eskisi gibi başına buyruk bir bey veya çete olur çıkar. Sonra da ağır koşullarda çalışıp para kazandığı insanlar ondan izin almadan aşiret topraklaına ayak basamazlar. Tabii eğer kurnazlık ve baskı olmazsa!

Petrol politikası yürüten İngiliz misyonerlerinden Douglas, Lorimer, Edmond ve arkeolog Herzfeld ile cesur Freya Stark'ın başından geçenleri insan okuyunca anlıyor. Bunların ortak yargıları oldukça olumsuz, en çok öfkelenen Edmond Lorlar için: *"Bir Lor... eksiksiz bir domuzdur:"* der. Yine General Sir Dougias Londra'daki kraliyet coğrafyacılar toplantısında meydana gelen bir tartışmada, Lorlara olan öfkesinin üstüne basa basa anlatır. Çünkü Sır Dougias iç gömleğine kadar soyulduktan sonra uyuz bir eşeğe bindirilerek geri gönderilir.

Zagros'un yaylalarında ve eteklerdeki ticaret politikası, 5000 yıldan beri gelen politikadır. Bu durum değişmeden şurup gidiyor. Babil ve Asur'dan kalan çivi yazılarında, kervansaray-

lardan, satıcılardan, pazarlardan, ticaret anlaşmalarından, hesap ödemeler ve kölelerle ilgili tavsiyeler yapıldığına rastlıyoruz. Bu durum daha sonraları Arap tarihçilerinin ve Türklerin söylediklerine de uyuyor. Eğer vadideki komşu devlet güçten düşmüşse, bu takdirde savaşkan dağlı halk, bu durumu fırsat bilerek ya komşu ülkeyi istila edip talan eder ya da haraca bağlardı. Çünkü Lorların komşu ülkede çalışan bu işçileri beşinci kol olarak düşmanlarının içinde iyi örgütlenmişlerdi. Babil'in başına en büyük felaketi Moğol kralı Hülagu getirmiştir. 1258 yılında Babil yerle bir edildi. Buradaki yağmalamada büyük bir olasılıkla Lorlar da rol oynamış olabilirler.

Ayrıca İsa'dan önce 1600 yılında Hititlerin ani ve şaşırtıcı saldırışı, sonra da Babil'i yağma etmeleri başka bir felaket olarak söylenebilir.

Böylece Kürt Lor sorununu açıklamaya geldik. Yukarıda ilişkileriyle açıklanan Kürt sorunu, hem ilk çağlarda hem de çağımızdaki durumu kolaylıkla anlaşılıyor. Yalnız bazı yanlar var ki daha açıklanmaya değer. Örneğin Babil'in Guti Kürtleri mi yoksa Arapların Kürtleri mi gerçek Kürtler olarak düşünülüyor. Burada kayda değer olan ise, Kürtlerle Lorların içice geçmiş olmalarıdır.

Lulu Lorlarının başlıca hasmı Akad Sippar'ı Büyük Sargon (yaklaşık MÖ. 2.350) gibi Sümer kralı Şulugi (MÖ. 2272-2256) Ur'da yağmacıları geri püskürttüklerinden bahsetmektedirler. Bu olay Güney Zagros'ta meydana geliyor. Yine bu kralın oğlu Burusin, onların ülkesini çöle çevirdiğini söylemektedir. (Bugün buralar zaten çöl haline gelmişlerdir.)

Diğer yandan Lululara karşı Akadlı Naramsin de savaşmıştır. Naramsin Sargon'nun zamanında yaşamıştır. Bu kez de Lulu ülkesi olarak gösterilen meşhur yer kuzey Zagroslardadır. Bugünkü Süleymaniye kentinin güneyine düşen Şehrizor (Şerîzor = büyük şehir demektir) denilen yere düşmektedir. Burada Lulu kralı Anubanini, Naramsin'i yendikten sonra

zaferim Paye Taq Mevkiinde Sare Pol'e Akadca bir kayaya kazdırarak kutlar, işte burada ilk kez Lululer tarafından kendi isimleri Lulu ve Lulu ülkesi anılmaktadır.

Arkeologlar tarafından tekrar tekrar dikkat çekilen GUDEA'nın mümtaz kralı LAGAŞ, olsa olsa *" Kürt kralı Lagaş"* olarak anımsanması gerekir. Bu durum tıpkı bir şehir ismine aşiret ismi vermek gibidir. Burada kelimenin kökü gibi eki de Jafetik Kaspik dillerinde görülen özellikleri taşımaktadır.

Akadların çizdikleri eski sanat eserleri kartal yüzlü resimler ve iskeletler bize gitmemiz gereken gerçek yönü gösteriyor. Ayrıca Asurların ilk zamanlarında daha Guti Asurları oldukları dönemlerde bir Lulu kralı olan Lularden bahsedilmektedir. Burada dikkat edilirse, her iki halde de görüldüğü gibi, bir defasında Lululer kuzeyde, diğerinde Kürtler güneyde gösterilmektedir. Oysa bu şe-kildeki belirlemeler hem o zamanın hem de bugünkü aşiret yapılanmasıyla çelişmektedir.

Ayrıca Gılgamış'ın su baskını destanında Asır'un çok tekrarlanan dağı Nisir (Pirêmêr Dağı bugünkü Süleymaniye yakınlarındadır.) önce hemen Lululerin ülkesinde, sonra da Gutilerin ülkesinde gösterilmektedir.

Bu durum Nebukadnezar için de geçerlidir. Babil kralı I. Nebukadnezar (MÖ. 1146-1123) güçlü Lulubularla kuzeyde savaştığını söylerken, Asur kralı Aşureşişi (MÖ 1140-1117) daha temkinli davranarak, Lululeri ve Gutileri kendi dağlarında yendiğini söylemektedir.

Hemen açıklamak gerekir ki, Lulu ve Guti adları hiç bir zaman açık bir şekilde birbirlerinden ayrı gösterilmemişlerdir. Bu iki ad önce basit olarak dağlı halk anlamında kullanılmış olabilir. Bunlardan Gutiler bağımsız, güçlü ve daha uzaktaki grup olmalarına rağmen, buna karşın Lululer ovaya daha yakın, ova devletlerine işçi veren Zagros'un tanınmış aşiretlerinden meydana gelen gruptur.

Bu isimlerin belirlenmeleri ilk tespitleri, MÖ 7. Yüzyılda Gutilerin Med dilini almalarıyla başlamıştır. Medce kuzeyde kalmadı. Güneye doğru ilerleyip Kermenşah'ı da geçerek Zagros yolundan daha güneylere yayıldı. Bu suretle kral Anubanini yönetimindeki Lulu devletinin büyük bölümü Kürt milliyetine geçmiş oldu.

Bu isimlerin ikinci tespitler ise, Loristan Atabeylerinin ortaya çıkmasıyla başlıyor. (Lore Bozorg Malamiri 1155-1429 yani Bahtiyarlar) Küçük Loristan (Lore Kuçik'e Koramabad 1124-1597, yani Feyli) Artık anlamı daraltılan Lor kavramına böylece belli bir politik içerik verilmiştir.

Arap tarih ve coğrafyacılarının MS. 7. yüzyıldan sonra yaptıkları tespitler var. Daha sonraları 13. Yüzyılda Masudi ve Yakut sadeleştirerek: *"Bütün dağlı göçebeler Kuzistan'a kadar istisnasız Kürtlerdir"* diyerek belirlemişlerdir. Kürtlerin bu geniş alanlara yayılmaları onların gücünü gösteriyor. Doğaldır ki bu yayılmada görülen güç en başta Kürtler üzerinde övünme etkisi yapıyor. Bunun böyle olması da normal görülür.

Bitlis Hanı Şeref, 1596 da yazdığı ünlü tarih kitabı Şeref-name'de Lorları Kürtlerin 4. asıl kolu olarak saymaktadır. Kürtlerden sayıyor hem de özel bir grup olarak.

1836 yılında Avrupalı bir seyyah olan C.J.Rich de aynı duruma dikkat çekmektedir. Kaldı ki II. Dünya Savaşı'ndan sonra 1948 yılında San Francisco'da yapılan Konferans'a Kürt temsilcilerinin sundukları haritada Bağımsız Kürdistan; Adana'dan Kars'a oradan da Buşehr'e kadar olan bölgeleri içeriyor.

Tüm bunlara rağmen Lorlar Kürtlere karşı kendi özelliklerini öne çıkarmaya çalışıyorlar. Çünkü konuştukları lehçe Eski Pers dilinden gelme, Kürtlerin ise. Eski Med dilinden gelmedir. Ayrıca Lorlar güneydeki Qaşgayileri akraba görmektedirler. Oysa 13. yüzyıldan beri bunlar Türkmence konuşsalar

bile tipleri ve adetleri Lorlar gibidir. Burada cevaplanması gereken bir soru akla geliyor. Gerçi yukarıda da açıklamaya çalıştık. Bugünkü Oaşgayi adıyla orta Zagroslarda yaşayan bir zamanların Kaşşu veya Yunanlıların söylediği şekilde Kassit balkının arasında muhakkak bir isim ben-zerliği vardır. Demek oluyor ki Oaşgayi kelimesi eskiden yaşamış bu halkın adını anımsatıyor.

Eğer bu isim benzerliğini geçerli sayacak olursak, o takdirde Zagrosların büyük aşiret grupları kuzeyden güneye, ilk çağlarda, Guti, Lulu ve Kaşşu (Kassit) şeklindeydi. Aslında bu ilişki bugün de sürüyor. Kuzeyden güneye, Kürtlerden, Lorlara onlardan da Qaşgayililere seyreden bir gidiş var.

Böylece Zagros'un biyodinamik merkezinden güneye doğru ta-rihsel sınır 200 km kadar daha uzamış oluyor. Hem bu uzama gerçekten de Zagros'un biyodinamik basıncı yönündedir. Bu yön bilindiği gibi dağ zincirinin kuzeydoğusundan, güney-batısına doğrudur.

Ayrıca doğanın insan karakteri üzerindeki belirleyici özel etkisi, ekonomik ilişkiler ve gelenek görenekler Zagros'un dağlı halkıyla ovadakiler arasında farklılıklara neden olmuşlardır. Diğer yandan her ne kadar topluma bağlılık duyguları zayıf olsa bile, devamlı olarak ovalı halklar Kürtlerin yaşadıkları bölgeleri istila etmeyi amaçlamışlardır, işte bu nedenledir ki Zağros halkının bağımsızlık duygularının gelişmesine neden olmuşlardır. Vatan kavramı ve vatana bağlılık duyguları bir gelenek haline dönüşmüştür. *"Biz dağda yaşayanlar!"* sözleri ağızlarından büyük bir şerefle dökülür. Dağlarda oturmak onlar için bir şereftir. Övünürler dağlarıyla. Ayrıca eski çağlardan gelen Lor sözcüğünde kendilerini bulduklarını söylemekte-dirler. Bugün durum aynen böyledir. Lor adını her yerde kul-lanırlar. Bu kelime basit olarak: *"Ormanlı dağın insanı"* anlamında ifade edilmektedir. Doğaldır ki bugün Zagroslara baktığımız zaman bu tanımlama yanlıştır. Çünkü hemen hemen

orman yok. Ancak dağların eteklerine doğru olan bölgeler rutubeti nispeten tuttuklarından az da olsa meşe ormanı vardır. Oysa ilk çağlarda bu dağ zincirinde meşe ormanı yanında diğer ormanlar da vardı.

Arada bir Lorların Zagros'un yerlileri olmadıkları söylenmektedir. Suriye'den geldikleri söyleniyor. Böyle söylense bile gerçek değişmez. Çünkü 1106 yılında bir miktar Kürt aileler Suriye'den Azerbaycan'a oradan da Zagroslara gelip yerleşmişlerdir. Burada yerli aşiretlerle karışmışlardır. 13. yüzyılda bunları diğerleri takip etmiştir.

Ayrıca Moğol hükümdarı Hülagu, Lor Atabeyleriyle 1257 yılında Bağdat'ı yerle bir etmeyi gerçekleştirirken, Lor Atabeyine içte yardım eden casuslardan faydalandığı söylenmektedir. Demek olu-yor ki bu göç yaşandığında, bazı koloniler de Bağdat'ta bırakılmışlardır.

Eski aşiretlerin büyük kısminin göçer olduğu ve bunların beylerinin hem yazın hem de kışın barındıkları sarayları var olsa gerek.

Lorların tarihinde bir noktaya önemle dokunmak gerekir. MÖ. 7. yüzyılda Güney Lorları bir birlik oluşturdular. Bunlar bugünkü Feyli, Bahtiyarlı ve Qaşgayiliydi. Lor aşiretlerinin beyi Fars beyine karşı çıkarak onun yaylaklarını alır. Bu bölgeler daha önce onlarındı. Ancak Pers devletini kuran kartal burunlu Büyük Kuraş (Kyros = Cyros) zamanında onlardan alınmıştı. Yani tamı tamamına Lorlar için şunu demek gerekir. Lorlar kurdukları koalisyonla birlik oluşturmuşlar ve sonra da bir imparatorluk kurmuşlar, işte bu durumu Kürtlerde göremiyoruz. Yani Kürtler koalisyon kuramamışlar. Her ne kadar Lor devleti sonradan ortadan kaldırılmış olsa bile, bir kere devlet kurmaları önemli bir olaydır.

KASSİTLER

İkinci ve çok önemli bir gerçeklik ise bizi Kassit sorununa götürmektedir. Bana göre hiç bir tereddüte yer bırakmayacak şekilde Kassitler eski Lorlardır. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse veya daha doğrusu, Hint Germen ırkından aşiretlerin koalisyonunundan meydana gelmiştir. Bunlara bugün biz Lor demekteyiz.

Kassitlere, Kassaioi ya da daha doğrusu Kassu veya Kaşşu deniyordu. Kassitlerin hangi aşirete bağlı oldukları uzun süre bir bilmece olarak görülmüştür. Bunların Kassu ya da Kaşşu adlı bir tanrıdan bu ismi aldıkları bilinmektedir.

Kassitler Babil'e saldırmadan önce, Hammurabi Hanedanlığı zaten oldukça zayıflamıştı(Hammurabi'nin oğlu Samsulina zamanında). Böylece bu zayıf devleti ortadan kaldırarak; MÖ. 1600-1185 yılları arasında Babil'e hükmediyorlar.

Kassitlerin kurdukları bu devlet, eski Babil'de nefret ettikleri Lulubien ismi ile adlandırılmadı. Bilakis bu devlete burada KARDUNAŞ adını verdiler. Bu kelime bizi yeniden bazı sessiz

harflerin sıralanmasındaki gerçekliğe götürüyor. Bu sessiz harfler ***"k" "r" "d"*** aynen Kurdan kelimesindeki sessiz harflerin dizilişi gibidir. *"Kurdan", "Qurti", "Karduchi", "Gordiene"* vb. kelimelerindeki sessiz harflerin dizilişi aynıdır. Bu nedenle bazı yazarlar ilk çağlarda Kürtlerin yaşadıkları topraklara dikkati çeki-yorlar. Daha sonraki devirlerde Asurların Kürt bölgesi olan ZAMUA bugünkü Irak Kürdistan'ının Kassitlerin ülkesi olduğunu söylüyorlar. Bu ise oldukça haklı bir düşüncedir. Öbür yazarlar ise, dikkatlerini temkinli de olsa, Kermenşah Yolu'na çevirerek orada yoğunlaştırıyorlar. Bu bölgenin Kassitlerin çıkış yeri olduğunu söylüyorlar. Çünkü dağlar burada Babil'den çıkışa izin veriyor. Dicle'den gelen yol ile dağların kesiştikleri bu bölgede devamlı olarak önemli bir kentin varlığı düşünülürse, buranın Kassitlerin ilk yurdu olması gerekir.

Bu büyüklükteki Zagros engelinin geçidi\ şu bakımdan dikkate alınmak zorundadır. Bu geçit dağlı aşiretlerin harekete geçmesini teşvik eden başlıca nedendir. Yalnız dağlı aşiretler değil, aynı zamanda doğudan veya kuzeydoğudan gelen hareketlilik de bu bölgeden olmuştur.

Kassitlerin bazı krallarının adları Jafetik dilin etkisini taşımakla beraber, özellikle Elama yakın, diğerleri Hint Germen adlarini kullanmışlardır. Kassit tanrılarının bazılarının adları şöyledir:

Maruttaş= Hintçe olarak Marut

Buriaş= Hintçe olarak Surya

Buriaş = Yunanca olarak Boreas gibi. Babil'e hükmeden Kassit kralı aynı zamanda şu ünvanlara sahipti: *"Kaşşu ve Akad kralı Babil'den uzaktaki ülkelerin kralı, Padan ve Ataman kralı ve Gutilere ait ülkelerin kralı"*

Görülüyor ki ilk andıkları kendi insanlarının yaşadıkları Loristandır. Bu suretle kendi insanlarini büyük imparatorluğun

içinde ilk olarak ve Gutileri de son anmışlardır. Zagros'un kuzeyinde yaşayan `Gutiler` kendilerine akraba `Gutiler` de imparatorluk sınırları içinde anılmışlardır. Zagros'un halkları, Hint Germen ırkından yöneticilerin ya da Hint Germen ırkının üst sınıflarının kuvvetli bir şekilde yöredeki halka katılımıyla oluşmuşlardır.

MÖ/ 2000'li yıllarda tanınan iki Hint Germen göçmen aşireti, Turan steplerindeki uzun kuraklık nedeniyle göç etmeleri Kassitlerin dönemine rastlamıştır. Bu aşiretler Mittaniler ve Hititlerdir. Hititler, yaklaşık olarak MÖ. 1600 yıllarında Babil'e saldırarak yağma etmişlerdir. Bu suretle dostlukları olan Kassitlere hizmette bulunmuşlardır. Bu saldırı gerçekleştirildiğinde görüyoruz ki, Hititlerin Babil'de yeter sayıda ajanları vardı.

Bütün bu etkinliklerde, yeni silah önemli rol oynamaktadır. Bu silah ise, atların çektiği savaş arabalarıydı.

Kassitlerin Mezopotamya'ya girmeleriyle, Hint Germen dili de ilk defa buraya girdi.

Ayrıca söylemek gerekir ki, Kassitlerin zamanında Babil tarihi biraz karanlık. Aynen akraba bir aşiret olan Mittanilerden Hyksos'un Mısırdaki durumu gibi. Burada olduğu gibi orada da halkın nefreti yabancı egemenliğini sonunda ortadan kaldırıyor. Bu nedenledir ki Kassitlerin yazılı eserlerini burada göremiyoruz. Ama doğaldır ki, Kassitlerin iktidarı döneminde Babil'in elit sınıfları, yalancı elit grup-lar, soylular, askerler, bankacılar, ticaret adamları, hancılar, soylu bayanlar yönetimdeki sınıf için çalışmışlardır. Kassitler Babil'de uzun süre iktidarlarını sürmelerine karşın, Mittani Hyksos Mısır'da bu kadar zaman dayanamamıştır.

Bir Fetihçi halk olan Kassitler hemen hemen beş yüz yıl Babil'e egemen olmuşlardır. Burada kendi hanedanlıklarını kurmuşlardır. Babil'in dehşet ve nefret uyandıran propagandası

şöyledir. Bunlar bir avuç yarı göçebe Zagroslu veya barbar Turanlı olsa gerekti. Ama fırsatını yakalayıp o zamanın zayıflayan dünya kenti Babil'i ele geçirdiler. Şüphesiz böyleleri de birlikte gitmişlerdir. Bu nedenle Kassit zamanı Babil'in politik ve kültürel olarak karanlık dönemidir.

Dikkat çeken şey, yönetici sınıftır. Böyle karışık politik yönetim ve ekonomik yapıyı yönetmeyi pekâlâ yapabilmişlerdir. Bu sınıf uzun süre bu dünya şehrini ve imparatorluğu yönetmiştir. Yönetimin bunca uzun ömürlü olması, yöneticı sınıfın organizasyonuna, cesaretine her şeyden daha çok ise, kültürlü olmalarına bağlıdır. Yani stratejik, ekonomik ve fikri birlik olmasaydı, yönetim bu kadar uzun ömürlü olamazdı.

Bu yönetimin tanıkları bugün elimizde durmaktadırlar. Bunlar şaşılacak güzellikteki Loristan bronzlarıdır. Tam doğru ifade edilecek olunursa, Küçük Loristan'ın bronzlarıdır. Bu bölge tam Babil'in karşısına düşmektedir, işte tam burada, yalnız burada sanat değeri yüksek olan figürler bulundu. Oldukça süslü at dizginlerinin halkaları. kantarmalar, araba parçaları, çok değişik savaş baltaları, kamaları, bu aletlerin sapları, muhteşem testiler, ve pek çok takı eşyaları, kol ve mühür için bunlar daha çok Gılgamış motiflerini içeriyor. Örneğin aslan, dağ keçisi, kuşlar vs. Görülüyor ki bunlar ortanın pek çok üstünde bir kültür merkezi olmayı başarmışlardır. Bu yaptıkları eserler barbarların yaptıklarından çok farklıdır. Bunlar daha önce de söylediğimiz gibi üç devletin açısında oldukları için bunlardan etkilenmişlerdir. Özellikle Babil'in etkisi olmuştur. Buna rağmen MÖ. 2000'li yıllarda doğaya yakın kaba gösterişsiz eşyalarla başladıklarını görüyoruz. Bu eşyaların yapım tarzındaki doruk noktası, herhalde Kassitlerin Babil'deki etkinliklerinin yıkıldığı MÖ. 1185'ten sonra olmuştur.

Bu stil daha soyut olup Elam etkilerini taşımaktadır. Ne yazıktır ki, çok az sayıda günümüze kadar ulaşabilen Kassit eserleri mevcuttur. Bunlardan Kassit kralı KARAINDAŞ'ın

(MÖ. 1450) Ur kentindeki mabedinin tuhaf görünümlü ön cephesi özellikle örnek verilebilinir.

Kassitlerin yüksek kültürlerinin doruk noktası, Kassit Babil egemenliğinin sona ermesinden sonraki dönemlere rastlar. Babil'de egemenlikleri sona eren Kassitlerin yemden Zagros'ta yaşamaya başladıkları bilinmektedir, örneğin MÖ. 9. yüzyılda III. Şalmanezar Lulu bölgesinde Kassitçe kral anlamına gelen bir insan tayin ettiğini biliyoruz. Yine bunun gibi MÖ. 7. yüzyılda Sanaherib Kermenşah yolunun üzerinde *"Jasubigallai ve Kassit artıklarına"* karşı sefere çıktığını söylemektedir. Ayrıca Büyük Ajkander'in (İskender) buradan geçerken çatışmaların olduğu ve Helenistik etkili güzel bronzların yine Kassitler tarafından yapıldığı bilinmektedir.

Burada ilginç olan sıkça rastlanan ihtişamlı eyer takımlarının İskit ve Turan etkilerini de taşımış olmasıdır. Bu durumu Rostovzeff adlı ünlü araştırmacı hemen tanımıştır.

Kassitler, kültürleriyle sonraları daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmalarına rağmen, daha başından itibaren Hint Germen etkilerini taşıyan eşyalar yapmışlardır. Ayrıca yine daha başlangıçtan itibaren krallarına ve tanrılarına Hint Germen isimlerini koymuşlardır. Bu arada at eşyalarına verilen olağanüstü önem, galiba bunlarda bir at kültünün olduğuna işaret ediyor. Atların methedildiği ve sanat değeri olan gerçek at mezarları yapmışlardır.

Şimdi durumu hiç bir yana çekmeye gerek görmeden özetlersek, şu sonuca varırız. Loristan'ın bronzlarını yapan halk, Kassitlerin ta kendisidir. Bu eski Lor koalisyonundan oluşan halkın büyük bölümü Turan-indo-german asıllı ve kısmen Kuzey ırkından olan üst sınıf yönetici kadroların karışmasından oluşmuştur. Tabii bu yukarı sınıfın mezarlıklarından çıkarılacak kafatasları ve iskeletlerin incelenmesi ve karşılaştırılması elbette iyi olurdu. Ancak ulaşılması zor olan Loristan'da mezarlar gelişigüzel soyulduklarından bu istem ne yazık ki

havada kalıyor.

Birden iki türlü bir görüntü ortaya çıkıyor. Birincisi dar çerçeveli bölge -ki buraya açıkça Kassit bronzu- diyelim. Sonra da bunu çevreleyen bölgelerdir. Çünkü ölü tarlaları hiçbir zaman Harsi'den başlamıyorlar. Oysa 1928 yılında bulunan eski eserler önceleri *"Harsin Bronzu"* diye adlandırılmıştı. Ermeni ve Yahudi tüccarlar bu toprak damlı şehirleri talan ettiler.

Ancak Harsin'in 20 km kadar güney doğusunda, yine Kürtlerin topraklarında, mezarlıklar var. Bu mezarlıklar Kürtlerin şehri Nahawand'a kadar uzanıyor. Bunlardan Tepe Giyan'ın en eski tabakası açık olarak Kassit kültürünü ortaya koyuyor. Merkezi alan esasında Harsin Khoramabad yolunun güneyine düşmektedir. Bu bölge Piste Kuh ve Tarhan ve Hulailan topraklarını içeriyor. Doğal olarak Kabir Kuh'da sona eriyor.

Otuzlu yıllarda 500 kadar mezar hallaç pamuğuna çevrilmişti. Bu durumu Godard ve mükemmel bir araştırmacı olan Freya Stark şöyle naklediyor. Bu Kürt olmayan tüccarlar, haraç ödeyerek kendilerini güvenceye almışlar. Sonra da bronzları gülünç olacak para karşılığı almışlardır. Hatta 1928 yılında Harsin'de ekmeğe karşı bronzları değiş tokuş yapmışlardır. Daha sonraları bu bronzlar uluslararası piyasalarda en büyük paralar karşılığı satıldı.

Bunu gören Lorlar, bu kez kendileri ulaştıkları çeşme yakınındaki veya terk edilmiş bölgelerdeki mezarları açıp çubuklarıyla fevkalade tahrip etmişlerdir. Bu tahribin merkezi Tarhan'daki Saidinerreh çukurluğunda oldukça iyi izlenebilmektedir. Burası küçük bir alandır.

Kassitlerin soyluları ve onların köleleri burada yoğunlaşıp, adeta bu kaleden etraftaki aşiretleri kontrol altında tutmuşlardır. Bunların egemenliğinde olan aşiretlerden sayıları az olmayan kuzeydoğuda yerleşik olan, bugün kendilerine Kürt diyenler de vardı.

Şimdi bir de coğrafi bölgenin öbür yüzüne bakalım. Kermenşah, Hamadan ve Nahawand'a varan zengin *"Niseik çöküntü toprakları Babil yolu üzerindedir.* Bu alçak bölgelerde oldukça sık yerleşim bölgeleri vardı. Buralar bağımsız olmakla beraber, sürekli ve kolayca saldırıya uğrama tehlikesi içindeydiler. Diyelim ki bir göçebe Turan aşireti kuzeyden güneye harekete geçmiş olsun. Bunların bu çukur bölgelere ulaşmaları kolaydır. Ancak bundan sonrası zordur. Çünkü orada dağlar, Babil'e karşı kapının arkasına çekilen sürme gibidir. Saidinerreh çukurluğu bile kolay müdafaa edilebilir. Hatta buranın müdafaası Asker Yolu'ndan daha kolaydır.

Şah Abbas'a kadar (1588-1629) ve ondan sonraki zamanlarda bile buradan geçmek isteyen her yolcu ister isteyerek, isterse istemeyerek, burada yaşayan yerli halka geçiş vergisi vermek zorundaydı. Bu durum hem Ahemenid hanedanlığı zamanında, hem de Büyük Alexander için değişmemiştir. Bunlar da geçiş için vergi ödemişlerdir.

Kassitler Babil'de yenildikten sonra yani başlarına gelen bu felaketten sonra, Babil'de egemenlikleri bilince Tarhan'a çekildiler. Burası doğal bir kale haline geldi. Burada bronz sanatı yeniden gelişti. Bronz sanatının yapı tarzındaki gelişkinlik, yetkinlik ve kendine özel durumu, Helenistik devre kadar kendisini sürdürdü.

Bu bölgeler, eski tarihten kalma pek çok yerleşim tepelerine ve tarihi kalıntılara sahiptir. Burada, bu açıda korunan ve ortaçağa kadar süregelen zengin ve kültür yaratan bir halk bulunuyordu. Kassit halkı genelde yerleşik bir halktı. Buna rağmen bu halkın egemen beyleri göçebeliğin gelişmesine de önem vermişlerdir.

Öyle görülüyor ki, bu bölgelerde daha Sasani Zerdüştlerinin kalıntılarına rastlamak olanağı var. Çünkü halk arasında bunlar daha henüz canlı denebilecek kadar hatırlanıyor. Halk bunların mezarlarının açılmasına karşı çıkmıyor. Nasıl olsa

burada ateşe tapan, imansız insanların iskeletleri var. Üstelik bu iskeletler Mekke'ye yöneltilmemiş. Ne yazıktır ki, ne kavrayışları, ne de kafalarındaki bilgi bu ateşe tapanların onların ünlü ataları olduğunu anlamaya yetmiyor.

Kürt Kassit problemini bir kez daha özetleyecek olursak, şöyle diyebiliriz: Birinci olarak Kürt kavramı bugünkü moderen anlamına göre daha kapsamlı, daha genişti. Hiçbir zaman Kürt ve Lor isimleri birbirlerinden ayrı düşünülmemiştir. Harsin bronzlarının bulunduğu bölge bugün çoğunlukla Loristandır ve burada Lorlar çoğunluktadır. Ama kuzeye doğru ve doğuya doğru ise Kürt aşiretlerinin toprakları var. Bu Pişe Kuh bronz bölgesi, mutlaka hem Babil'i ele geçirmek için çıkış noktası, hem de yenilgiye uğradıkları sonraki toplanma bölgesidir.

Fetihçi Kassit halkı yüzlerce yıl süreyle Babil'in efendisi olmuştur. Bugün Küçük Loristan'daki doğal kalede bulunan bronzlar, en iyisinden Kassit bronzlarıdır. Bu fetihçi ve aynı zamanda kültür yaratan halkın biyolojik mirası yeniçağa kadar Güney Kürtleri arasında kendisini devam ettirdi. Şimdi ise bu biyolojik miras kendisini önemli ölçüde Küçük Loristan'da olmak üzere yaşamaya devam etti.

Bu gerekli açıklamaları yaparken Kassitlerin ününü veya anlamını daraltmak istemiyoruz. Bu suretle aynı zamanda Lorların önemine ilgiyi çekmek istiyoruz. Çünkü bu halk, tarihte fetih yapmış en ünlü halklardan olan bir halkın torunlarıdır.

100 km kadar uzunluktaki çukur bölgelerin bol olduğu Niseik bölgesindeki araba yolu, Kermenşah'ın 30 km doğusunda ikiye ayrılıyor. Bu yolun güneydoğuya ayrılanı Lorların bölgesine gidi-yor. Dariuş'un meşhur kaya rölyeflerinden 20 km sonra taşlı çakıllı, kayaların göründüğü bitkisiz tepeye çıkıldığında, 1.500 m. yükseklikteki Harsin'in toprak şehri görülür. Burası Kürt bölgesindedir. Fakat bu doğuya doğru giden yola bazıları kendilerini Kürt Loru olarak tanımlamaktadırlar. Burada Kürtçe ve Lor gelenek görenekleri içice girmişlerdir.

Eski mezarlıkların bulundukları tarlalar gelmeye başlayınca, bize Haft Çismeh'ye (Yedi Çeşme) girmeden, mezarlıkların bazılarının yolun kuzeyinde bazılarının ise yolun güneyinde olduğu söylendi. Burada bir kaç Kürt evine rağmen, vadinin öbür geçişinde bir karakol yaptırılmış. Köyden bir Kürt çok dostane olarak önemsiz bazı bronzlarını gösterdi. Oysa devlet eski tarihi eserlerin satımını yasaklamıştı. Polis şefinin verdiği tavsiye kâğıdı üzerine, hemen bize at bulup getirdiler. Altı saat süren yolculuktan sonra Sargaron köyünün bir km güneyine düşen mezarlığa gittik. Yakıcı güneş, bitkisiz kuru toprak, iskelet dolu arazi ve çıplak dağlar göz alabildiğine uzanıyordu, *"insansız dağlar tehlikeli olur"* diye, bana eşlik eden Kürtler beni bir dakika bile yalnız bırakmadılar.

Küçük çeşmeye varmıştık. Ya Sargaron Köyü'nde ya da alt tarafında Kassit sarayının olması muhtemel. Gerçekten de karşısında biçilmemiş gibi görünen bir parsel görünüyor. Belli ki düzine-lerce kez burası çubuklarla karıştırılmış. Çakılların arasında bolca kemik parçaları görülüyor. Burada kafatası bulma umudu da hayaldi. Bana eşlik eden rehber: *"Her taraf burası gibi."* dedi. Sonra bir avuç sivri uçları olan bronz ok, ödenebilir fiyatta teklif edildi. Tabii ki biz Haft Cismen'de parayı ödedik. Yoksa dağ başında para gösterilmez. Buna karşın Kermenşah ve Hasrin'de daha ilginç eserler fahiş fiyatla teklif edildi.

Aksama kadar 2000 m yükseklikteki bir boğaza geldik. Burada meşe ağaçları görünmeye başlamıştı. Karanlık çökmeden Firuzabad'daki jandarma karakoluna vardık. Burası bir Lor köyüi yamaca, yapışmış bir kale görünümünde. Biz verimli Aliştar Yaylasına çıktığımızda, dikkatimi terk edilmiş bir binalar topluluğu çekti. Yalnız merkez bina gerektiğince onarılmış. Öbürleri yıkıntı halindedir. Bu binaları çevreleyen yüksek duvarlar da yıkılmış. Buranın eskiden Lorların beyi Aliştarlı Mir Ali Han'ın olduğu ve 1920'li yıllarda yapıldığını

öğrendik. Bir Ermeni arkadaşının ihaneti üzerine, isyancı olarak Khoramabad'da şah tarafından asılıyor. Sarayı da yıktırılıyor.

Ertesi gün Khoramabad'a ulaştık. Dar bir vadiye oturtulmuş güzel bir kent. Merkezinde çok eski bir kale ve eteklerinde de caddeler ve çarşısı var. 20.000 nüfuslu bir kent. Çok sayıda asker var. Resmi binalar askerlerle çevrili. Bir bayram günü. Böyle bir günde Lorların başşehri daha da önem kazanıyor. Güneyde harabe halindeki tepe, Asur zamanında Lorların başkentiydi. Araplar ve Şah Abbas zamanında itibarını koruyan bu kent, Şah Rıza Pehlevi zamanında başkent oluyor. Buradan hareketle Lorlar uygarlaştırılmak isteniyor. Yani Lorların göçebeliği bırakıp kalıcı yerleşim bölgelerine yerleşmeleri isteniyor.

Aşiretler yapılan ekonomik ve toprak reformuna karşı gelemedikleri için, politik olarak güçsüz görünüyorlar. Halk bu suretle hızla proleterleştiriliyor. Bu durum aynen Kürtler için de geçerlidir. Topraklar, yüksekliği ve sıcaklık farklılığı nedeniyle ekime elverişli değildir. Dolayısıyla köylülerin yaşamı iyice güçleşmiş oluyor. Sürüler olmadan ve yarı göçebelik durumu olmadan elbette burada yaşam o ölçüde olanaksız koşullara bürünür.

Bir köprüden geçiyorduk *"Ahemenid zamanından!"* dediler. Ama biz hemen Ellipilerin süvarilerini anımsadık. Çünkü buraya düşüyordu onların egemenlik bölgesi. Sonra da Küçük Loristan'ın atabeylerini anımsadık. Onlar da yüzlerce yıl burayı payitaht yapmışlardı. En sonunda da kendimize sorduk: Acaba bu geçtiğimiz ve adı Kaşgan Rud olan nehir Kaşşu ismi anısına mı verildi? Aynen SARE KAST gibi. Nehrin akıntısı Pişe Kuh istikametinde Saidmerreh bölgesine doğrudur. Ve burada bugün bile Tarhan'a giden yol ikiye ayrılıyor.

Bir arkadaşımın yardımıyla Sagwand Lor ezbetine konuk olduk. Bunlar yan göçebeydi. Köyleri Neşidşan'a girmeden önce bir köprüden geçtik. Köprü oldukça şayanı dikkatimizi çekti. Köylüler çadır yerine daha serin olduğu için, damı dal ve

yaprakla örtülü kulübe-lerde kalıyorlardı. Eşyaları aynen Kürtlerin eşyaları gibiydi. Yalnız elbiseleri yırtık pırtıktı. Hemen halılar serildi ve çay geldi. Bizi buraya getiren zahire tüccarı bir yandan midesinin ağrısından durmadan konuşurken, diğer yandan sofraya gelen kızarmış tavuklardan o güne kadar görmediğim çabuklukta tavuk yedi.

Sonra köyün ve insanların fotoğraflarını çektim. Bazıları fotoğraf çektirmekten çekiniyorlardı. Polisin eline geçer diye korkuyorlardı. Gerek Lor gerekse göçebe Kalhor Kürtlerine yaptığım ziyaretlerde birçok kişiyi tanıma olanağım oldu. Bu geziler bana şunu gösterdi. Buradaki Lorlarla Kalhor Kürtleri arasında tipolojik olarak farklılıklar var. Farklılık daha çok belli bir şekilde Lorların Mediterranid görünmesinde. Bunun yanında birçok İranid ve hatta az sayıda Alpinid var. Vücut yapısındaki zarafet ve ince hatlarıyla aşiret tipi oluşturdukları izleniyor. Tilki suratlı, inatçı keskin bakışlılara rastlansa bile, Kartal suratlı bakışlılar Kalhor Kürtlerine göre seyrektir. Çoğu uzun kafalı ve düz burunludur. Genellikle orta boyludurlar. Ancak yukarı sınıflarda uzun boylulara sıkça rastlanı-yor. Bu Mediterranid yapı hemen vadideki köylerde hem de göçerler içinde izlenebiliniyor. Küçük Lorların oldukça ele avuca sığmaz vahşi gençleri olmakla beraber, üstelik bu özellikleriyle övündükleri halde ve bu durumlarıyla Kürtleri geride bıraktıkları halde, görünümleri itibariyle oldukça mutedil tiplerdi. 'Pişe Kuh, Kassitlerin merkezi yeridir' demiştik. Mezopotamya'nın vadilerinden uzak ve dış dünyayla ilişkisi yok. Buradaki aşiret birliği dış sızmalara kapalıdır.

MEDLER, PERSLER VE İRAN KÜLTÜRÜ

Kermenşah'a geri dönerken şehrin kuzeyindeki iki Kürt koyunu ziyaret etme fırsatı bulabildik. Kermenşah ovasındaki bu iki köy Madşid Askareian'a ait. Köylerin halkı tipik Kürtler; köylüler işçi olmuş. Zira köylüden çok ırgat görünüşündedirler. Ekip biçtikleri tarlalar kendilerine ait değil. İçinde oturdukları evler de ağaya ait. Kira bedeli olarak yetiştirdikleri mahsullerinin bir kısmını ağaya veriyorlar. Karşılığında ağa kendilerine modası geçmiş tarım aletleri veriyor ve sosyal tesisler kuruyor. Köylerden birinde kısa bir süre önce bir hamam yapılmış. Bayram ve düğünlerin düzenlenmesi işi de ağanın. Bütün köylülerin, hatta bazen başka köylerde oturan akrabalarının katıldığı düğün ve bayramlar ağa için oldukça masraflı oluyor. Mahsulün kıt olduğu yıl hem ağa için hem köylü için oldukça güç dönem oluyor. Bu dönemlerde köylüler Ermeni ve Yahudi tefecilerin eline düşerler. İlk köy *Omarmel*'in eskiden kalma muazzam bir kalesi var. Bunun gibi diğer köylerde de savunmaya elverişli barikatlar var. Köyler duvarlarla çevrili.

Duvarların arkasında daracık sokaklarla birbirinden ayrılmış kerpiç evler sırt sırta vermiş gibidir. Çoğu köylerde, arada sırada köye uğrayan ağanın da evi var. Araştırmalarımız gezdiğimiz değişik köylerdeki bu ağa evlerinin iç yapısı ve çevresi üzerinde yoğunlaştı.

En çok ilgimizi çeken, 100 km kadar doğuda Sasanilerden kalma Kangawar harebelerine yakın Firuzabad Köyü'ndeki yapı tarzı oldu. Kendi enkazı üzerine kurulmuş bir yerleşim yeri. Penceresiz dış duvarları ve köşelerdeki kuleleriyle (Bu kulelere başka yerlerde de sıkça rastlanmaktadır.) bir kompleks oluşturmakta. Burada ulaşım sokaklarda değil, damdan dama geçilerek yapılmaktadır, insanların barındığı bu kompleksin içinde yaşayan herkes birbiriyle akraba. İçerde insan kaynıyor. Arı kovanına taş çıkartır cinsinden. Bu arı kovanlarına ise, taş ve el merdivenleriyle daracık geçitlerden geçerek içeri girine olanağı var. Yapı tarzının en önemli özelliği tarihi oluşudur. E.Herzfeld tarafından Persepolis yakınlarında ortaya çıkarılan ve MÖ. 4.000 yıllarının başlarına ait olan taş devrinden kalmadır, işte bu köydeki mimari bu yapı geleneğini daha sürdürmektedir.

Evin içinde göçebelerde görülen görkemli güzellikte koşumların, kakmalı büyük üzengilerin dışında da Kürtlere has tipik ev eşyaları var. Göçebelerdeki koşumların yerini burada eskiden kalma ağaç yapılı tarım eşyaları ve tabii olarak pazardan alınan daha bir çok eşyalar da mevcuttur.

İçerideki eşyaları gözden geçirirken ve yemek yerken, yukarıda iki ve dört ayaklıların trafiği kulaklarımıza geldi. Anlatılanlara bakılırsa kar ve yağmur yağdığında bir takım güçlükleri oluyormuş. Suyun evin içine damlaması veya insanın istemeden kendini aniden evin içinde bulması gibi.

Yakılan odun kömürü tek taraflı ısıttığı için, bu da yeterli olmadığı için, yere serilen döşekler kalın ve konforlu görünse bile, yerden çekilen neme kâfi gelemiyor. Bu nedenle bu böl-

gelerde ro-matizma, ulusal hastalık haline gelmiş. Tabii sebeplerini anlamak zor olmasa gerek.

Kırk kişiden alınan ölçü ve resimlerin kesin bir analiziyle bir sonuca varmak elbette olanaksız. Buna rağmen elde edilen veriler halkın tipolojik yapısı hakkında bazı ipuçları vererek yön gösterebilirler. Her şeyden en önemlisi, bu veriler bize İran için söz konuşu olan, bizden önceki bilim adamlarını da örnek alarak İran tipi adını verdiğimiz insan tipi hakkında bilgi vermeleridir.

Çoğu kişi bu tipin Protomediterranid dediğimiz tipten geldiğini ve kendi başına bir gelişme çizgisi gösterdiğini ve böylece *"Oriyentalid"* olarak adlandırılan tipin bir kardeşi olduğunu kabul etmektedir. Kıllı oluşu, büyük burnu, orta boyu ve kahverengi derisi ile ayrıca Armenid adı verdiğimiz tipe benzerlikler göstermektedir, İranid insan tipinin pozisyonu, oriyentalik insan form zincirindeki yeri daha açıklık kazanamamıştır. Asıl belirleyici olan ayırıcı özelliklerin kafa indeksinde, burun ve vücut yapısında olduğu izlenmektedir. Çünkü Armenid insan tipiyle Oriyentalid insan tipi arasındaki en belirgin özellikler kafanın kısa ve uzun oluşunda, burnun dipçik veya çengel olmasında ve vücudun zayıf ve kalınlığı, kısa ve uzun oluşlarının oranlarında yatmaktadır.

Daha önceleri de söylediğimiz gibi kartal yüz, Kürtler ve Küçük Lorlar arasında yeteri kadar görülmektedirler. Ayrıca piknik tipe eğilim ise hemen hemen yok. Özellikle göçebe aşiretler içinde de hiç rastlanmadı. Bunun üzerine büyük bir ilgiyle 3. önemli sonuç olan kafa indeksine bakıldığında şu durum kendisini gösterdi: Çadır Kürt erkekleri 74, 7 gösterdikleri halde, Kadınlar 76, 9; köylü Kürtler ise Mehtiabad'da 76, 5 ve Dustawan'da 77, 2 olarak göründü. Böylece ortalama 74, 4 ve 76, 8 ile gerçek Ermeni ve Bahtiyarların yaklaşık 88 ortalamasına karşı bir durum göstermektedir.

Birçok defa ortaya atıldığı gibi Kürtlerde orta kafalılık iki

aşırı kutbun ortasındadır. Ve hemen şu şüpheye yer veriyor. İnceleyen kişiler galiba yalnız köylü Kürtlerle vakitlerini geçirmişler. Böylece sonucun verdiği eğilime göre, Kürt insaninin tipinin, İranid insan tipine akraba olduğu, sonra da Oriyentalid ve Mediterranid'e yakın olduğu görülmektedir. Ama Armenid değil.

Elbette bu durum daha bölgesel analiz edilip tam bir çerçeveye sokulması gerekmektedir. Hem yalnız Zagroslar'da oturanlar için değil, aynı zamanda Persler için de çok gereklidir. İranid temel tipi üzerinde de başka ırkların etkileri görülmektedir. Özellikle Mediterranid insan tipinin etkilerini görüyoruz.

Buraya kadar topladığımız bilgiler bize, doğu Kürtleri ile batı Persleri arasında tipolojik benzerliği, ortak bir elemente bağlamak gerekir. Batı İranlıların dil ve aşiret olarak dağılmalarına karşılık, biyolojik olarak değişmediklerine tanık oluyoruz.

Ayrıca bu çok tartışılan kartal yüzlü eski Sümer abideleri de bu duruma yakın bir açıklama getiriyor. Çünkü A.Keith'in MÖ. 3.000 yılından kalma UR (Al Ubaid) da incelediği kafatası materyallerinde uzun kafatasından çıkan Sformunda burun kemiği tespit ediyor. Yani bunlar da kartal yüzlü. Bu ırkın taşıyıcıları daha Jafetik Kaspik dilin konuşulduğu, Sümerlerin henüz Samileştirilmeden önceki dönemlerinde Mezopotamya'da yaşadıkları anlamına geli-yor. Burada yaşayanlar eski Zagroslularla aynı dili konuşuyorlardı. Buradan şu sonucu çıkarıyoruz. Demek oluyor ki, İranıd tipindeki eski Lorlar Güney Mezopotamya'nın düzlüklerinde kitleler halinde akmışlardır. Hem sonra Elam'ın politik olarak bu güney Mezopotamya ile birleşme arzusu bu nedenle anlaşılır bir durumdur.

Keith'in gözünden kaçmayan ve kaba kemikli dediği iskeletlere biz de Proto İranid diyelim. Çünkü bu durum bizi karanlık bir probleme, kaba uzun kafalılara götürüyor. Bunlara

yeni taş devri ve başlayan metal devri insanları olarak Oriyent'in her tarafında rastlanabiliniyor. Bu tipler Protonordik, Protomediterranid veya Protoiranid olarak görülüyor. G. Sergi, bunları bir isim altında toplayarak, Eurofrikanid olarak adlandırıyor. İsim doğaldır ki genel ve çok yanlı anlam ifade etmektedir. Hipotetik eski uzun boyunlu insan tabakası içinden Oriyentalid, Mediterranid ve Nordid tiplerinin ayrışması olarak görülüyor.

Bugün buna biz bir eski aurignacoide diyebiliriz. Türk araştırmacılar çok yanlı anlamı olduğundan bu ismi severek kullanıyorlar. Bu tip ilk kez kuzeydoğu İran'da Tepe Hisar'da ortaya çıktı. Üstelik çok belirgin iranid tipini hedefliyor. Yani bir Protoiranid görünümündedir. Fakat çalışmalar esnasında böyle bir tipin olabileceği henüz bilinmiyordu. Bazen anlaşmazlıklara yol açan İngiliz li-teratüründe çoğunlukla Oriyentalid ve İranid tipleri Mediterranid'den ayrı mütalaa etmiyorlar.

Bu prototipler günümüze kadar ulaşım araçlarının daha giremediği aşiretler içinde gözlenebiliniyor. Ayrıca göçebe Kürt aşiretleri içinde bu kaba ölçüler tekrar tekrar görülmektedirler. İşte bunlar yukarıda anlatılan İranid tipin birliği hakkında ve eski ırk hakkında işaretler vermektedirler.

Kermenşah yakınlarındaki köylü Kürtlerde dikkati çeken şey, kafa indeksinde bir ırk elementinin belirleyiciliği oldu. Daha başından itibaren bu kuvvette olacağı beklenmiyordu. İncelenen insanlar arasında %10 az veya çok Moğol ırkı özelliklerini gösteriyor. Bunun nedeni de hatırlandığı gibi Cengiz Han'ın torunu Hülagu Han'ın ordusuyla Bağdat'a yürürken bu bölgeden geçmiş olmasıdır.

Kermenşah diğer birçok şehir gibi Moğol istilasından payını yerle bir edilmek süretiyle alır. Ayrıca bu kent, halifelerin Harun Reşit ve diğerlerinin dinlenme yeri olarak işlev görmüştür.

Moğol istilası İran'da 115 yıl sürer. (1220-1335) İşte bu işgalcilerin çocuklarının herhangi bir şekilde kendilerini göstermeleri gerekir. Bu suretle bu bölgeye başka bir ırkın etkilerinin gelmiş olması anlaşılır oluyor.

Sonra Azerbaycan'ın Moğol Fars imparatorluğunun kurulduğu ve Hülagu'nun gömülü olduğu kent Maragha'da, yine birçok ırkların karışımını gördük. Kermenşah'taki köylü Kürtlerdeki Moğol karışımından fazla Armenid, Alpinid ve az olmakla beraber belirgin Nordid ve Negrid özellikleri yan yana görülmektedirler. Tabii bütün bunlar önce söylendiği gibi sadece yön belirlemek içindir.

Bu Kermenşah köyü ziyareti denebilir ki biyodinamik yapı üze-rine birçok oldukça ilginç veri kazandırdı. Bu biyodinamik anlam Asker yolu'yla bağlantılıdır. Paye Taq'ın altından başlayan ve düz olarak Kermenşah yakınlarından geçen ve sonunda doğuda bir çukurlukla 30 km kadar Hamadan'a yaklaşan yol üzerinde Ari, Ahemenid ve Sasanid öncesi birçok tarihi eser bulunmaktadır. Burada eski binaların kalıntıları, kaya rölyefleri bulunmaktadır.

Bu rölyeflerin bazıları dünyaca ünlüdür. Özellikle Tane Voltan (Bahçedeki kaya) ve Bisutun'dakiler çok ünlüdür. Kermenşah'ın uzantıları neredeyse kuzeyindeki Taqe Vostan'a ulaşıyor. Güneydeki kale birçok dönemlere tanık olmuş. Önceleri av sarayıymış. Sonraları Sasani yöneticilerinin ihtişamlı sarayı haline getirilmiş. Bugün Asker Yolu, daha henüz bir kısmı duran kalenin çevre duvarlarının ortasından geçiyor. Bu yol, bir km kadar uzaktaki etrafı çevrili cennet adı verilen hayvanat bahçesi gibi bir yere götürüyor.

Sabah güneşinin vurduğu, arkasındaki kayalıklardan menekşe kırmızısı renkler buraya doğal bir güzellik veriyorlar. Hiç şüpheye yer vermeden söylenebilinir ki, burası hem havasının temizliği, hem de nadir görülen su kaynaklarının zenginliği nedeniyle bir dinlenme yeriydi.

II. Ardaşir (379-383) kayalara yazdırdığı yazıda kentin bu özelliğini methetmektedir.

Bisutun, Hamadan istikametindeki Asker yolundan 30 km kadar uzaktadır. Bugün çok küçük bir köy, köyün arkasındaki heybetli yükselen kayalık, Kermenşah'ın doğu tarafındaki çöküntüyü çevirmektedir. Nasıl ki Paye Taq'a "*Asya'nın Kapısı"* deniliyorsa, Buradaki kapıya da *"Medya Kapısı"* deniyor. Hemen yanındaki yüksek platoya çıkma güçlükleri başlıyor. Yukarısındaki başı göğe ve tanrılara yükselen dik kayaların güney yamacındaki duvara Büyük Dariuş (MÖ 522-484) zaferini kayalara kazdırıyor. Bu kayaların duvarlarına Büyük Dariuş, kendisiyle beraber Ahuramazda'yı ve ayaklanan Med kralı Gaumata ile ona bağlı sekiz yalancı kralın re-simleri gösteriliyor. Hemen altındaki geniş alana da üç dilden yazı yazdırıyor. Tabii bu yukarıdaki oldukça iyi durumdaki figürlere ne göz ne de makinenin objektifi tam olarak yetişebiliyor.

Bu köyde eskiden kalma duvar kalıntıları, Patlardan kalma kaya resimleri artıkları, hatta taş devrinden kalma mağara kalıntılarına bile rastlanmaktadır. Tüm bu kalıntıların eski zamanın tanıklarıdır. Bisutun köyü Ahemenid'ler zamanında at değiştirme istasyonu olarak kullanılmış. Ahemenidlerin Persepolis'ten Sardes'e oradan da Ege Denizi'ne kadar varan *"Kral Yolu"* üzerinde olması önemini daha da arttırmış. Safevi Şahı birinci Şah Abbas (1588-1629) burada kuleli ve kubbeli bir kervansaray yaptırıyor. Bu kervansaray bugün yıkılmış, köyün arkasındaki kavak ağaçlarının arasında kaybolmuş, önemini tamamen yitirmiştir. Kermenşah'ın modern birçok garajı ve konaklama yerleri ile bu kervansarayın eskiden yaptığı görevi üstlenmişlerdir.

Kermenşah ve çevresinde bu zaman içerisinde birçok olayla karşılaşıp oldukça tecrübe edindikten sonra, orada işimiz bitti. Daha sonra kuzeye doğru hareket etmeye başladık. Ardelan eyaletine geçmek istiyorduk. 10.10.1956 günü

tanıştığımız kişiler, antropolojik olarak yeniliklerle karşılaşacağımız bir yol önerdiler. Saqez'e kadar gelebildik. Sonraki yolda ise yapım çalışmaları sürüyordu. Az sayıda kamyonun dışında otomobil görünmüyordu. Yalnız stratejik önemi olduğu hemen belli oluyordu. Askerlerin taşınması ve toplanması belirgin bir yoğunlukta sürdürülüyordu. Her 40-60 km de İran bayrağı asılı bir ev görüyorduk. Bunlar jandarma karakollarıydı. Subaylar bize yardım etmede birbirleriyle yarışıyorlardı. Karakola yakın olan Kürt köyünden davet edildik. Çok eskiden beri burada yerleşik olarak yaşayan bir aşiretin mensuplarıydı. Manzara her zamanki gibii bitki örtüşü itibarıyla çıplak ve taşlık eteklerden ibareti Vadide az da olsa bitki örtüşü görülüyor. Az sayıda toprak evin olduğu bir köy. Vadideki düzlükte Sasaniler zamanında burada *"Pairidasa"* adında bir küçük gölün olması gerekir!.

Yol iki küçük boğazı geçerek 170 km uzaktaki Sanandaj'a götürüyor. Eskiden buraya Sanna veya Sanneh deniyormuş. 1700 m rakımlı ve 30.000 nüfuslu bir kent. Bu kent Ardelan'ın başşehridir. Çok güzel Kürt seccadeleriyle ünlüdür. Sanandaş, sanki küçültülmüş Kermenşah gibi. Çok güzel villaların varlığı, burada zenginlerin olduğunu gösteriyor. Son zamanlarda Galbağı Kürt Hanı da zaman zaman kentte oturuyormuş.

Burada tipik kartal yüzlü İranid insan tipi oldukça yaygın. Fakat bu tip kuzeye doğru gidildikçe özelliklerinden kaybederek daha zarif bir hal alıyor.

İkinci günün akşamı 220 km ötedeki Hüseyinabad adındaki Kürt köyüne vardık. Denizden 1.700 m yükseklikte oluşu arabada bile sıcaklığın düşmesine neden olmuştu. Sonra 100 km süren bir yüksek yayladan geçince bu kez denizden yükseklik 2.200 m.yi aşmıştı. Burada doğanın yapısı, Doğu Anadolu coğrafyasına benziyor. Batıda kocaman bir duvar gibi yükselen Kuhe Çehel Çeşmeh dağ zinciri uzanıyor. Birçok tepeleri 3000 metreyi aşıyor. Bu bölgede Ardelan'ın bağımsız göçmen aşiret-

leri var. Bu aşılması güç olan dağların arkasında Irak Kürdistanı, Asur'un eski Zamuası var.

Bir boğazı geçtikten sonra, vadiye doğru iniş başladı. Buradan Saqez kentine vardık. 1500 metre yükseklikte ve 20.000 nüfuslu bir kent. Dört gün sonra da Bukan'a vardık.

Azerbaycan'a doğru geçerken hem insan, hem doğa hem de giysiler değişiyor. İnsanlar burada sımaşık, ikiye bölünmüş bu huzursuz ülkenin insanları Türkmence konuşuyorlar. Bu sırnaşık, giysileri değişik ve kendine bakmaktan aciz halkın içinde Turanid insan tipi kendisini belli ettiriyor. Kürt köylerinin toprak evleri burada yerini taştan yapılmış evlere bırakıyorlar.

Kuzeyde yaşayan Kürtler de güneydekilere göre başkalık gösteriyorlar. Örneğin Bu bölgenin sakinleri olan Mukri Kürtleri daha zarif ve zayıflamış İranid tipinde görünüyorlar. Dağlarından buralara inerek alışverişe geliyorlar. Doğaldır ki burada gördükleri itibar oldukça düşündürücü.

Mianduab (1.550 m yükseklikte ve 3.000 nüfuslu) pazarında polislerin aceleciliği göze batıyordu. Bu sınırda oldukça yoğun yerleşim bölgeleri var. Mianduab daha henüz başından geçen bir olayı unutmamışa benziyor. Şamdinanlı Obeydullah 1880 yılında burada 3000 suçsuz kişiyi öldürtüyor. Ölenlerin çoğunluğu ise, sürülen insanlarmış. Her şeye rağmen Kürtlerin kan davalarının izleri bugün burada henüz hissedilmektedir.

Burada 50 km uzaktaki Mahabad kentine doğru yola koyulduk. Eskiden Saucbulak denilen bu kent Mukri Kürtlerinin büyük hanlarının başka liderlerinin başlattığı merkez iken, sonradan özgürlükçü Kürtlerin merkezi haline gelmiş.

Kürt beyi Qazi'nin kurduğu kısa ömürlü hükümetin başkenti olmuştur. Kentte Qazi'nin anıtkabri bulunmaktadır. Onun kabri, aşireti ve Kürt halkına bağlılığı olan ziyaretçilerin akınına uğruyor.

Ruslar bölgeye ilgi duyduklarından sık sık hem Güney Azerbaycan'a hem de Mahabad'a müdahele etmişlerdir. Mahabad 20.000 nüfuslu bir kent. Etrafında birçok yerleşim tepecikleri olabileceği kendisini gösteriyor. 3.000 yıl önceki Mannai devletinin kalıntıları bunlar. Burada bizi evinde konuk eden Kürt Hüseyin Habibi'yi hatırlamak isteriz. Zarif yetişme tarzı, aşiretine bağlılığıyla gurur duyan, Mukri Kürtlerinin inceliğinde bir İrani idi.

Mukri Kürtleri kendilerini en *"Eski"* ve en kibar Kürtlerden görüyorlar. Ayrıca konuştukları lehçe ise, Medlere en yakın olanıdır. 14. Yüzyılda Tebriz'deki Karakoyunlu sultanları zamanında Mukri beyi Seyfeddin Han emrinde, Irak'taki Şerizor'un yerli Hanları Mukrilerin egemenliğine giriyorlar. Ondan beridir, bu aşiretler kendilerini çoğunlukla DEBOKRİ olarak adlandırınaktadırlar.

Yine bunun gibi Mareşal Nasreddin'i de (1848-1896) anmak gerekir. Mukri Aziz Baba Miri olan Nasreddin, Azerbaycan'da askeri valiyken mareşalliğe yükselir. Bu ismi belirtmekle demek istiyoruz ki, Eski Kürdistan sık sık güçlü insanlar yetiştirmiştir.

İran'ın kuzeybatısında dağların birbirinden ayrıldığı, doğuda Hazar denizine, güneyde ise Basra Körfezine yöneldikleri görülür. Bugün daha az tanınan Jafetik Mannailer Urmiye Gölü'nün etrafındaki verimli ovalarda yaşıyorlardı. Burada zengin bir kültür yaratmışlardı. Bu halkın zenginliğini Asurlular tekrar tekrar anmaktadırlar.

İşte bu Mannai halkı, Van gölü ve çevresinde yaşayan Hurrilerin\ Urartularıyla ve sonraki Kaidelilerle (Bunlar uzun süre varlık gösteren Firigya Ermenilerinin atalarıdır.) akrabaydılar.

Bunlardan kalan ve bugün Katolik olan Kildaniler, Mardin ve çevresinde yaşamaktadırlar. Ayrıca eski Suriye dilini

konuşan gerçek Nestorianlar ise Urmiye Rizaiye'de görülmektedirler.

Zagros dağ zinciri eskiden Azerbaycan'da yerleşik olan Mannai halkına Batı'dan gelecek tehlikeye karşı doğal bir engel oluşturu-yordu. Bunlar bir güvenlik duvarıydı. Güneydoğusu ise çölleşen merkezi platoyla sona eriyordu. Kuzeydoğusu ise Hazar Denizi'ne uzanıyordu. Bu suretle buraya yalnız üç giriş kalıyordu: Güneyden dağların aktif olmayan pasajlarının batışı boyunca, doğudan ise eskilerden kalma ve Tahran'dan başlayan Tahran Ray (Rhages), *"Hazar yolu"*. Her şeyden önemlisi, güçlük derecesi az olan Marand'ın halklar kapışı. Bu kapı Rusya Azaerbaycan'ı üzerinden Doğu Kafkaslardaki Derbent Kapısından geçerek ve özellikle Grusinik Asker Yolu'yla Turan'a bağlıyor. Tarihin şafağında buradan halklar geçti ve birden çok defa ülkenin kaderi üzerinde rol oynadı.

Çünkü bu yoldan Hint Germen göçmen aşiretleri geçtiler. Bu halklar kendilerinden önce bölgeye gelmiş Jafetik halkı egemenliklerine aldılar, işte bu Jafetik halkla beraber, Hint Germen devletini kurdular. Böylece Hint Germen dili bölgeye girmiş oldu.

Kurulan bu devlete MED veya MADA adı veriliyordu. Bu devlet tarih sahnesinde önemli rol oynadı. (MÖ 9. yüzyıldan 6. yüzyıla kadar)

Ayrıca bu yoldan iskit dalgaları da geçti. Ve son olarak da Türk, Selçuk ve Türkmen aşiretleri buradan geçtiler. Bu aşiretler hem orta çağdaki halktan farklı ve hem de dil özellikleriyle farklılaştılar. İtiraza yer bırakmayan ölçüde bu gelen halkların tipolojisi de önemli miktarda değişti. Bu değişme yeni zamana kadar sürerek en sonunda Perslere veya İran ulusuna dâhil oldu. Moğol akınları ve bir kaç Türkmen akını da doğunun Rhages yolundan geldi. Özellikle İran'daki Moğol hanedanlığının 2. Hanı Hülagu Han'ın (1258-1335) ilk Moğol akını bu yolu kullanmıştır. Sonra da Hülagu Maragha ve

Tebriz'de payitaht kurduğundan burayı tipolojik olarak etkilemiştir.

İşte bu nedenledir ki, Azerbaycan'da tip renkliliğinin nedenleri anlaşılmaktadır.

Doğu Hint Germen ırkından olan Medler, Ari ırkından önderleri eşliğinde (bunları bir kısmı Nordid tipindeydi) buraya, yani güneye, hiç bir engelle karşılaşmadan gelerek yerleşik olan geniş Jafetik halk kitleleriyle karıştılar. Bunlar güneyde sadece politik üstünlüğü ele geçirdiler. Oysa ne halk çoğunluğu olarak ne de Arı ırkı olarak çoğunlukta değillerdi. Fakat politik üstünlük ellerine geçti. Bu suretle İran'ın önemli batı kapısını (Paye Taq Bisutun) ele geçirdiler.

Politik üstünlüğün kurulduğu bu bölgelerde altı Med aşireti bir araya gelerek DAİAUKKU'yu (Eski Yunanca DAİOCES) (Türkçe: Dayakku) büyük han olarak seçerler. MÖ. 678 yılında Daiaukku, Ekbatana Hamadan'da bir güçlü kale yaptırır. Çünkü bölgenin efendisi rolündeki Asurların onları ters ters izlediğinin farkındadır. Doğaldır ki, Asur'a tehlikeli bir rakip, bir düşman doğmuş olacaktı. MÖ. 606 yılında Asurları kendi güney kapılarında, yani Bisutun yakınındaki Med Kapısında yok etmek istemişlerdi. Bu nedenle Hamadan onlar için anahtar görevi oynuyordu. Bu nedenle Medler Hamadan'ı başkent yaptılar.

Bu olaylarla beraber Medlerin kültürü özellikle dili Zagros'a yayılmaya başlar. Zagros'un güneyine ve batısına doğru ilerlemesini sürdürür. Bu yayılma oldukça erken, çok erken gerçekleşir. G. G. Cameron, MÖ. 9. yüzyıldan kalan Asur kaynaklı belgelerden Guti Kürtlerinin beylerinin adlarının sıkça Arilerin adlarından olması bunu kanıtlıyor. Medlerin batıya yayılma eğilimleri ise, eğer bu etnik ve politik durumu bir sonuç olarak görmek istersek, kalıcılığını sürdürmüş olsa gerek.

Burada Medce giderek modernleşti. Değişik dilleri konuşan, dağınık, parçalı dağ aşiretlerinin bu suretle ortak dili

haline geldi. Çok dilli aşiretlerin Esperanto'su haline geldi. Bu dil Güney Anadolu'nun Toroslar'ına kadar yayılmasını sürdürdü.

Böylece İran dilleri ailesinden olan Medce ile beraber, Kürt halkının adı olan Kürtler, batıya doğru, Akdeniz'e kadar yayıldılar. Güneye doğru ise, Anubanini'nin ülkesi olarak bildiğimiz Lorlar egemenliklerim sürdürdüler. Sare Pol yakınındaki Asya kapısına kadar vardılar...

Kürt halkı işte böyle doğdu. Bu halk, birçok ırktan, buraya göç etmiş olanlardan, küçük dağlı aşiretlerden heterojen olarak ortaya çıktı. Kürtlerin dili ve dağları, Kürt halkının birliği oldu. Med dili olmasaydı, Kürt halkı da olmayacaktı.

Bugünkü İran Kürdistan'ının politik sınırları içindeki büyük Med devletinin üç yaşam bölgesi vardı. Verimli ve ziraata elverişli Azerbaycan, politik olarak büyük öneme sahip Hamadan'dan Bisutun yakınlarındaki *"Med Kapısi'na"* kadar süren alçak bölgeler, son olarak da arada kalan bugünkü İran Kürdistan'ının dağlık alanlarıdır. Bu dağlık alanlar askeri bakımdan büyük öneme sahiplerdi.

Yukarıda belirttiğimiz ve bizzat geçtiğimiz bölgede, o çağların en ünlü ve askeri olarak büyük öneme sahip, fevkalade organize edilmiş Kürt mızraklı süvari birlikleri bulunuyordu. Bu birlikler onlar için çok önemliydi. Asur egemenliğinden kurtulmak için bir-den fazla sefere çıktılar. Zagros'un doğu yakasındaki Kürtlerin mızraklı süvari birlikleri gibi, batıda Asurlar cephesinde de Kürtlerden oluşan mızraklı süvari birlikleri vardı. Bundan ötürü Medlerin mızraklı süvari birliklerine daha çok önem vermeleri gerekiyordu.

İşte bugünkü İran Kürdistani'ndan Medlerin kültürü ve dili batıya yayılmaya başladı. Azerbaycan veya *"Küçük Medya"* denen İran'ın bugünkü kuzeybatısının stratejik öneminin yanında ticaretin de önemi çok büyüktü. Bu bölgede köylüler ile

göçebeler mallarını değiş tokuş ediyorlardı. Burada dağlar ile ovalar daima birbirlerine alışıklardı.

Lulu kralı Anubanini'nin ülkesiyle, Asurların Guti Kürt bölgesi ve Urmiye Gölü'nün güney düzlükleri birbirine bağlıydı. İşte bu bölgelerde ovalardaki halk topluluğunu kurmak için, dağlı aşiretlere büyük ihtiyaç duyuldu. Yoksa buraya Hint Germen dilini getiren bir avuç insanla halklaşmak olanaksızdı.

Bütün Küçük Medya'da eskiden İranid olmayan bir ırkın yaşadığını sanmıyorum. Bu durum hem ovalar, hem de dağlar için geçerlidir. Buraya çok sonraları Turanid Türkmen dalgaları ulaşmaya başladı.(1467-1501) Makedonyalı Satrapenler (MÖ. 393-240) burada tip değişikliğine neden olamadılar. Oysa Atropotane Adherbadhaghan Adherbaidşan diye değişik varyanılarıyla söylenen Azerbaycan adı, ilk Satrapen Atropanes'ten gelmedir. Bu Satrapen Makedonyalılar tarafına geçen bir İranlıydı.

Arapların İran'daki egemenliği (641-1258) sırasında bu kuzeybatı ekseni üzerinde çok az bir etkileri olmuştur. Oysa bunlardan sonra gelen Moğol İlhanlar (1220-1335 veya 1405) bunları takiben Türkmen akınları antropolojik olarak lokal etkiler bıraktılar.

Pers sorununun karanlık bölümüyle Med ve Azerbaycan ilişkileri şüphesiz vardır. Perslerin kökeni ve tarihteki ilk rolleri Azerbaycan ve Medlere bağlıdır. Çünkü sağlam bilgiler bize MÖ .7. yüzyıldan itibaren Medlerden gelmektedir. Med devleti CYAXA-RES zamanında (MÖ. 625- 585) Halys ırmağından doğu İran'a kadar uzanıyordu. Güneyde ise Persler önce komşuları, sonra Medlerin egemenliğinde ve sonunda da başkaldıran halk olarak kendilerini gösterdiler. (MÖ. 550)

Med kralı UVAKHŞATRA (Cyaxares) MÖ. 606 yılında Persleri, İskitleri ve Babilleri yanına alarak, Medlerin ezeli düşmanı Asur devletini oratadan kaldırdı. Bu Asur devletini öyle-

sine mükemmel ortadan kaldırdılar ki, başkente taş üstüne taş bırakılmadı. Bu dünya devleti o tarihten sonra hayal meyal hatırlandı.

İşte bu Persler bazı yazarlara göre MÖ. 9. yüzyıldan itibaren Asurların *"Parsua"* adını verdikleri bölgeye, yani Urmiye Gölü'nün batısına geldikleri yazılıyor. Hüsing'e göre:

"Eğer bir halk göç ediyorsa, ancak önünde sürdüğü sürünün arkasından gidebilme olanağı olmalıdır. Aksi halde açlıkla baş başadır." diyor. Göçebe bir halkın düzlüklerden geçmesi, hem askeri hem de politik olarak oldukça kötü bir durum yaratabilir. Ne var ki burada alçak bölgelere giren bu halk, daha önce orada yerleşik olan halktan yabancı değildi.

Yazarların büyük kısmının katıldığı gibi, bu gelenler Medlerin akrabalarıydı. Persler Ardelan üzerinden Hamadan'nın güneyine Khoramabad ve İsfahan taraflarına gidip yerleştiler. Bu bölge hemen Parsumaş adını aldı.

Her halükarda ister Medler olsun ister Persler olsun ya da bunlara akraba olan Muski ve İskitler olsun, mecburiyet karşısında güney Rusya'nın Khoaresmiş steplerinden buraya akan göçmenlerdi. Bunlardan İskitler (MÖ. 635-625) Medlerin ülkesine gelince, Medlerin kurdukları düzeni alt üst edip kendileri egemen oldular.

Her şeye rağmen bu güçler Kassit sanatına yeniden bir güç ve ivme kazandırdılar. Bu çağlarda Nordid tipi MÖ. 130 yılına kadar SAKA'larla İrana geldi. Bunlar batı Hindistan'ı işgal ettiler. Sonunda bugünkü İran'ın güneydoğusuna düşen bölge Seistan, onlar SAKASTAN diyordu, yerleştiler. Bunlarla beraber Turan'da yaşayan Nordid ırkı boşalmış oldu. Nordid ırkı Turan'ı boşaltınca, boşalan bu bölgelere Turanid Moğol ırkı akmaya başladı. Turan bu kez Turanid ırktan insanlarla doldu.

Güneye gitmekte olan dört ya da beş Pers aşireti, ancak Medlerin izniyle, yanlarından dağ kenarlarından geçerek göçet-

meleri sağlanmış olabilir. Sonra da Çişpiş (Teispes) zamanında (MÖ. 675-640) iç kargaşalıklar içindeki Elam'ı işgal ettiler. Başlangıcı yapan bey, Hakhamaniş'tir. (Ahemenes yaklaşık MÖ. 700-675)

Fakat ancak torununun oğlu Kambudşia (I. Kambyses MÖ. 600-595) zamanında cesaret gösterip topraklarını batıya doğru genişletebildiler. Lorların aşiret koalisyonuna ve Elam dağlarına ayrıca sık yerleşim bölgeleri olan güneydeki topraklara, yani Şiraz ve Fars'a kadar işgal ettiler. Fars'tan sonradan da Parsa'dan gelen bu ad, Persien olarak kaldı.

Tarihte büyük işler başarmış Pers beylerinin çok sayıda Nordid tipinde olduklarını görüyoruz. Fakat buradaki asıl kitle ise, eski Jafetik halktı. Üstelik uzun zamandan beri Güney Zagros'ta Jafetik dilini konuşan Lorlar, Bahtiyarlar ve Qaşgayilerden oluşuyordu. Bu göçebe aşiretler eskiden beri Isfahan kapılarına, Şiraz ve Persepolis'e kadar yaygındılar.

Halkın biyolojik yapısını bunlar belirliyordu.

Kambudşiya'nın oğlu KURAŞ (II. Kyros MÖ. 559-529) büyük devleti kurdu. Bu çengel burunlu adam Medlerin ülkesini de zaptetti. Hemen ardından Lidya ve Babil'i aldı. Kyros'un damadı ve kendisine dördüncü dereceden kuzen olan ve sarışın Ahemenidlerle övünen büyük DARAYAWAHUŞ (kısaca DARIUS veya Dareios) MÖ. 521-486 dünyanın o zaman bilinen diğer ülkelerini aldı.

Böylece sonradan gelen yarım kan İskit Ari ırkından olan bu aşiretler , güçlükle Kassitlerin ülkesinde bir sığıntıyken, sonradan dünyanın en güçlü devletini kurmayı başardılar. Ve İskitler olsun, mecburiyet karşısında güney Rusya'nın Khoaresmiş steplerinden buraya akan göçmenlerdi. Bunlardan İskitler (MÖ.635-625) Medlerin ülkesine gelince, Medlerin kurdukları düzeni alt üst edip kendileri egemen oldular.

LİTERATÜR KAYNAKÇASI

1. V. EICKSTEDT, E, : Rassendynamik von Ostasien. China und Japan, Tai und Kmer von der Urzeit bis heute. 648 S., Berlin 1944. Auf Wunsch der seinerzeitigen Schrifttumskammer musste das Vorwort und der ursprüngliche Titel «Völker dynamik von Fernost» wie oben abgeändert werden. Die gestrichenen Teile und das Vorwort mit dem Dank an viele deutsche und ostasiatische Freunde und Berater gingen bedauerlicherweise im Lauf der Kriegseinwirkungen verloren.

2 . COON. C. S.:The Races of Europe. 739 p., New York 1948. v. EICKSTEDT, E.: Rassenkunde und Rassengeschichte der Menschheit. 936 S., Stuttgart 1934.

RiPLEY, W. Z.: The Races of Europe. 624 p., London 1900.

SCHWIDETZKY, I.: TuranidenStudien. Abh. Akad. Wiss. Ut, Mat hem, Naturwiss.

Klasse IX, 235291, 1950.

- Die alpine Rasse: Beitrag zu einem Existenzbeweis. Homo III, 6075, 1952.

3. BITTEL, K: Grundzüge der Vorund Frühgeschichte Kleinasiens. II. Aufl., 135s.,

Tübingen 1950.

- Hethiter und ProtoHattier. Einearchäologische Betrachtung. Historia I, 267286, 1950.

BOSSERT, H.TH.; Altanatolien. Kunst und Handwerk in Kleinasien von den Anfängen bis zum völligen Aufgehen in der Griechischen Kultur. 320 S., Berlin 1942.

CERAM, C.W.: Enge Schlucht und Schwarzer Berg. Entdeckung des Hethiter Reiches. 247 S., Hamburg 1955.

CONTENAU, G.: La civilisation des Hittites et des Mitanniens. 286 p., Paris 1934.

Manuel d'archeologie Orientale. Depuis les origines jusqu'ä l'epoque

d'Alexandre. IV, Lesdecouvertesarcheoloiquesde 1930 ä 1939. p. 16872378, Paris 1947.

GÖTZE, A.: Hethiter, Churriter und Assyrer. Haupflinien der vorderasiatischen Kulturentwicklung im 2. Jahrtausend vor Chr. Geb. 194 S., Oslo 1936.

HAMY, E.T.: La figure humaine dans les monuments de l'ancienne Egypte. Bull. M6m. Soc. d'Anthrop. Paris VIII, 743, 1907.

- La figure humaine dans les momuments chaldeens, babyloniens et assyriens. Bull. Mem. Soc, d'Anthrop, Paris VIII, 116132, 1907.

MOORTGAT, A.: Bildwerk und Volkstum Vorderasiens zur Hethiterzeit. 44 S., Leipzig 1934.

MYRES, SIRJ. L: Kleinasien. S. 449483 in: F. Valjavec (Hg.), Historia Mundi. Ein Handbuch der Weltgeschichte in zehn Bänden. II. Grundlagen und Entfaltung der ältesten Hochkulturen. 655 S., München 1953.

RiEMSCHNEDER, M.: Die Welt der Hethiter. 259 S., Stuttgart 1954.

4. FlELD. H.: The Iranian Plateau race. Asia XL, 217221, 1940.

-Ancient man in southwestern Asia. S. 232237 in: G. E.Mylonas (Hg.). Studies Presented to D. M. Robinson. St. Louis 1951.

SAUTER, MR.: Les races brachycephales du ProcheOrient, des origines ä nos jours (avec un essay de bibliographie concernant l'anthropologie du ProcheOrient).

Arch. Suisses d'Anthrop. G6n. XI, 68131, 1945. Vgl. a.S.6366 in: Ancient and Modern Man in Southwestern Asia. 342. p., Coral Gables 1956.

§ENYÜREK, M.S.: A craniological study of the copper age and Hittite populations of Anatolia. Belleten XIX, 237253, 1941.

- Fluctuation ofthe cranial index in Anatolia frorn the fourth millenium B. C. to 1200 B. C. Belleten XV, 593632, 1951.

5. DENiKER, J.: Les races et les peuples de la terre. II. Aufl., 750 p., Paris 1926.

V.EiCKSTEDT, E.: Rassenkunde und Rassengesehichte der Mensche it. 936 S., Stuttgart 1934.

FISCHER, E.: Spezielle Anthropologie: Rassenlehre. S. 122222 in: G.

Schwalbe u. E. Fischer (Hg.), Anthrolopologie, 684 S., LeipzigBerlin 1923.

HADDON, A. G.'. The races of man and their distiribution. II. Ed., 184 p. Cambridge 1924.

KAPPERS, C. U. A.: An introduction to the antropology of the Near East in ancient and recenttimes. 200 p., Amsterdam 1934.

5a. CONTENAU, G.: Manuel d'archeologie Orientale. Depuis les originesjusqu'ä l'6poque d'Alexandre. IV, Les decouvertes arh6oloqiues de 1930 e 1939. p. 16872378, Paris 1947.

INAN, A: L'Anatolie, le pays de la «race» turque. 175 p., Geneve 1941. KANSU, CH. A.: Enquete anthropometrique turque. Faites sur 59728 individues de deux sexes. 165 p., Istanbul 1937.

§ENYÜREK, M. S.: 1951, zit. Anm. 4, vergl, dort S. 603 J. L Angel, Princeton Univ Monogr. 1951.

6. BANSE, E.: Die Türkei. Eine moderne Geographie. III. Aufl., 454 S., BerlinBraunschweigHamburg 1919.

BLEICHSTEINER, R.: Vorderasien. S. 1234 in: H. A. Bernatzik, Die Große Völkerkunde II, 364 S,, Leipzig 1939.

BYHAN, A.: Kleinasien und Iran. S. 380420 in: G.Buschan, Die Völker Asiens, Australiens und der Südseeinseln. 1078 S., Berlin o, J.

Australiens und der Südseecinseln. 1078 S., Berlin o. j.

FREY, U.: Türkei und Zypern. S. 162 in: F. Klute, Handbuch der Geographischen Wissenchaft., Vorder Und Südasien in Natur, Kultur und Wirtschaft. 569 S., Potsdam 1937.

GROTHE, H.: Geographische Charakterbilder aus der asiatischen Türkei und dem südlichen mesopotamisch iranischen Randgebirge PuschtiKuh, 15 S., 100 Taf., Leipzig 1909.

- Meine Vorderasienexpedition 1906 und 1907. 2 Bde., Leipzig 191112.

- Die Türkei, Landschaften und Menschen. Eine Skizze zur Landes und Volkskunde. 48 S., Berlin 1918.

KRÜGER, K: Die Türkei. 392 S,, Berlin 1951.

V.RUMMEL, F.: Die Türkei auf dem Weg nach Europa. 177 s., München 1952.

SYKES, M.: The Caliph's last Heritage. 638 p., London 1915.

TSCHUDI, R.: Die Osmanische Geschichte bis zum Ausgang des siebzehnten Jahrhunderts. S. 567600 in: W. Andreas (Hg.), Die Neue PropyläenWeltgeschichte.

1. Das Zeitalter der Entdeckungen, der Renaissance und der Glaubenskämpfe. 645 S., Berlin 1941.

7. WAGENSEIL, F. u. HAUSCHILD, M. W.: Anthropologische Untersuchungen an anatolischen Türken. Z. Morph. Anthrop. XXIX, 193260, 1931.

8. KROGMAN, W. M.: Cranial typesfrom Alisar Hüyük and their relations to other racial types, ancient and modern, of Europe and Western Asia. P. 213293 in:

H.H. v. d. Osten, The Alishar Hüyük, seasons 193032, III, Chicago 1937.

9. ARIK, R. 0.: Les fouilles d'Alaca Höyük. Entreprises par la Societe d'Histoire Turque. Rapport preliminaire sur lesfravaux en 1935. 119 p., Ankara 1937.

HANCAR, F.: Alaca Höyük. Ein hervorragender kupferzeitlicher Siedlungs und. Bestattungsplatz unfern von Boghazköy. Wiener Beitr. Kurort u. Kulturgescn. Asiens XII, 1336, 1938

KOSAY, H. Z.: Das Dorf Alaca Höyük. Materialien zur Ethnographie und Volkskunde von Anatolien. 105 S., Ankara 1951.

10. V. TSCHICHATSCHEFF, P.: Reisen in Kleinasien und Armenien 18471863. Itinerare. Pet. Mitt. Erg. H. XX, 68 S., Gotha 1867 (vgl. Kleinasien Leipzig 1887).

11. ALMAGRO, M.: Ampurias. Historia de la ciudad y guia de las exca vaciones. 275 p., Barcelona 1951.

12. BITTEL, K: Die Felsbilder von Yazilikaya. Neue Aufnahmen der deutschen BogazköyExpedition 1931, II S., 31 Tat., Bamberg 1934.

Die Ruinen von Bogazköy. Die Hauptstadt des Hethiterreiches. 107 S., Berlin, Leipzig 1937.

U. NAUMANN, R.: BogazköyHattusa. Ergebnisse der Ausgrabungen des Deutschen Archäologischen Instituts und der Deutschen OrientGesellschaft in den Jahren 193139. l. Architektur, Topographie, Landeskunde und Siedlungskunde. 63 S., Veröff. Deutschen OrientGes., 184 S., Stuttgart 1952.

NAUMANN, OTTO, RUDOLF: Yazilikaya. Architektur, Felsbilder, Inschriften und Kleinfunde. 61. Veröff. Deutschen OrientGes., Stuttgart 1941.

BOSSERT, TH, : Die Felsbilder von Yazilikaya. Arch. Orientforsch. X, 6688, 193536.

13. HROZNY, B.: Die Sprache der Hethiter, ihr Bau und ihre Zugehörigket zum indogermanischen Sprachstamm. Ein Entzifferungsversuch l, 245 S., Leipzig 1917. Die älteste Geschichte Vorderasiens und Indiens. II. Aufl., 259 S., Prag 1943.

14. V.LUSCHAN, F.: Die Tachtadschy und andere Überreste der alten Bevölkerung Lykiens, Arch, Anthrop, XIX, 123, 1890.

The early inhabitants of Western Asia. J. Royal Anthr. Inst. Gr. Britain XU, 221244, 1911 (Repr. Smithsonian Inst. 553577, 1915).

PETERSEN, E. U. V. LUSCHAN, F.: Reisen in Lykien, Milyas und Kibyra tis II. 248 S., Wien 1889 vgl. S. 193226.

15. KURTH, G, : neue Schädel und Skelettfunde von Büyükkaya und aus der Schicht 4 in der nördlichen Unterstadt. R. 6770 in: K. Bittel u. a., Bogasköy III. Funde aus den Grabungen 1952 55. Berlin 1957.

SCHAEUBLE, J.: Anthropologische Beobachtungen an hethitischen Skelettfunden aus. Bogazköy, Anatolien. Vorläufige Mitteilung, homo V, 185187, 1954. Anthropologische Untersuchung der hethitischen Skelettfunde aus Osmankayasi bei Bogazköy (Anatolien). S. 3559, in: K. Bittel u, a., Die hethitischen Grabfunde von Osmankayasi. 71. wiss. Veröff. D. OrientGes., Berlin 1958. Vgl. a.Arun.2u. 14.

16. KANSU, S. A.: Etüde anthropologique de quelques squelettes d'Alaca Höyük .L'Anthrop. XLVII, 35391937.

- et ATASAYAN, M.: Recherches sur les squelettes de L'äge du cuivre et de l'epoque Hittite, d6couverts dans les fouilles de Kusura, aux environs d'Afyon Karahisar.Rev. Turque d'Anthrop, IXXXII, 277313, 1939.

- et TUNAKAN, S.: AlacaHöyük Sur l'anthropologie de la population des äges chalcolithique, du cuivre et du bronze mis au jour lors des fouilles d'Alacahöyük 194345. Belleten X, 539555, 1946.

Etüde anthropologique des squelettes datant des epoques Hittite et Phrygienne et de l'äge classique, provenant des fouilles du Höyük de Karaoglan (19371938). Belleten XII, 759778, 1948.

§ENYÜREK, M. S.: A note on the human skeletonsfrom Alaca Höyük, Belleten XIV, 5784, 1950.

A study of the human skeletons from Kültepe. Belleten XVI, 323343, 1952.

A note on thes skulls of chalcolithik age from Yümüktepe. Belleten XVIII, 125, 1954.

17. FISCHER, E.: Zur Frage: Schädelform und Umwelt. Z. Morph. Anthr. XLIV, 5161, 1952.

GERHARDT, K: Zur Frage Brachykephalie und Schädelform. Z. Morph. Anthr. XXXVII, 277489, 1938.

Paläanthropologische Probleme der alten Mediterraneis und Weißafrikas. Ber.5. tag. Dtsch. Ges, Anthrop, Freiburg 1956, 8496, 1957.

LAHOVARY, N.: Les brachcephales et la question de la brachyephalisation progressive. Bull. Schweiz. Ges. Anthrop. Ethnol, XXIII, 2363, 1947 (vgl. a. ebda.XXVI, 5666, 1949/50).

SCHWIDETZKY. I,, Eine lanze für die Substutionstheorie. Z. Morph. Anthr. XLVI, 288292, 2954.

WENINGER.J.: Über die Brachykephalie bei Kaukasus und Balkanvöl kern. Z..Morph. Anthr. XLIV, 260271, 1952.

Zur Frage der europäischen Systemrassen. S. 96102, in: Ber, 5. Tag. D. Ges. Anthrop, Freiburg 1956, 195 S., Göttingen 1957.

18. V.EiCKSTEDT, E.: Rasenkunde und rassengeschicte der menschheit. 936 S., Stuttgart 1934.

19. BENT. TH.: The Yourouks of Asia Minor. J. R. Anthrop, Inst, XX, 269276, 1891.

GÜNGÖR, K: Recherches anthropometriques sur les Yöruks, Türk. Antropologi MecmuaseXV, 189212, 1939. v. UJSCHAN, F.: Wandervölker Kleinasiens. Z. Ethnol. XVIII, 167171, 1886.

20. V.LUSCHAN, F.: Ausgrabungen in Sendschirli 5 Bde., Berlin, 1893-1945.

21. WOOLLEY, C. L, LAWRENCE, T. E. a. o. (Ed): Carchemish. Report on the Escavations at Djerabis on behalf of the British Museum 2 Vols., London 191421.

22. v. OPPENHEIM, M.: Der Teil Halaf. Eine neue Kultur im ältesten Mesopotomien. 276 S., Leipzig 1931. Teil Halaf. III. Die Bildwerke. 125 S,, Berlin 1955.

Vgl. a. AKURGAL E.: Urartäische Kunst, Anatolia IV, 77114, 1959. ALBRIGHT, W. F..Syrien, Phönizien u. Palästina. Vom Beginn der Seßhaftigkeit bis zur Eroberung durch die Achämeniden. S. 331376 in: Historia Mundi II, 655 S., München 1953.

KROGMAN, W. M.: Ancient cranial types at Chatal Höyük on Teil AIJudaidah, Syria, from the täte fifth millenium B. C. to the midseventh Century A. C. Belleten XIII, 407477, 1949.

22 a. Die Erinnerung daran ist noch heute lebendig. In dem kläglichen Trümmerdörfehen Hah, das einst 40 jakobitenkirchen besaß, sagte der Matran (Metropol itan) der vermutlich ältesten Kirche der Welt zu mir: sie ist das einzige, was uns nach Timur Lenk verblieb.

23. v. LUNSCHAN, F.'. Die Tachadschy und andere Überreste der alten

Bevölkerung Lykiens. Arch. Anthr. XIX, 123, 1890.
Völker, Rassen, Sprachen, 190 S., Berlin 1922.

24. Field, H.: The Anthropology of Iraq. 2 Vols. Chicago 194049.

25. BOAS, F.: Bemerkungen über die Anthropometrie der Armenier. Z. Ethnol. LV, 7482, 1924.

BUNAK, V.: Crania Armenica. Unterschung zur Anthropologie von Vorderasien. 265 S., Moskau 1927.

KAPPERS, C. U. A.: An introduction to the anthropology of the Near Eastin ancient and recenttimes. 200 p., Amsterdam 1934.

KHERUMIAN. R.: Les.Armeniens. 298 p,, Paris 1943.

SELTZER, C. C.; The racial charakteristics of Syrians and Armenians. Pap. Peabody Mus. XIII, 177, 1936 (vgl. XVI, 1940).

WENINGER, j.: Armenier, Ein Beitrag zur Anthropologie der Kaukasusvölker. 64 S., Wien 1951.

26. BOSSERT.H. TH: Die Hieroglyphischhethitischen Inschriften vom Karatepe nach dem Stand vom Herbst 1953. Belleten XVIII, 2734, 1954.

27. BILLERBECK, A.: Das Sandschak suleimania und dessen persische Nachbarlandschaffren zur babylonischen und assyrischen Zeit. Geographische Untersuchungen unter besonderer Berücksichtigung militärischer Gesichtpunkte, 178 S., Leipzig 1898.

DICKSON, B.: Journeys in Kurdistan. Geogr. j. XXXV, 357379, 1910. MINORSKI, V.: Kurden, Kurdistan, Enzykl. Islam II, 1212 1240, 1927. SYKES, M.: The kurdish tribes of the Ottoman empire. J. R. Anthrop, Inst. GreatBritai n XXXVIII, 451486, 1908.

The Caliph's Last Heritage. 638 p., London 1915. WAGNER, M.: Reise nach Persien und dem Lande der Kurden, 2 Bde., Leipzig 1852.

28. GHIRSHMAN, R.: Fouilles de Sialk pres de Kashan 1933, 1934, 1937. 152 p., Paris 1938, Vgl. p. 101 u. 117.

29. CAMERON, G. G.: History of Early Iran. 260 p., Chicago 1936.

CURZON, G. N.: Persia and the Persian Question. 2 Vds., London 1892.

DRIVER, G. R.: The dispersion of the Kurdes in ancient times. J. R. Asiatic Soc. 563572, 1921.

GARROD, D. A. E.: The palaeolithic of Southern Kurdistan. Bull. Amer. Seh. Prehist. Res, VI, 2437, 1930.

GÖTZE, A.: Hethiter, Churriter und Assyrer. Hauptlinien der vorderasiatischen Kulturentwicklung im 2. Jahrtausend vor Chr. Geb, 194 S., Oslo 1936.

HÜSING, G.: Die Völker AltKleinasiens. Wiener Prähist. Z. VII/VIII, 2952, 192021.

MINORSKY, V. F.: Urmiya. Landstrich und Stadt in der persischen Provinz Adharbaidjan. Enzyklopaedie des Islam iV, 11181123, 1934.

SPEISER, E. A.: Southern Kurdistan in the annals of Ashurnasirpal and today. Ann. Amer. Schools Oriental Res. V!ll, 142, 1928.

Mesopotamian Origins. The basic population of the Near East. 198 p., PhiladelphiaLondon 1930.

30. CHIRISTOFF, H.: Kurden und Armenier. 85 S., Heidelberg 1935.

KHERUMIAN, R.: Les Armeniens. 298p., Paris 1943.

LEHMANNHAUPT, C. F.: Armenien einst und jetzt. 2 Bde., Berlin 191031.

LYNCH, H. F. B.: Armenia. Travelsand studies. 2Vols., London 1901.

ROHRBACH, P.: Armenien. Beiträge zur armenischen Landes und Volkskunde. 144 S., Stuttgart 1919.

SANDERS, A.: Kaukasien. Geschichtlicher Umriß. II. Aufl., 349 S., München 1944.

SELENOY, G. L. u. v. SEYDLITZ, N.: Die Verbreitung der Armenier in der Türkei und Transkaukasien. Pet. Mitt. XLII, 110, 1896.

31. HÜTTEROTH, W.D.: Bergnomaden und Yayiabauern im mittleren kurdischen Taurus. 190 S., Marburg 1959.

NANSEN, F.: Betrogenes Volk. Eine Studienreise durch Georgien und Armenien als Oberkommissar des Völkerbundes. Leipzig 1923.

WEGNER, A. T.: Das Zelt Das Aufzeichnungen, Briefe, Erzänhiungen aus der Türkei. Eine Auswahl. 241 S., Berlin o. J.

32. V.MOLTKE, H.: Briefe über Zustände und Begebenheiten in der Türkei ausdenJahren 1835 bis 1839. IV. Aufl., 431 S., Berlin 1882.

33. DOUGLAS, W. 0.: Gärender Orient. 364 S., Zürich 1954. NIKITINE, F).: Le Kurdes. Etüde sociologique et historique. 360 p., Paris 1956.

34. CHANTRE, M.E.: Apercu sur les caracteres ethniques des Anshariesetdes Kurdes. Bull. Soc. Anthrop. Lyon l, 164185, 188182.

Mission Scientifique dans, l'Asie occidentale et sp6cialement dans les regions de l'Ararat et du Caucase. Arch. Missions Sei. 3, X, 199263, 1883.

FlELD, H.: The Antropology of Iraq II, 2 Kurdistan, II, 3 Conclusions. 174 p., Cambridge 1952.

KAPPERS, C. U.A. and PARR. L. W.: An introduction to the anthropology of the Near East in ancient and recent times. 200 p., Amsterdam 1934.

35. BANSE, E.: Die Länder und Völker der Türkei. Eine kleine ästhetische Geographie. 126 S., Braunschweig 1916.

V.LUSCHAN, F.: Völker, Rassen, Sprachen, 190 S., Berlin 1922.

36. DIRR, A.: Einführung in das Studium der kaukasishen Sprachen. 392 S., Leipzig 1927.

NIKITINE, B.: Les Kurdes. Etüde sociologique et historique. 360 p., 1956.

N.N .: Das Volk der Kurden. Globus L.VII, 355365, 1890.

SOANE, E. B.: The Mesopotamie and Kurdistan in Disguise. With

hostarical notices of the Kurdish tribes and the Chaldeans of Kurdistan. 421 p., London 1921.

HÜSING, G.: Die Völker AltKleinasiens. Wiener Prähist. Z. VII/VIII, 2952, 192021.

MANN, 0.: KurdischPersische Forschungen. 3 Bde., Berlin 19069.

MARR, N.: Der japhetitische paukasus und das d i ritte ethnicshe element im Bildungsprozeß dermittelländischen Kulturen. Japhetit. Stud. II, 76 S., Berlin 1923.

MINORSKY, V. F.: SawdjBulak. Encykl. Islam IV, 200205, 1934.

37. DIEULAFOI, M, : L'acropole de Suse. 446 P., Paris 1893. HOUSSAY, M.: Les peuples actuels de la perse. Bull. Soc. Anthr. Lyon VI, 101148, 1887.

38. DE KHANIKOFF, N.: Memoire sur l' 6thnographie de la Perse. 146 p., Paris 1866.

39. HARRISON, J. V.: The Bakhtiar Country, Southwestem persia. Geogr. J. LXXX, 193210, 1932.

SAWYER, H. A.: The Bakhtiari Mountains and Upper Elam. Geogr. J. IV, 481505, 1894.

WALTHER, R.: Note sur la tribu des Bachtiaris en Iran. La Geogr. LXX, 133141, 1938.

40. HUNTINGTON, E.: Season of Birth. Its relation to human abilities. New York 1938 vgl. S. 433435.

41. v.MiKUCH, D.: Wassmuss, der deutsche Lawrence. Auf Grund der Tagebücher und Aufzeichnungen des verstorbenen Konsuls, sowie deutscher und anderer Quellen. 332 S., Leipzig 1937.

ULLENS DE SCHOTTEN, M. T.: Among the Kashkai. Atribai migration in Persia. Geogr. Mag. XXVII, 6878, 1954.

42. DE BODE, C. A: Travels in Luristan and Arabistan. 2 Vols., London 1845.

DOUGLAS, W. 0.: Gärender Orient. 364 S., Zürich 1954.

FEJLBERG, C. G.: Les Papis. Tribu persane de nomades montagnards du sudouestde l'Iran. 166 P., Kopenhagen 1952.

GROTHE, H.: Die Bevölkerungselemente Persiens. i. Oriental. Arch I, 1825, 191011.

HERZFELD, E. E.: Eine reise durch Luristan, Arabistan und Fars. Pet. Mitt. III, 4963, 7390, 1907.

LAYARD, A. H.: A Description ofthe Province of Khuzistan. J. R. Geogr. Soc. London XVI, 1105, 1846.

LYNCH H. B.: Across Luristan to Ispahan. Proc. R. Geogr. Soc. XII, 533553, 1890.

MAUNSELL, F. R.: The land of Elam. Geogr. J. LXV, 43237, 1925.

RAWLINSON, H. C.: Notes on a march from Zohab, at the foot of the Zagros, along the mountainsto Khsijistän (Susiana) and from there through Luristan to Kermänshäh in the year 1836.J. R. Geogr. Soc, IX, 26226, 1839.

STARK, F.: The PushtiKuh. Geogr. J. LXXXII, 247259, 1933.

The Valleys ofthe Assasins and other persian Travels, IX. Ed., 319 p., London 1947.

STRAUSS, TH.: Ein Ausflug von Kermanschah an den Seimere. Mitt. Geogr. Ges. Thüringen XXIII, 815, 1905,

43. RICH, C. J.: Narrative of a residence in Koordistan and an account ofavisitto Shirauz and Persepolis. 2 Vols., London 1836.

44. DUSSAUD, R.: The Bronzes of Luristan. Types and history. In, Pope. A. U. and Ackermann, P.: A survey of persian art. I, 895 p., London. New York 1938.

HANGAR, F.: KaukasusLuristan, Züge kultureller Verwandschaft des pröhistorischen Kaukasusgebietes mit dem Alten Orient. Eurasia SeptentrionalisantiqualX, 49112, 1934.

HEYDRICH, M.; Bronzen aus Luristan. Eine Einführung zur

Ausstellungder Sammllung Graefte im RautenstrauchJoestMuseum der Stadt Köln, o, S., Köln 1955.

POTRATZ, A.H.: Die Luristanbronzen des staatlichen Museums für Vorund Frühgeschicte zu Berlin, Prähist. Z. XXX/XXXI, 169198, 194142.

45. UNGNAD, A.; Subartu. Beiträge zur Kulturgeschichte und Völkerkunde vorderasiens 204 S., BerlinLeipzig 1936vgl, S. 96 ff.

46. ROSTOVZEFF, M.: Iranians and Greeks in South Russia. 260 P., Oxford 922. Some remarks on the Luristan bronzes, Tipek, 4556, 1931

47. GODARD, A.: Les bronzes de Luristan. Ars Asiatica XVII, 114 p., Paris 1931. STARK, F.: The bronzes of Luristan. Geogr. J. LXXX, 498505, 1932.

48. STARK, F.: The Valleys of the Asssasins and other Persian Travels. 319 P. IX Ed., London 1947.

49. BOREK, H.: Forschungen im zentralkurdistanischen Hochgebirge zwishen Vanund UrmiaSee (Südanatolien und Westazerbaican). Petermanns

Mitt. LXXXIV, 152162, 215228, 1938. v .HANDELMAZZETTI, H.: Kurdistan. Vegetationsbilder X, H. 6, 1912.

50. HERZFELD, E. and SIR AKEITH, A.: Iran äs a prehistoric center. p. 4258 in: A. U. Pope, A survey of ersian art from prehistoric times to the present. 2 Vols., LondonNewYork 1938.

51.HADDON, A. C.: The Races of Man and their Distribution. 184 p., Cambridge 1924.

52. KEITH, A.: Report on the human remains. p. 214240 in: Haie and Wooley, Ur Excavation l. Al Uba'i d. Oxford 1928.

53. SERGI, G.: The Meditarranecan Race: a study of the origin ofthe European peoples. 320 p., London 1901.

54. KROGMAN, W. M.: Racial typesfrom Tepe Hissar, Iran, from the late fifth to the early second Millenium b. C. A chapter in the protohistory of Asia Minor and the Middle East. Verhandel, Nederl. Akad. Wetenshappen XXXIX, 87 p., Amsterdam 1940 vgl. Tat. 2 u. 45.

VALLOIS, H. V.: Les ossements de Sialk. Contribution ä l'etude de P'histoire raciale de l'Iran ancien p. 113192 in: R. Ghirshman, Föulilles de Sialk pres Kashan.

Mus. Louvre. Dep. Antiquitee Orient. See. arch6ol. 5. II, Paris 1939.

55. S.PULER. B.: Die Mongolen in Iran. II. Aufl., 579 S., Berlin 1955.

56. ERDMANN, K.: Das Datum des Tak Bustan. Ars Islamica IV. 7997, 1937.

Die Kunst Irans zur Zeit der Sasanideni, 142 S,, Berlin 1943.

HERZFELD, E.: Am Tor von Asien. Felsdenkmale aus Irans Heldenzeit. 164 S., Berlin 1920.

SARRE, F. u. HERZFELD, E.: Iranische Felsreliefs. Aufnahmen und Untersuchungen von Denkmälern aus altund mitteleuropäischer Zeit. 277 S., Berlin 1910.

57. COON, C, S.: Cave Explorations in Iran 1949. 125 p., Philadelphia 1951.

58. BISHOP, !. L. .: Journeys in Persia and Kurdiston. 2 Vols., London 1891.

DICKSON, B.: Journeys in Kurdistan. Geogr. J. XXXV, 357379, 1910.

FILMER, H.: The Pageant of Persia. A Record of Travel by Motor in Persia with an Account of its Ancient and Modern Ways. 422 p., New York 1936.

NIKITINE, B.: Le syst6me routier du Kurdistan. (Le pays entre les deux Zab.) La Geographie LXIII, 363385, 1935.

RAWLINSON, H. C.: Notes on a journey from Tabriz through Persian Kurdistan. J. R. Geogr. Soc. X. i64, 1941.

STEIN, A.: Old Routens of Western Iran. Narative of an Archaecological Journey 432 p., London 1940.

59. MANN, 0.: Kurdisch, Persische Forschungen, 3 Bde., Berlin 190609 (vgl. III, 3:Die Mundart der MukriKurden).

60.KAPPERS, C. U. A. and PARR, L. W.: An introduction to the Anthropology of the Near East in Ancient and Recent Times. 200 p., Amsterdam 1934vgi. P. 81.

61. CAMERON. G. G.: History of Early Iran, 260 p., Chicago 1936.

62. İlERZFELD, E. E.: Archaecological History of Iran, 112 p., London 1935.

JUSTI, F.: Geschichte Irans von den ältesten Zeiten bis zum Ausgang der Sasaniden. S. 395550 in: Iranische Geschichte und Kultur II, 2, Straßburg 18961904.

V. D. OSTEN, H.H.: Die Welt der Perser. II. Aufl., 299 s., 118 Tat., Stutgart 1956.

V.PRASCHER, J.: Gesthichte der Meder und Perser. 1, Bde., Gotha 19061910.

STIER, H. E.: AltIran und die Entstehung des neueren Orients. S. 427462 in:

W. Andreas (Hg.), Die Neue PropyläenWeltgeschicfe l, 579 S., Berlin 1940.

SYKES, P.: A History of Persia.lll. Ed., 563 p., London 1951.

HÜSING, G.: Völkerschichten in Iran. Mitt. Anthr. Ges. Wien XLVI, 199250, 1916vgl.S.211.

64. GÜNTHER, H. F. K.: Die nordische Rasse bei den indogermanen Asiens. Zugleich ein Beitrag zur Frage nach der Urheimat und Rassenherkungf der Indogermanen. 247 S., München 1934.

65. HOUSSAY, M.: Les peuples actuels de la Perse. Bull. Soc. Anthr. Lyon VI, 101148, 1887.

66. V. BLÜCHER, W.: Zeitenwende in Iran. 338 S., Stuttgart 1951.

BOULANGER, R.: Iran, 127 P., Paris 1956

EBTEHAJ, G. H.: A Guide to Iran. IV. Ed., 318 p., Teheran 1956.

HINZ, W.: Iranische Reise, Eine Forschungfahrt durch das heutige Persien. 168 S., BerlinLicherfelde 1938.

LAMBTON, A. R. S.: Landlord and Peasant in Persia. A study of land tenure and land revenue administration. 492 p., London 1953.

MEHDEVI, A. S.: Mein persisches Abenteuer, 268 S., BerlinGrunewald 1955.

DE MORGAN, J. B.: La feodalite en perse. Son origine, son developpement, son etat actuel. Ftev. Ethnogr. Soc, III, 169190, 1912.

WILDER, D. N.: Iran: Pastand present. III. Ed., 276 pl, princeton 1955.

67. DAPPER, 0.: Reich des Grobßen Mogols, Persien, Georgien und Mengrelien. 556 S., Nürnberg 1862 S vgl. S. 75.

68. SCHWIDETZKY, I.: TuranidenStudien. Abh. Akad. Wiss. Ut, Mathem.Naturwiss. Klasse IX, 235291, 1950.

69. ALAGÖZ, C. A.; SUR LA transhumance en Anatolie particulierement au nord d'Ankara. Congr. Internat. Geogr. Amsterdam 1938, III, 510, 1938.

BANSE, E.: Kurdistan ein länderkundlicher Begriff. Pet. Mitt. LVII, i, 286288, 1911.

BOBEK, H.: Forschungen im zentralkurdischen hochgebirge zwischen Van und UrmiaSee, Pet. Mitt. LXXXIV, 152162, 215228, 1938.

FRÖDIN, J.: Lesformesde la ie pastorale en Turquie. Geogr. Annaler XXVI, 219272, 1944.

HÜTTEROTH, W.D.: Bergnomaden und Yayiftbauern im mittleren kudischen Taurus. 190 S., Marburg 1959.

MAUNSELL, F. R.: KJrdistan. Geogr. J. III, 8195, 1894. OSWALD, F.: Armenien. S. 140 in: Handbuch der regionalen Geologie V, 3, Heidelberg 1912.

70. CLAUSS, L. F.: Von Seele und Antlitz der Rassen und Völker. Eine Einführung in die vergleichende Ausdrucksforschung. 99 S., münchen 1929. Als Beduine unter Beduinen. III. Aufl., 192 S., Freiburg 1954.

71. v. EICKSTEDT, E.: Ursprung und Entfaltung der Seele, Psychologische Antropologie und anthropologische Philosophie. Vgl. Kap. «Ausklang im Rassischen». Stuttgart 1960.

Bugün her ne kadar sosyal bilimciler "ırk" kavramını pek sevimli bulmuyor olsalar da, XIX. yüzyılın ikinci yarısından XX. yüzyılın son çeyreğine dek bu durum hiç de böyle değildi. Yakın zamana dek "ırk" kavramı, yeryüzünde yaşayan insan toplumlarını sınıflandırmak, adlandırmak veya araştırmak üzere sıklıkla ve çoğunlukla hoyratça başvurulan bir kavram olageldi. Bugün ise gerek sosyal bilimler literatüründe, gerekse de gündelik dilde bu kavramın eskisi kadar güvenilir olmadığı yolunda genel bir uzlaşının oluştuğundan söz edebiliriz. İnsan toplumlarını fiziksel özelliklere dayalı olarak sınıflandırmanın toptancı ve sağlıksız bir inceleme biçimi oluşu bir yana, yeryüzüne "ırk" gibi statik bir çerçeveden bakan zihniyetin ne denli korkunç sonuçlara yol açabileceğini de artık iyi biliyoruz: XX. yüzyıldan bugüne dek gerçekleşen soykırımlar, işte bu sonuçların en acı verici olanlarından sayılmalıdır…

XX. yüzyılın ilk çeyreğinde Avrupa'daki antropoloji kürsülerinde hızla popüler hale gelen "ırk araştırmaları" disiplinine, Weimar Almanyası üniversitelerinin önemli katkılar sunmuş olması şaşırtıcı olmasa gerek. Nitekim, Weimar dönemini takip eden Nazi Almanyası'nda bu araştırma çabaları, devlet kurumu çatısı altında bir araya gelebilmiştir. Irk araştırmaları disiplininin Almanya'da gelişmesi için uğraş veren en önemli antropologlardan biri de, elinizdeki kitabın yazarı Prof. Egon von Eickstedt'dir. 1931 - 1945 yılları arasında Breslau Üniversitesi'ndeki araştırma enstitüsünün yöneticiliğini yapan von Eickstedt (1892-1965), Nazilerin yenilgisinin ardından müttefik kuvvetlerce tutuklanmış ve bir yıl sonra serbest bırakılmıştır. Bu döneme dek ırk araştırmaları alanındaki çalışmalarıyla Nazi ırkçılığına yol göstermiş önemli figürler arasında yer alan von Eickstedt, savaştan sonra, hayata veda edeceği 1965 yılına dek çalışmalarını daha az politik, fakat daha çok akademik bir çizgide sürdürmüştür.

Elinizdeki kitap, yazarın 1956 yılında Ortadoğu'ya yaptığı araştırma seyahatinin ürünü olan ve 1961'de yayınlanan monografisidir. Yazar bu seyahate, Ortadoğu'nun üç yerleşik halkı olarak Türklerin, Kürtlerin ve İranlıların ilkçağlara uzanan ırksal kökenlerini araştırmak üzere çıkmıştır. Bu üç halkın, halihazırda yaşadıkları coğrafi alan üzerinde daha önce yerleşik bulunan uygarlıklarla aralarındaki ilişkileri yerinde gözlem metoduyla araştıran von Eickstedt, bu araştırmadan elde ettiği bulguları farklı disiplinlerden elde ettiği bilgilerle sentezlemiştir. Elinizdeki çalışma, Alman antropoloji geleneğinin Kürtlerle ilgili yaptığı tarihsel nitelikteki araştırmalardan biri oluşunun yanı sıra, ırksallaştırıcı bakış açısının Kürt kimliğinin biçimlenişindeki rolünü hatırlatması bakımından da ayrıca okunmaya değer.

ISBN 978-605-4375-13-4